

MEDYA
KÜLTÜR

MEDYA ve KÜLTÜR

Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi

The Journal of Cultural Studies and Media

Cilt/ Volume:3 Sayı/Issue:2 Yıl/Year: 2023

MEDYA ve KÜLTÜR

Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi

Akademik Dergi
Cilt 3 - Sayı 2 - Aralık 2023

MEDIA & CULTURE

The Journal of Cultural Studies and Media

Academic Journal
Volume 3 - Issue 2 - December 2023

İndeksler

EBSCO: SocINDEX (2022)
EBSCO: Sociology Source Ultimate (2022)
EBSCO: Central & Eastern European Academic Source (2022)

ISSN: 2791 - 6979

Medya ve Kültür, yılda iki sayı yayımlanan (Haziran ve Aralık)
uluslararası hakemli bir dergidir.
Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Yayın Türü

Altı Aylık Süreli Yayın

Adres

Sakarya Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Merkezi M2 Binası Kat 3
Serdivan/SAKARYA
+90 0264 295 70 19

<http://medyavekultur.com/>
medyavekultur@sakarya.edu.tr

MEDYA ve KùLTÜR

Kùltürel Çalışmalar ve Medya Dergisi

Sakarya Üniversitesi Adına İmtiyaz Sahibi
Prof. Dr. Hamza Al (Rektör)

Baş Editör
Dr. Öğr. Üyesi İşıl ŞİMŞEK

Editör Yardımcısı
Doç. Dr. Mikail UĐUŐ

Kitap İnceleme Editörü
Doç. Dr. Üyesi Mikail UĐUŐ

Etik Editörü
Prof. Dr. Ahmet ESKİCUMALI

İstatistik Editörü
Doç. Dr. Önder Gökmen YILDIZ

Dil Editörü
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ADIGÜZEL

Türkçe Dil Editörü
Arş. Gör. Muhammed Oğuz Han ŞİMŞEK

Tasarım
Arş. Gör. Furkan SÜRÜN

Alan Editörleri
Doç. Dr. Ahmet GÖKÇEN
(Samsun Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhammed HÜKÜM
(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Hediyeullah AYDENİZ
(Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa BOSTANCI
(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Yusuf Ziya GÖKÇEK
(Marmara Üniversitesi)

Editör Kurulu
Prof. Dr. Ali Murat YEL, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KOYUNCU, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Matthew WORLEY, University of Reading
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŐAN, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mutlu BİNARK, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Peyami ÇELİKCAN, İstinye Üniversitesi
Doç. Dr. Adem BAŐPINAR, Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ŐENTÜRK, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Paula GUERRA, University of Porto
Dr. Tom PARKINSON, University of Kent

Owner on behalf of Sakarya University
Prof. Dr. Hamza Al (Rector)

Chief Editor
Assist. Prof. Dr. İşıl ŞİMŞEK

Associate Editors
Assoc. Prof. Dr. Mikail UĐUŐ

Book Review Editor
Assoc. Prof. Dr. Mikail UĐUŐ

Ethics Editor
Prof. Dr. Ahmet ESKİCUMALI

Statistics Editor
Assoc. Prof. Dr. Önder Gökmen YILDIZ

Language Editor:
Assist. Prof. Dr. M. Fatih ADIGÜZEL

Turkish Language Editor
Res. Assist. Muhammed Oğuz Han ŞİMŞEK

Design
Res. Assist. Furkan SÜRÜN

Section Editors
Assoc. Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN
(Samsun University)
Assoc. Prof. Dr. Muhammed HÜKÜM
(Sakarya University)
Assoc. Prof. Dr. Hediyeullah AYDENİZ
(Marmara University)
Assoc. Prof. Dr. Mustafa BOSTANCI
(Sakarya University)
Assoc. Prof. Dr. Yusuf Ziya GÖKÇEK
(Marmara University)

Advisory Board
Prof. Dr. Ali Murat YEL, Marmara University
Prof. Dr. Ahmet KOYUNCU, Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Matthew WORLEY, University of Reading
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŐAN, Sakarya University
Prof. Dr. Mutlu BİNARK, Hacettepe University
Prof. Dr. Peyami ÇELİKCAN, İstinye University
Assoc. Prof. Dr. Adem BAŐPINAR, Kırklareli University
Assoc. Prof. Dr. Murat ŐENTÜRK, İstanbul University
Assoc. Prof. Dr. Paula GUERRA, University of Porto
Dr. Tom PARKINSON, University of Kent

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

VI- IX Editörden / Editorial

Derleme Makale / Review Article

**Ulusaşırı Göçler ve Çok Kültürlü Toplumlarda Etnik Medya:
Kuramsal Yaklaşımlar**

152 - 178 Transnational Migrations and Ethnic Media in Multicultural Societies: Theoretical Approaches

Oya Hacer ADIGÜZEL

Teorik Makale / Theoretical Article

Political Psychology and Polarisation: A Conceptual Approach

179- 191 Siyaset Psikolojisi ve Kutuplaşma: Kavramsal Bir Yaklaşım

Ekmel GEÇER

Araştırma Makalesi / Research Article

**İletişim Bilimleri Alanında Medya Okuryazarlığı Üzerine Yapılan
Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi**

192-208 Bibliometric Analysis of Postgraduate Theses on Media Literacy in Communication Sciences

Halid ÖZGÜR- Ahmet ESKİCUMALI

Araştırma Makalesi / Research Article

**Necip Fazıl Kısakürek ve 12 Eylül Darbesi'ne Giden Süreç: Rapor
Dergisi Örneği**

209 - 227 Necip Fazıl Kısakürek and the Process Leading to the September 12 Coup: The Case of Rapor Magazine

Nurcan KORKMAZER - Muhammed Fazıl BAŞ

Araştırma Makalesi / Research Article

**Sözlü Kültür Döneminden Başlayarak Dijital Döneme Kadar
Uzanan Süreçte Dil Kültür Etkileşiminin İletişim Süreçlerine Etkisi**

228 - 255 The Effect of the Interaction of Language and Culture on Communication Processes in the Process Starting from the Oral Culture Era and Extending to the Digital Era

Emine HİLAL KORUCU

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Kitap Değerlendirmeleri / Book Reviews

- 256 - 260 "Punklar İçeri Girdi": Türkiye'de Bağımsız Müzik zerine
Hüseyin SERBES
- 261 - 266 Türk Sineması: Halkın Eğilimleriyle İ İçe Bir Yapı
Münevver SOFUOğLU

Editörden

Ocak 2021’de yayın hayatına başlayan Medya ve Kùltür dergimizin üçüncü yılının ikinci sayısını değerli okuyucularıyla buluşturmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Dergimiz üçüncü yılında süreç içinde edinmiş olduğu deneyimlerle yoluna kararlılıkla devam etmekte, kültürel çalışmalar ve medya alanında özgün, akademik makalelere, kitap değerlendirmelerine yer vermektedir.

2023 yılı içinde Medya ve Kùltür dergisi akademik yayıncılık alanında ilerleme göstermiştir. Bir buçuk yıldır Dergipark sistemi üzerinden makale değerlendirmelerini yürüten Medya ve Kùltür dergisinin akademik çalışmalardaki hakemlik değerlendirme kriterleri uygun bulunarak 2023 Aralık sayısından itibaren DOI numarası kullanarak makalelerini yayınlama hakkına kavuşmuştur. Bununla birlikte ulusal ve uluslararası alanda indekslere kabul alma sürecinde yapmış olduğumuz başvurular sonucunda dergimiz EBSCO’nun SocINDEX, Sociology Source Ultimate ve Central & Eastern European Academic Source olmak üzere üç indekste taranmaya başlamıştır. Sakarya Üniversitesi Bilimsel Dergi Koordinatörlü iş birliği ile yürütölen Ulakbim/ TR Dizin, DOAJ ve Scopus gibi ulusal ve alan indekslerinde taranmak amacıyla çalışmalarımız ise devam etmektedir.

Aralık 2023 sayısında Medya ve Kùltür, beş makale ve iki kitap incelemesiyle okuyucularıyla buluşmaktadır. Sayımızın ilk makalesi *Ulusşarı Göçler ve Çok Kültürlü Toplumlarda Etnik Medya: Kuramsal Yaklaşımlar* başlıklı çalışma ile Oya Hacer ADIGÜZEL tarafından kaleme alınmıştır. Makalede yazarımız dış göçlerle çok kültürlü özellik gösteren kültürel yapılarda etnik medya yayıncılığının teorik temellerini çok boyutlu bir bakış açısıyla tartışmaktadır. Ekmel GEÇER tarafından kaleme alınan *Political Psychology and Polarisation: A Conceptual Approach* başlıklı çalışma sayımızın ikinci makalesini oluşturmaktadır. Geçer çalışmasında dijital kutuplaşmayı sosyo-kültürel boyutları ile ele almakta, bu kutuplaşma ve çatışmaların azaltılmasında ya da yönetilmesinde barış psikolojisi boyutunda öneriler sunmaktadır. Üçüncü makalemiz olan *İletişim Bilimleri Alanında Medya Okuryazarlığı Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi* başlıklı makale Halid ÖZGÜR ve Ahmet ESKİCUMALI’nın ortak çalışmasıyla kaleme alınmıştır. Makalede yazarlarımız iletişim bilimleri anabilim dalında medya okuryazarlığı konusunda yazılan lisans üstü çalışmaların meta sentezlemesini yaparak bu çalışmaların yapısal özelliklerini, konuyu ele alış biçimlerini ve yöntemlerini bilimsel bir bakış açısıyla incelemişlerdir. Dördüncü çalışmamız ise Nurcan KORKMAZER ve Muhammed Fazıl BAŞ tarafından kaleme alınan *Necip Fazıl Kısakürek ve 12 Eylül Darbesi’ne Giden Süreç: Rapor Dergisi Örneği* başlıklı ortak çalışmadır. Çalışmada yazarlarımız edebiyatçı ve şair kimliğinin dışında dergicilik alanındaki girişimleriyle de tanınan Necip Fazıl Kısakürek tarafından 12 Eylül Darbesi öncesinde çıkarılan ve 13 sayı olarak yayınlanan Rapor dergisini hem dönemin siyasi ve toplumsal koşulları hem de Necip Fazıl’ın darbeye bakış açısı bağlamında geniş bir

tartışma ekseninde ele almakta ve yorumlamaktadırlar. Sayımızın son makalesi ise Emine Hilal KORUCU tarafından yazılan *Sözlü Kültür Döneminden Başlayarak Dijital Döneme Kadar Uzanan Süreçte Dil Kültür Etkileşiminin İletişim Süreçlerine Etkisi* başlıklı çalışmadan oluşmaktadır. Makale, sözlü kültür döneminden günümüz mobil iletişim teknolojilerine kadar gelen süreç içinde dil ve kültür arasındaki etkileşime bağlı olarak ortaya çıkan iletişim araçları tarihini gündelik pratikler, dil ve kültürel kullanımlar eksenini etrafında yapısal bir yaklaşım ekseninde değerlendirmektedir.

Aralık 2023 sayısı ayrıca iki adet kitap incelemesiyle okuyucularının karşısına çıkmaktadır. Hüseyin SERBES Türkiye’de *Bağımsız Müzik*, Münevver SOFUOĞLU ise *Türk Sineması: İliklerimize İşlemiş, Ruhumuza Sinmiş Bir Sanat Pratiği* adlı kitapları akademik bir analizle ele almakta ve tartışmaktadırlar.

Sayımızın makale ve kitap değerlendirmelerinde akademik bilgi ve deneyimlerini bizlerle paylaşan, dergimize zaman ayıran sayın hakem hocalarıma, alan editörlerimize ve dil editörümüze çok teşekkür ediyorum. Ayrıca dergimizin standartlarının yükselmesinde başta indeks süreçleri olmak üzere her türlü akademik ve teknik destekle yayın sürecimize önemli katkılar sunan Sakarya Üniversitesi Bilimsel Dergiler Koordinatörlüğü çalışanlarına da şükranlarımı sunuyorum.

Makalelerin yayına hazırlanması sürecinde birlikte çalıştığım ekip arkadaşlarım Arş. Gör. Furkan SÜRÜN ve Arş. Gör. Muhammet Oğuz Han ŞİMŞEK’e de katkılarından dolayı teşekkür ederim. Medya ve kültürel çalışmalar kapsamına giren akademik makale ve kitap değerlendirmelerine yer veren dergimizde yayınlanan bilimsel çalışmaların her birinin kendi alanlarına önemli katkılar sunması en büyük temennimizdir. Haziran 2024 sayımızda özgün çalışmalarla yeniden buluşmak dileğiyle.

Dr. Öğr. Üyesi Işıl ŞİMŞEK

Baş Editör

Aralık 2023

Editorial

We are happy to share with our dear readers the second issue of the third year of our journal *Medya ve Kùltür (Media and Culture)*, which started its publication life in January 2021. In its third year, our journal continues to establish itself with determination thanks to all the experience it has gained since its first issue and accepts original, academic articles and book reviews in the field of cultural studies and media.

In 2023, the journal *Medya ve Kùltür (Media and Culture)* has made significant progress in the field of academic publishing. *Medya ve Kùltür*, whose article reviews have been conducted through the Dergipark system for a year and a half, has gained the right to publish its articles using a DOI number as of the December 2023 issue after the referee review criteria in academic studies were found appropriate. In addition, our applications to be accepted to national and international indexes have been successful and our journal has started to be indexed in three indexes of EBSCO, namely SocINDEX, Sociology Source Ultimate and Central & Eastern European Academic Source. We continue our efforts in cooperation with Sakarya University Scientific Journals Coordinatorship for the journal to be included in national and field indexing services such as Ulakbim/TR Index, DOAJ and Scopus.

In this December 2023 issue, *Medya ve Kùltür* meets its readers with five articles and two book reviews. The first article of our issue, written by Oya Hacer ADIGÜZEL, is *Uluslararası Göçler ve Çok Kùltürlü Toplumlarda Etnik Medya: Kuramsal Yaklaşımlar (Transnational Migrations and Ethnic Media in Multicultural Societies: Theoretical Approaches)*. In the article, our author discusses the theoretical foundations of ethnic media broadcasting in cultural structures that show multicultural characteristics with foreign migration from a multidimensional perspective. *Political Psychology and Polarization: A Conceptual Approach*, written by Ekmel Geçer, is the second article of our issue. In his study, Geçer discusses digital polarization with its socio-cultural dimensions and offers suggestions in the dimension of peace psychology in reducing or managing these polarizations and conflicts. The third article, titled *İletişim Bilimleri Alanında Medya Okuryazarlığı Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi (Bibliometric Analysis of Postgraduate Theses on Media Literacy in Communication Sciences)*, was written jointly by Halid ÖZGÜR and Ahmet ESKİCUMALI. In the article, our authors meta-synthesize the postgraduate studies on media literacy in the department of communication sciences and examine their structural features, the way they deal with the subject and their methods from a scientific point of view. Our fourth study is a joint work by Nurcan KORKMAZER and Muhammed Fazıl BAŞ titled *Necip Fazıl Kısakürek ve 12 Eylül Darbesi'ne Giden Süreç: Rapor Dergisi Örneği (Necip Fazıl Kısakürek and the Process Leading to the September 12 Coup: The Case of Rapor Magazine)*. In the study, the authors discuss and interpret the magazine Report, which saw 13 issues, and was published by Necip Fazıl Kısakürek, known for his attempts in the field of magazine publishing in addition to his literary

and poet identity, in the context of both the political and social conditions of the period and Necip Fazıl's perspective on the coup. The last article of our issue is the study titled *Sözlü Kültür Döneminden Başlayarak Dijital Döneme Kadar Uzanan Süreçte Dil Kültür Etkileşiminin İletişim Süreçlerine Etkisi (The Effect of the Interaction of Language and Culture on Communication Processes in the Process Starting from the Oral Culture Era and Extending to the Digital Era)*, which was contributed by Emine Hilal KORUCU. The article evaluates the history of communication tools that emerged due to the interaction between language and culture in the process from the oral culture period to today's mobile communication technologies on the axis of daily practices, language and cultural uses in a structuralist approach.

The December 2023 issue also features two book reviews. Hüseyin SERBES reviews the book *Türkiye'de Bağımsız Müzik* and Münevver SOFUOĞLU reviews the book *Türk Sineması: İliklerimize İşlemiş, Ruhumuza Sinmiş Bir Sanat Pratiği*, with each author academically discussing and analyzing them.

I am very grateful to my esteemed referees, field editors and language editor who shared their academic knowledge and experience with us during the process of our evaluation of articles and book reviews for the current issue. I would also like to express my gratitude to the staff of Sakarya University Scientific Journals Coordinatorship, who have made significant contributions to our publication process with all kinds of academic and technical support, especially index processes, in raising the standards of our journal.

I would like to thank my teammates Research Assistant Furkan SÜRÜN and Research Assistant Muhammet Oğuz Han ŞİMŞEK for their contributions during the preparation of the articles for publication. It is our greatest hope that each of the scientific studies published in our journal, which includes academic articles and book reviews within the scope of media and cultural studies, will make important contributions to their fields. We hope to meet again with original submissions in our June 2024 issue.

Assist. Prof. Dr. Işıl ŞİMŞEK

Editor-in-chief

December 2023

Derleme Makale

Ulusasıırı Göçler ve Çok Kùltürlü Toplumlarda Etnik Medya: Kuramsal Yaklaşımlar*

Öz

Oya Hacer ADIGÜZEL**

Küreselleşme ulusasıırı göçleri artırmış ve yoğun göç almış ülkelerde, çok kùltürlü, etnik ve diasporik topluluklar ortaya çıkarmıştır. Çok kùltürlü toplumlardaki göçmen grupları, etnik kimliklerini korumak, yeniden üretmek, anavatanları ve ev sahibi toplum ile iletişim kurmayı kolaylaştırmak amacıyla kendi medyalarını kurmaktadır. Ana akım medya genellikle göçmenleri görmezden gelmeyi veya yanlış temsil etmeyi tercih ederken, göçmenler etnik medya aracılığıyla kendi topluluklarının doğru temsil edilebilmesini ve medya ortamlarında daha fazla görünürlük kazanmalarını hedeflemektedir. Medya ve göç çalışmaları; etnik medyanın göçmenlerin temsil edilmeleri konusuna odaklanarak, medya, göç ve çok kùltürlü toplumlar arasındaki kesişimi araştırmaktadır. Etnik medyayı merkeze alan iletişim çalışmaları ise, Medya Etkileri Yaklaşımı, Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı ve Kùltürel Çalışmalar paradigması olmak üzere üç temel teorik perspektif ile ele alınabilmektedir. Bu makalenin amacı, mevcut literatürdeki tartışmalar üzerinden küresel göçler sonucunda Batı toplumlarında ortaya çıkan çok kùltürlü toplumlardaki etnik medyayı üç temel perspektifle analiz etmektir. Bu çalışmada, Medya Etkileri bağlamında kùltürleşme, Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı kapsamında medyatikleşme ve son olarak İngiliz Kùltürel Çalışmaları bağlamında etnik medya ele alınacaktır.

*Bu makale İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü Medya ve İletişim Çalışmaları ABD'da danışmanlığını Prof. Dr. Zeliha Hepkon'un üstlendiği "Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Diasporik Kimlik Oluşumlarında Etnik Medyanın Rolü" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

**Dr.,
Bağımsız Araştırmacı,
ORCID ID: 0000-0002-7946-1285,
E-mail: adiguzelhacer@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Ulusasıırı Göçler, Etnik Medya, Göçmen Medyası, Etnik Medya Teorileri.

Getiş Tarihi: 07.07.2023
Kabul Tarihi: 25.09.2023

Adigüzel, O. H. (2023). Ulusasıırı göçler ve çok kùltürlü toplumlarda etnik medya: Kuramsal yaklaşımlar. *Medya ve Kùltür*. 3(2), 152-178. doi: 10.60077/medkul.1323999.

Transnational Migrations and Ethnic Media in Multicultural Societies: Theoretical Approaches*

Abstract

Oya Hacer ADIGÜZEL**

Globalization has increased transnational migration and created multicultural, ethnic and diasporic communities in countries with high levels of immigration. Migrant groups in multicultural societies establish their own media to preserve and reproduce their ethnic identities and to facilitate communication with their homeland and host society. While the mainstream media often prefers to ignore or misrepresent migrants, migrants aim for accurate representation of their communities through ethnic media and greater visibility in media environments. Media and migration studies explore the intersection between media, migration and multicultural societies, with a focus on ethnic media's accurate and authentic representation of immigrants. Media and migration studies explore the intersection between media, migration and multicultural societies, focusing on the representation of migrants in ethnic media. Communication studies focusing on ethnic media can be approached from three main theoretical perspectives: the media effects approach, the uses and gratifications model and the Cultural Studies paradigm. The aim of this article is to analyse ethnic media in multicultural societies emerging in Western societies as a result of global migrations from three main perspectives, considering discussions in the existing literature. This study discusses acculturation in the context of media effects, mediatisation in the context of the uses and gratifications theory and finally ethnic media in the context of British Cultural Studies.

*This article is derived from PhD dissertation entitled "The Role of Ethnic Media in Diasporic Identity Formations of Syrian Migrants in Turkey", supervised by Prof. Zeliha Hepkon, Istanbul Commerce University, Institute of Communication Science and Internet, Media and Communication Studies Program.

**Dr.,
Independent Researcher,
ORCID ID: 0000-0002-7946-1285,
E-mail: adiguzelhacer@gmail.com

Keywords: Transnational Migration, Ethnic Media, Immigrant Media, Ethnic Media Theories.

Received: 07.07.2023
Accepted: 25.09.2023

Extended Abstract

Globalization has increased transnational migration and created multicultural, ethnic and diasporic communities in countries with high levels of immigration. In multicultural societies, mainstream media often ignore or misrepresent migrant communities. Media and migration studies emphasize the importance of ethnic media in countering these narratives, providing accurate and authentic representation, and communicating with the host society while maintaining their own identities.

Ethnic media refers to traditional and new media organs broadcasting in their own language in the country of migration (Yeşil, 2013, pp. 235-236). Newspapers, magazines, radio and television programs produced by or for a particular ethnic group, community or individual in their home countries or in the countries of origin are considered ethnic media. Immigrants who want to live in multicultural societies preserving their ethnic identity use ethnic media as a tool for reasons such as receiving news, socializing, constructing ethnic identity and diasporic consciousness and passing it on to new generations. According to Viswanath and Arora, ethnic media play an important role in migrants' integration into the host society (2000, p.39). On the one hand, ethnic media establishes a connection between the homeland and the people living in the country of immigration, and on the other hand, it mediates communication with the dominant culture (Fleras, 2010).

The vast majority of ethnic media users are immigrants and minorities (Weber-Menges, 2006, p. 241). According to Jeffres and Hur (1980), ethnic media addresses immigrants or ethnic groups living their daily lives in relative ghettos and are not fully integrated into society. Ethnic media institutions are generally short-lived due to the fact that those working in ethnic media are mostly not professional journalists, they are not specialized in a certain field, their duties and responsibilities are not very clear, their duties are frequently changing, etc.

Communication studies on ethnic media have been approached from three main theoretical perspectives: the Uses and Gratifications Model, the Media Effects Approach and the Cultural Studies Paradigm (Luo, 2016, p.6). The Uses and Gratifications Model also focuses on media consumption patterns and various attitudes towards migrant culture. The Media Effects Approach deals with social integration at the macro level, while ethnic media studies from a perspective of cultural studies focus on cultural identity at the micro level. This study will examine mediatisation theory as an example of the Uses and Gratifications Model, acculturation theory as an example of the Media Effects Approach and finally ethnic media from the perspective of the Cultural Studies Approach.

Mediatisation

Mediatisation, one of the key concepts in understanding media's role in social and cultural processes, has been frequently used in the public and academia since the 1990s. Mediatisation identifies the social impact of the means of communication. Schultz points out that changes in the communication environment play an important role in social and cultural transformation processes (2004, p. 88). Hepp, on the other hand, interprets mediatisation as the penetration of media into other institutions, social spheres and systems (2015, p. 40). This concept, based on the assumption that

media technologies and institutions shape daily life practices and social relations, has important contributions to the field of media studies (Hepkon, 2021, p. 204). On the one hand, the concept facilitates the understanding of the transformative role of the media, and on the other hand, it makes a significant contribution to the positioning of the media as an independent field of study, free from the domination of different disciplines. Ethnic media, with its mediatisation feature, not only provides information about the cultures, histories, languages and other characteristics of different ethnic groups, but can also be used as a tool to resolve conflicts and facilitate communication between different ethnic groups.

Acculturation

According to Berry et al. (1989), there are four different acculturation strategies for immigrants living in multicultural societies: assimilation, segregation, integration and marginalization. According to this approach, ethnic media is important for the preservation and promotion of cultural diversity. Ethnic media also emphasizes the importance of cultural differences, one of the key concepts of cultural diversity theory. Ethnic media is an important tool for immigrant or minority communities living in the diaspora to keep their traditions, customs and cultures alive and to interact with other cultures, especially with the host society (Yurdigul et al., 2019, p. 435). It is noted that ethnic media serves the dual purpose of preserving ethnic and cultural ties and helping cultural and social adaptation.

Cultural Studies

Cultural Studies, which offers an important perspective to evaluate the relationship between migration and media, evaluates the issues it addresses in a multi-layered manner. Cultural Studies recognize identity not as a given and ready-made phenomenon, but as a fluid phenomenon changing through cultural interactions (DeMeulenaere, 2009, p. 45). The field of Cultural Studies aims to reveal whether this interaction takes place through media products, and if so, in which context. It analyses the dimensions of the interaction that emerges as a result of the association that develops together with the issue of the representation of cultural products through the media product under consideration.

Cultural Studies, which offers a multifaceted perspective in examining subcultures and different social groups living within the dominant culture, is a field that offers as many opportunities as possible to reveal the connection of cultural practices with the material world with its critical and creative approach (Hepkon, 2006, p.25).

In conclusion, in this study, which examines three theories in which ethnic media is at the centre, it is possible to say that the media is the most important actor in the lives of migrants. In the context of the Uses and Gratifications method, it is believed that media can be an important tool for individuals to learn basic information, especially in the initial stages. On the other hand, with acculturation and cultural diversity, it seems possible for individuals to adapt to the society in the medium and long term. Together with cultural studies, ethnic media can contribute to the formation of diasporic identity and the preservation of self-identity.

Giriş

Tarih boyunca insanlar ekonomik, toplumsal, siyasal vb. birçok nedenle yaşadıkları yerleri terk ederek, yeni yerlere göç etmişlerdir. Yaşanan bu coğrafi hareketlilik çoğu zaman insanların daha müreffeh bir hayat yaşamalarının yolunu açmış, kültürleri kaynaştırmış, fikirleri çatışmış ve nihayetinde medeniyetin gelişmesinin yolunu açmıştır. Fakat bu göçler ve farklı toplulukların birlikte yaşamaya başlaması, çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Karşılaşılan yeni kültüre, etnik kimliği koruyarak uyum sağlama zorluğunun aşılabilmesi için göçmenler tarafından çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Batıdaki çok kültürlü toplumlarda medya, bu stratejilerin tam merkezinde yer almaktadır. Göçmen toplumların haber alma, sosyalleşme, etnik kimliği ve diasporik bilinci inşa etme ve yeni kuşaklara aktarabilmek için yeniden üretme stratejileri etnik medya merkezli olarak yürütülmektedir.

Medya alanında göç çalışmaları, özellikle 1980'lerin sonu ve 1990'larda küresel göç hareketlerinin hızlanmasıyla birlikte genişleyen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern insanlar, iletişim ve ulaşım alanındaki önemli teknik ilerlemeler sayesinde daha kolay ve hızlı bir şekilde yer değiştirebilmektedir. Castles ve Miller (2008) bu yaygın hareketlilik nedeniyle günümüzü göçler çağı olarak nitelendirirken, Papastergiadis (1999) mevcut yer değiştirmelerini göç türbülansı olarak tanımlamakta, küreselleşme ve göç koşullarının sonsuza dek süreceğini öngörmektedir. Birleşmiş Milletlere bağlı (BM) Uluslararası Göç Örgütü tarafından yayımlanan Dünya Göç Raporu'na göre (IOM, 2021) 2000 yılında kendi ülkesi dışında yaşayanların sayısı yaklaşık 173 milyon iken, 2010 yılında 221 milyona, 2020 yılında 26,4 milyonu mülteci olmak üzere 281 milyona yükselmiştir (IOM, 2022, s.23). 2002 yılında 185 milyon kişi en az 12 ayını kendi ülkesinin dışında geçirmek zorunda kalmıştır (Castles & Miller, 2008, s. 8). Bu göç hareketlerinin akış yönünün güney ve doğu bölgelerinden Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'ya doğru olması, çok kültürlü toplumların aynı zamanda göçün hedefindeki ülkeler olmasına neden olmuştur.

Küreselleşme ile artan ulus aşırı göç hareketleri, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, etnik toplulukların artmasını da beraberinde getirmiştir. Yeni bir ülkeye yerleşen göçmen gruplar kendi etnik kimliklerini sürdürebilmek ve ev sahibi toplum ile iletişim kurmayı kolaylaştırmak amacıyla kendi medyalarını kurmaktadır. Viswanath ve Arora'ya göre, özellikle çok kültürlü toplumlarda, göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonlarında etnik medya önemli bir rol oynamaktadır (2000, s.39).

Etnik medya, göçmenlerin göç ettikleri ülkede, kendi dillerinde yayın yapan geleneksel ve yeni medya organlarını ifade etmektedir (Yeşil, 2013, ss. 235-236). Bir göçmen grubunun kendi etnik kimliğini kültürünü koruyabilmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi sürecinde etnik medya önemli bir rol üstlenebilmektedir. Göç edilen ülkede doğup büyüyen yeni kuşakların, anavatan ve etnik kimlikleriyle var olabilmeleri, diasporik kimliğin anavatan dışında inşa edilmesi, göçmenlerin kendi dillerinde yayın yapan etnik medyaları aracılığıyla mümkün olabilmektedir.

Köklerin bulunduğu ülkelerdeki medya, göçmenlerin diasporada kendilerini ülkeleri ile ilişkide hissetmelerine aracılık etmektedir. Etnik topluluklara hitap eden medya, göçmenlerin içinde yaşadıkları küreselleşen dünyanın kozmopolit şehirlerinde kültürlerinin dönüşümüne de katkı sağlamaktadır. Ulusötesi medya göçmenlerin kültürel ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışırken, sınırlar ötesindeki göçmen topluluklar

için kimlik ve cemaat inşasında da rol almakta, bu alanda da ampirik akademik çalışmalara konu olmaktadır (Ataman, 2012, s. 31).

Etnik medya, sadece yaşadığı topluma uyum sağlayamamış azınlık veya göçmen gruplara hitap eden marjinal medya yapıları olarak da değerlendirilmemelidir. Etnik medya, göçmen grupların kendi kültür ve dilleriyle daha fazla iletişim kurmalarına ve kendilerini ifade etmelerine fırsat tanımakta, böylece göçmenlerin ev sahibi toplumda karşılaştıkları sorunların görünür olmasına da olanak sağlamaktadır (Geißler & Pöttker, 2006). Göçmenlerin kültürel kimliklerinin en önemli belirleyicilerinden biri olan etnik medya ve kültürlerarası entegrasyon için de önemli bir katalizör görevi üstlenmektedir. Etnik medya bir taraftan anavatan ile göç edilen ülkede yaşayanlar arasında bağlantı kurarken, öte yandan hâkim kültür ile iletişim sağlanmasına da aracılık etmektedir (Fleras, 2010).

Ulusasıırı göçler kaçınılmaz olarak kültürel etkileşime neden olmakta hem göçmenlerin hem de ev sahibi toplumun değişmesine yol açmaktadır. Göçmenler yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamak için Berry vd.'lerinin (1989) deyimiyile (asimilasyon, ayrışma, entegrasyon ve marjinalleşme gibi) kültürleşme stratejileri geliştirirken, ev sahibi toplumda ise ekonomik, demografik, siyasi ve güvenlik eksensli bazı endişeler meydana gelebilmektedir (Adıgüzel, 2016, s.190). Kültürel etkileşimdeki kültürel farklılıklar, bilgi eksiklikleri, iletişim engelleri ve dil vb. faktörlerden her biri, süreci doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemekte; çoğu zaman kültürleşme sürecinin hangi strateji üzerinden gerçekleşeceğini belirlemektedir. Bu sürecin en önemli aktörlerinden birini de medya oluşturmaktadır (Yurdigül vd., 2019, s.422).

Medya ve göç çalışmalarında, medya, göç ve çok kültürlü toplumlar arasındaki kesişim ekseninde etnik medya göçmen toplulukların entegrasyonunu, iletişimini ve temsilini kolaylaştırmada hayati bir rolü sorunsallaştırmaktadır. Özetle etnik medya, etnik toplulukların kendilerini temsil etmeleri ve daha geniş medya ortamında görünürlük kazanmaları için temel bir platform sağlamaktadır. Ana akım medya genellikle bu toplulukları görmezden gelir veya yanlış temsil eder, klişeler kullanarak ötekileştirmeyi sürdürür. Medya ve göç çalışmaları, etnik medyanın bu anlatılara karşı koyma, doğru ve özgün temsil sağlama konusundaki önemini vurgulamaktadır. Buna ek olarak ana dillerde içerik sağlayarak, kültürel uygulamalara yer vererek ve belirli etnik gruplar için önemli olan hikâyeleri sergileyerek kültürel kimliğin korunmasında varoluşsal bir işlevi yerine getirmektedir. Etnik medya, etnik topluluklar arasında kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirerek kültürel mirasın nesiller boyunca korunmasına ve aktarılmasına katkıda bulunmaktadır. Sosyal ağlar kurmak ve topluluk uyumunu teşvik etmek için bir aracılık görevi görmekte ve aynı etnik kökenden gelen bireyleri bir araya getirerek bağlantı kurmalarını, deneyimlerini paylaşmalarını ve birbirlerini desteklemelerini sağlamaktadır.

Etnik medya çalışmaları, ulusasıırı ve çok kültürlü yapılardaki etnik toplulukların, birden fazla "ev" ile ilişkilerini ve medyanın göçmenlerin kültürel ve toplumsal kimliklerinin inşasındaki işlevini anlamak için göçmenlerin medya tüketim alışkanlıkları incelemektedir. Bu çalışmalar, "sınırların ötesinde kimlik ve topluluk inşası" (Georgiou, 2006), "kimlik oluşumu ve dönüşümünde medyanın rolü" (Gillespie, 2005), "ulus ötesi medyanın göçmen topluluklar içindeki rolü" (Deuze, 2006) gibi temel çalışma konuları üzerinden ilerletilmiştir. Medyanın Melbourne'deki Türk-Avustralyalı göçmenler üzerindeki etkisi (Hopkins, 2009, ss. 230-247), Karanfil'in

(2011) Türkiye'deki uluslararası yayınların Türk toplumunun yaşamlarına yansımaları, medya tüketiminin ortaya çıkardığı nostalji ve aidiyet duygusunu inceleyen çalışmalar bu kapsamdadır.

Etnik medya üzerinde literatürde farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte, bu medya kullanımının göçmen veya azınlık grupların etnik kimliklerini inşa süreci ile doğrudan bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Medya ve göç çalışmaları bir başka boyutta özellikle etnik topluluklar için medyanın örgüt ve topluluk oluşturma kapasitesi bakımından önemine odaklanmaktadır. Jeffres ve Hur'a (1980) göre etnik medya, gündelik hayatlarını nispeten kapalı yerleşim bölgelerinde yaşayan tam olarak toplumla entegre olmamış göçmenler veya etnik gruplara hitap etmektedir. Etnik medya kullananların büyük çoğunluğunu göçmen kökenli insanlar ve azınlık gruplarının üyeleri oluşturmaktadır (Weber-Menges, 2006, s. 241). Etnik medya ev sahibi toplumda yaşayan göçmenlere, azınlık topluluklarına veya o ülkede geçici olarak bulunan turistlere hizmet veren medya kuruluşları şeklinde ya da anavatanında yaşayan kişilerin doğrudan yabancı medya tüketimi tercihleri şeklinde de olabilmektedir. Kendi ülkelerinde veya göçmenlerin geldikleri ülkelerde belirli bir etnik grup, topluluk veya birey tarafından veya onlar için üretilen gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon programları etnik medya olarak kabul edilmektedir.

Matsaganis vd. (2011) göre, etnik medyanın izleyici kitlesi hem dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan aynı etnik topluluğa ait insanları, hem de büyük metropollerde kümelenerek ikamet eden benzer etnik geçmişe sahip insanların bir karışımını içerebilmektedir. Belirli bir etnik topluluğa hitap eden medya içeriklerinde, anavatanlarından, ikamet ettikleri ülkeden veya her ikisinden de etnik topluluğu ilgilendirdiği düşünülen haberler yer alabilmektedir. Etnik medya üreticileri, çok sayıda gazete, dergi, radyo ve televizyon kanalları ile ürettikleri programları ulaştırmak için kablolu yayıncılık, uydu sistemleri teknolojisi ve internet gibi yöntemleri de kullanmaktadır. Riggins'e (1992) göre, bir çeşit alternatif medya olarak kabul edilen etnik medyanın büyük bir kısmı ticari olmayıp çoğunlukla gayri resmî bir kurumsal yapıya sahiptir. Etnik medyada çalışanların çoğunlukla profesyonel gazeteci olmamaları, belli bir alanda uzmanlaşmamış olmaları, görev ve sorumluluk alanlarının çok net olmaması, sık sık görevlerinin değişiyor olması vb. nedenlerle etnik medya kurumları genellikle kısa ömürlü olmaktadır.

Etnik medya konusundaki iletişim çalışmaları Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı, Medya Etkileri Yaklaşımı ve Kültürel Çalışmalar olmak üzere üç temel teorik perspektifle ele alınmaktadır (Luo, 2016, s.6). Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı medya tüketim kalıplarına ve göçmen kültürüne karşı çeşitli tutumlara da odaklanmaktadır. Medya Etkileri Yaklaşımı makro düzeyde sosyal entegrasyonla ilgilenmekte; Kültürel Çalışmalar perspektifinden yapılan etnik medya çalışmaları ise, mikro düzeyde kültürel kimliğe odaklanmaktadır. Kültürel Çalışmalar göçmenlerin aynı anda hem kendi kültürlerine hem de ev sahibi ülke kültürüne katılmaları için medyayı kullanmalarına, iki kültürün norm ve değerleri arasında bir köprü kurmalarına ve nihayetinde melez bir kimlik biçimi geliştirmelerine olanak sağladığını varsaymaktadır. Sosyal ve kültürel alanda anlam arayanların buluşma noktası olarak değerlendirilen Kültürel Çalışmalar, ekonomik ve politik gücü elinde bulunduranların tahakküm veya rıza yoluyla kültürler üzerinde nasıl bir egemenlik kurduğunu ve bu egemen güce karşı kültürel olarak nasıl direnilebileceğini göstermeye çalışmaktadır (Alver, 2011, ss. 243-244).

Bu çalışmada, Medya Etkileri Yaklaşımı bağlamında Kültürleşme Kuramı, Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı kapsamında medyatikleşme ve son olarak İngiliz Kültürel Çalışmaları bağlamında etnik medya ele alınacaktır.

1. Ulusaşırı Göçler ve Çok Kültürlü Toplum

Göç, insan hareketliliğinin bütün biçimlerini (gönüllü/zorunlu, geçici/sürekli, iç/dış, bireysel/kitlesele vb.) ve bütün nüfus hareketlerini (mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmişler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb.) kuşatacak kadar geniş düşünölmelidir. Genellikle bireylerin göç etme kararları, özgür irade ve *kişisel rahatlık* sebepleriyle alınmakta, ortaya çıkan gönüllü göçmenlik (ekonomik göçmenlik), sığınmacılık ve mültecilikten farklı bir kategori olarak ele alınmaktadır. Göçmen terimi, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek, kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişileri ve aile fertlerini kapsamaktadır. BM'e göre göçmen, göç sebebi veya türü (gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması) ne olursa olsun, kendi ülkesi dışındaki bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bireyi ifade etmektedir (IOM, 2013, s. 37).

Dünyadaki en eski sosyal olgulardan biri olan göç, en basit tanımıyla insanların yaşadıkları yerleri çeşitli nedenlerle değiştirmesidir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların coğrafi nüfus hareketleri olarak tanımlanan göç, siyasi bir sınırı geçmeyi veya aynı devlet içinde olsa dahi anlamlı yer değiştirmiş olmayı ifade eder (IOM, 2021, s. 22). Türk Dil Kurumu Sözlüğü ise göçü "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" olarak tanımlamaktadır (TDK, ty).

Göç, farklı nedenlerle meydana gelir ve çeşitli boyutları vardır. Göç dünya ülkeleri arasındaki insan hareketlerinin önemli bir parçasıdır ve tarihi boyunca insanların yaşamlarında köklü değişikliklere neden olmaktadır. Göç, sosyal (ekonomik, kültürel ve siyasal vb.) veya ekolojik (sel, deprem, heyelan vb.) faktörler sebebiyle gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle, göç eden insanlar farklı beklentilerle hareket ederler ve hedefledikleri yere ulaştıklarında farklı sonuçlarla karşılaşabilirler. Bireylerin uluslararası bir sınırı geçerek yerleşmek veya sınırlı süre yaşamak için kaynak ülkelerden veya düzenli olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılarak bir başka ülkeye geçici ya da kalıcı olarak gitmeleri "*uluslararası göç*" veya "*dış göç*" olarak tanımlanabilir (IOM, 2013, s.59). Zorunlu dış göç durumlarında bireyler, iç savaş, işgal veya sürgün gibi yaşamayı çok elverişsiz hâle getiren koşullar nedeniyle kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalabilirler. Zorunlu dış göçler ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, dinî ve çevresel değişkenlerden de etkilenmektedir. İnsanlar ülkelerindeki refah düzeyleri veya yaşam standartlarıyla ilgili sorunlar yaşadıklarında dış göç yapmaya karar verebilirler.

Disiplinlerarası bir alan olarak göç, uluslararası ilişkiler, siyaset, ekonomi, sosyal ve kültürel yaşamla da yakından ilgili bir kavramdır. Özellikle uluslararası göçler, birden fazla devlet ve toplumu aynı anda etkilemekte hem göç edilen ülke hem de göç veren ülke açısından insan gücü başta olmak üzere, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak olumlu veya olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Göç hareketleri, göç eden insanlar kadar göç veren ve göç alan bölgeleri de çeşitli şekillerde etkilemektedir (Başel,

2006, s. 289). Dolayısıyla göçler, bireylerin göç ettikleri ülkeler kadar, anavatanlarını da yakından ilgilendirmekte ve her iki ülke arasındaki etkileşimi de şekillendirerek kalıcı izler bırakmaktadır (GİB, 2023, s. 7). Göç hareketlerinden etkilenen yerleşim yerlerinin kapasitelerinin üzerinde göç almaları durumunda işgücü ve ekonominin belirsizlik ve istikrarsızlık yaşamaması muhtemeldir.

Uluslararası göç ‘modern dünyada toplumsal dönüşümü sağlayan bir güç’ hâline gelmiştir. Küresel göçler öncelikle Batı ülkelerini çok kültürlü hâle getirmiş, yeni ırk, kültür, yönetim ve yaşam biçimlerini ortaya çıkarmış, bu yeni biçimler de artık tüm dünya ülkeleri için geçerli olmaya başlamıştır. Karpat’a göre “göçler toplumsal değişmelerin en güçlü unsuru olarak, farklı fiziksel yapıya, dine, kültüre ve dile sahip toplulukları karşı karşıya getirmiş, bu toplulukların bir arada yaşamalarına ve böylelikle etkileşim içinde olmalarına neden olmuştur” (2010, s.9). Bu açıdan bakıldığında göç, kültürel değişimin hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirilebilir. Küresel bir olgu olarak göç, bütün toplumları farklı boyutlarıyla etkilemeye devam ederken, dünyada hâlâ kendi ülkesinde yaşama temel ve ağırlıklı bir eğilim olmaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Küresel Göç Raporu tahminlerine göre 2020 yılı itibariyle dünya üzerinde 281 milyon kişi (dünya nüfusunun sadece yüzde 3,6’sı) uluslararası göçmen durumundadır (IOM, 2021, s. 3).

Göç eden insanlar göç eylemini doğup büyüdükleri toprakları, sahip oldukları maddi ve manevi pek çok birikimi geride bırakmak için yapmakta, bunun yerine yabancı oldukları mekanlarda yeni hayatlar kurmak için mücadele etmektedirler. Göç bu açıdan hem göçmenler hem göçmenlerin geride bıraktıkları topluluklar hem de yeni yerleşim yerindeki toplumlar üzerinde kalıcı etkileri bulunmaktadır (Nakanishi vd., 2008). Coğrafi ve idari birimdeki değişiklikler, gidilen ülkede kalış süresi, bireylerin sosyal etkileşim sistemlerindeki farklılıklar, gönüllülük ve bireylerin hareket etme kararını etkileyen faktörler gibi çok farklı boyutlarıyla göç sosyal bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

2. Çok Kültürlü Topumlarda Etnik Medya

Küreselleşmenin de etkisiyle insanlar büyük sürekli yer değiştirmekte ve böylece çok kültürlü toplumlar oluşmaktadır. Çok kültürlü toplumlarda yaşayan göçmen toplulukları kendilerini ifade edebileceği etnik medyaya ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda etnik medya, kültürel kodları yansıtırken mensubu olduğu toplumla da etkileşim halindedirler.

Etnik medya kavramı, üzerinde çokça tartışma olmakla birlikte, özellikle belirli bir etnik grubun veya topluluğun ihtiyaçlarını ve çıkarlarını temsil eden medya kuruluşları olarak tanımlanmaktadır. Bu tür medya organları, anavatanlarında veya göç ettikleri ülkelerde gazete, dergi, radyo ve televizyon programları gibi farklı yayın türleriyle kendilerini ifade etmekte ve genellikle göçmenler tarafından yönetilmektedirler (Weber-Menges, 2005, s. 241). Müller’e göre etnik medya, etnik azınlıklar eliyle yönetilir. İçerikleri de çoğunlukla grup üyeleri tarafından üretilir. Aynı şekilde bu içerikler, dâhil olunan etnik gruba yöneliktir (Müller, 2005, s. 324).

Literatürde azınlık medyası (minority media), göçmen medyası (immigrant media), diasporik medya (diasporic media) veya topluluk medyası (community media) olarak da adlandırılan etnik medyanın izleyici kitlesi, genellikle büyük metropollerde yaşayan, benzer bir arka plana sahip etnik gruplardır. Söz konusu izleyici kitlesinin aynı

yerde yaşaması gerekmez. Dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan, aynı etnik kökenden kişiler bu izleyici kitlesini oluşturabilir. Etnik medya belirli bir etnik topluluğun yaşamına odaklanabilir. Benzer şekilde içerisinde yaşanılan ülke kaynaklı gelişmeleri de kitlesi ile paylaşabilir. Birçok etnik gazete, dergi, radyo ve televizyon kanalı kablo yayıncılığını, uydu sistemlerini ve internet gibi araçları kullanarak programlarını etnik topluluklara ulaştırır (Matsaganis vd., 2011, ss. 5-8).

Etnik medya kuruluşlarının büyük çoğunluğu yalnızca ticari amaçlarla kurulmamış olup, alternatif medya kapsamında değerlendirilirler. Birçokları ise resmî olmayan yayın kuruluşları arasındadırlar. Çalışanları önemli oranda gönüllülük esaslı çalışır. Bu türden yayın kuruluşlarında rol ve sorumluluklar oldukça esneklerdir. Çalışanların belirli bir alanda sorumluluğu yoktur ve genellikle birçok rolü aynı anda üstlenirler. Birçoğu gazetecilik eğitimi almamıştır. Öte yandan etnik medya, genellikle küçük bir toplumsal gruba hizmet eder ve yaşam süreleri ana akım medyaya kıyasla daha kısadır (Riggins, 1992, ss. 14-15).

Tarihi süreçte etnik medya, farklı sosyal ve ekonomik koşullara sahip ülkelerde ortaya çıktığı için eş zamanlı bir gelişim göstermemiştir. 19. ve 20. yüzyılda Avrupa'daki etnik gazetelerin çoğu haber verme fonksiyonunun yanı sıra bağımsızlık hareketleri için de önemli roller üstlenmiştir. Avrupa'da etnik medyanın ilk örneği Almanya'da 1677'de yayımlanan Fransız gazetesi "Gazette de Layde" olarak karşımıza çıkarken, Amerika'da Afro-Amerikalılar tarafından, köleliğin resmî olarak kaldırılmasından kırk yıl önce başlayan basın çalışmaları ilk etnik medya örnekleri olarak gösterilmektedir. New York'ta yayımlanan Freedom's Journal, 1827'den 1829'a kadar sadece iki yıl yayın hayatını sürdürebilmiştir (Matsaganis vd. 2011, s.31).

Etnik medya, göçmenler arasındaki iletişim ağlarının 'odak noktası' olarak kritik bir önem arz etmektedir. Göçmen gruplarının kendi iç yapılanmalarına yönelik en güçlü söylem, etnik medya aracılığıyla üretilir. Etnik medya, göçmenlerin en çok kullandıkları medya olarak değil, ülkelerinden ve göç ettikleri ülkeden diğer medyayı tamamlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada dikkat çekilen nokta, etnik medyanın sadece "büyük" kitle medyası olmadığı, aynı zamanda (kişilerarası) aracılı iletişim için kullanılan "küçük medya" (Dayan, 1999) olduğudur. Dijital medya, göçmenlerin "medya repertuarlarının" önemli bir parçası, bir kişi veya bir grup insan tarafından kullanılan tüm medyaların toplamı olarak belirlenmektedir (Hasebrink & Popp, 2006). Bu nedenle etnik radyo istasyonları, televizyon kanalları ve dergilerin yanı sıra, dijital medya unsuru olan sosyal medya platformları ve web siteleri de etnik medya olarak görülmektedir.

Her ikisi de disiplinlerarası bir alan olan medya ve göç, çok farklı çalışma alanlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bir taraftan ulusötesi göçler ve küresel göç hareketleri yükselen bir araştırma alanı olurken, diğer yandan post kolonyal dönemden itibaren göçmenlerle birlikte yaşayan batı toplumlarında etnik grupların siyasi, sosyal ve kültürel entegrasyonundaki sorunlar literatürde çokça tartışılmaktadır. Geleneksel veya yeni medyanın göçmen kimlikleri ve kültürel melezleşme üzerindeki etkileri göç çalışmalarının merkezi konularındandır (Bozdağ, 2014, ss. 159-160). Göçün küresel ve yerel düzeydeki etkilerini incelenmesi sürecinde medya, temel değişkenlerden biri olarak dikkat çekmektedir.

Kitle iletişimi ile kitlesel göç hareketleri paralel ilerleyen ve birbirlerinden bağımsız düşünülemez bir durumdur. Göç ve medya ilişkisinin açıklanmasında, göçmenlerin ABD'deki medya ve iletişim sektöründeki yeri önemli bir örnek teşkil etmektedir. Macaristan doğumlu Joseph Pulitzer, New York World adlı gazeteyi satın almış ve önemli başarılarla imza atmıştır (Juergens, 2015). Belarus doğumlu David Sarnoff, Radio Corporation of America'nın ilk yöneticilerinden biridir ve ABD radyo tarihinde hatırı sayılır bir yere sahiptir (Bernstein, 2015, s. 134). Ukraynalı kökenli bir Yahudi olan William Samuel Paley de Columbia Broadcasting System (CBS)'i küçük bir radyo ağından ABD'deki önde gelen radyo ve televizyon kuruluşlarından birisi haline getirmiştir (Smith, 2002). Nazilerin iktidara gelmesinin ardından Almanya'dan ABD'ye göç eden Yahudi kökenli sinemacılar, Hollywood sinemasının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur (Koyuncu, 2020, s. 106).

Kitle iletişim araçları yakın bir tarihe kadar tek yönlü bir iletişime imkân tanımaktaydı. Gazete, televizyon, radyo ve hatta internet 1.0, kitlelerin bilgilendirilmesini amaçlayan bir politika üzerine şekillenmiş, tek yönlü bir iletişim biçimine imkân veremekteydi (Bekkers vd., 2011, ss. 209-210). Küreselleşen dünyada etnik ve diasporik toplumlar, bu sistem içerisinde kültürel değerlerini korumaya çalışmışlardır. Göçmenler eliyle kurulan fanzinler, dergiler, gazeteler, radyolar ve televizyonlar, ulusal ölçekte hayat bulan yapılarla karşılaştırıldığında daha dar bir alanda faaliyet göstermiştir. Bu medyalar belirli bir ırk, din ya da kültüre bağlı göçmen gruplarının sesini duyurmuşlar ve göçmenler arasındaki bağı güçlendirmeyi amaçlamışlardır. İnternet teknolojisinin gelişmesiyle, günümüzde daha demokratik bir medya ortamından söz edilebilmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşmasıyla (Web 2.0) çift yönlü iletişim kurmak mümkün hâle gelmiştir. Böylece medya alanı daha demokratik hâle gelmiş, göçmen ve azınlık grupları eskiye oranla daha az bir maliyetle kendi medyalarını hayata geçirebilmişlerdir. İletişim ve internet teknolojisi teknik altyapı ihtiyacını ucuzlatmış, göçmenlerin kendi medyalarını daha kolay bir biçimde kurmalarına olanak tanımıştır (Timmermans, 2018, s. 55).

Diasporik toplumlar için kültürel değerlerin korunması temel bir konudur. Etnik medya bu bağlamda hayati bir konuma sahiptir. Göçmenlerin anavatanları ile bağlarının korunması, dinî ve kültürel değerlerin canlı tutulması, etnik dayanışma bağının her daim güçlü kılınması için medya önemli bir araç rolü üstlenmektedir. Bu türden gruplar çoğunlukla önemli bir sermaye gücüne sahip olmadığından güçlü bir medya altyapısı geliştirememekte, hitap ettikleri grup dolayısıyla da kurumsallaşmakta sorunlar yaşamaktadırlar.

Medya ve göç bağlamında önemli bir başlık da göçmenlerin ana akım medyadaki temsilidir ve bu alanda akademik çalışmalar yapılmıştır (Branco, 2018, s.148). Bu bağlamda medyada, ulusallık ile küresellik, çoğulculuk ile milliyetçilik gibi başlıklar altında değerlendirilebilecek gerilimler tartışılabilmektedir. Göçmenlerin medyadaki temsili, aynı şekilde kendi medyalarını inşa etme çabaları, bu türden tartışmaların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Medya bağlamında yalnızca temsil değil, göçmenlerin medyayı kullanma biçimleri ve ana akım medya ile kurdukları ilişki de önemli bir çalışma konusu olarak dikkat çekmektedir. Göçmenlerin ana akım medyayı hangi bağlamlarda deneyimlediği, söylemleri nasıl yorumladığı da bu çerçevede ele alınan olgulardır.

Göçmenlerin medya takipleri tekil bir düzlemde ilerlememekte, bir taraftan buldukları ülkenin ana akım medyasını ve etnik medyayı, diğer taraftan anavatanlarında yayın yapan medyayı takip edebilmektedirler. Göçmenler, çeşitli dil ve kültürleri içinde barındırdıkları özellikleriyle, aslında uluslararası medya kullanımı konusunda zengin bir deneyime sahiptirler (Hopkins, 2009, s. 37). Bu deneyim, çok dilli, çok kültürlü ve hem popüler hem de marjinal medya yayınlarını bir arada keşfetmelerine olanak tanır.

Ana akım medya, belirli zamanlarda farklı nedenlerle göçmenlere yönelik olumsuz bir söylem geliştirerek, göçmenleri ötekileştirebilmekte veya görmezden gelebilmektedir. Benedict Anderson'un Hayali Cemaatler (2020) adlı çalışmasında da görülebileceği gibi ulus devlet nosyonu bağlamında inşa edilen süreçler, ortak kültür ya da birlikte yaşama bağlamında göçmenlerin temsil edilme biçimi ve ana akım medyada yer alma süreleri bakımından sorunların ortaya çıkmasını beraberinde getirebilir. Göçmenlerin de dâhil edildiği bir ortak kültüre ulaşma yolunda hareket eden medya araçları ise çoğulculuğa hizmet eder. Göçmenlerin, kendi kültürel kimliklerini daha özgür biçimde ifade edebildikleri bir toplumsal ortam, göçmenlerin dâhil oldukları topluma entegre olmalarını da kolaylaştıracaktır.

Genellikle, ana akım medya daha tutucu ve korkular üzerine inşa edilen bir yapıdadır. Medya bağımsız bir yapı olarak kabul edilemez. Geleneksel bir yayıncılık politikasına sahip medya araçları, genellikle izleyicisi ile arasında kültürel bir yakınlığın var olduğu gerçeğinden hareket eder. Bununla birlikte, büyük ölçüde çevrimiçi olan etnik ve alternatif medya organları, daha çoğulcu yayın politikası ile çok kültürlü bir kamusal alan oluşmasına imkân tanır. Ana akım medyanın göçmenlere yönelik yayın politikası, göçmenlerin etnik medyalarını ne ölçüde tercih edecekleri konusunda da belirleyici olmaktadır (Hopkins, 2011, ss. 38-39).

Etnik gruplar ve göçmenler, toplumun geneli tarafından "öteki" olarak görülebilmektedir. Ana akım medya toplumsal çatışmanın yeniden üreticisi olarak, egemen grubun ideoloji doğrultusunda bir gerçeklik kurguladığı için "öteki"lerin sesi medyada yeterince duyulamaz. Bu nedenle, göçmenler başta olmak üzere, ötekileştirilen gruplar, kendilerini egemen söylem karşısında yeniden tanımlamak zorunda kalabilmektedir. Bu gruplar egemen sistemi sorgulayarak, kendilerini var edebilecekleri alternatif alanlar yaratma çabası içerisine girmekte ve egemen sistem medyasına karşı kendi etnik medyalarını kurma yolunu seçebilmektedirler (Çoban, 2007). Hopkins'e göre ana akım medyadan dışlanan etnik veya azınlık gruplar için bir diğer alternatif de anavatan medyasını uydu teknolojisi ya da çevrimiçi ortam üzerinden takip etmektir (2009, s.41). Durağan değil dinamik bir yapıya sahip olan göçmen grupları, göç edilen ülkede doğan yeni kuşaklar ve anavatandan gelen bireylerle sürekli kendini yenileyebilmektedir. Göçmenlerin bu çift yönlü medya kullanma biçimleri kimlik inşa etme ve bu kimliği yeni nesillere aktarabilmeleri için de gereklidir.

Morley ve Robins'e göre anavatandan yayın yapan ulusötesi medya, göçmenlere aşınan kimliklerini güçlendirme fırsatı vermekte, dünyanın en uzak köşelerinden gelen topluluk üyeleri, yeni iletişim teknolojileri sayesinde ortak bir bilinç sahibi olabilmektedir (1995). Böylece farklı ülkelere dağılmış insanları birleştirebilmekte (Öner, 2009), diasporik öznelerin kimliklerinin geliştirmelerinde ulusötesi medya yardımcı olmaktadır (Ataman, 2012).

İnternet, ulusötesi medya ve etnik medya göçmenlerin yaşam kalitelerini yükseltmektedir. Ulusötesi medya, dünyanın farklı ülkelerine yayılmış ve hayali de olsa bir “anavatana” ve “ortak kültüre” ihtiyaç duyan diasporik toplumların sosyal harcı olma özelliği göstermektedir (Ataman, 2012, ss. 91-92). Diasporik özneler için yaşadıkları ulusun baskıcı hegemonyasından kaçma olanağı televizyon, internet ve radyo tarafından sağlanmaktadır (Kaya, 2000). Ataman’a göre, ulusötesi medya, ulusal ve kültürel sınırları aşarak küreselleşmeye aracılık eden ve diasporik öznelerin hayali cemaatlerini genişleten bir araç, bir sosyal aktördür (2012, s.92). Televizyon aracılığıyla kendi ülkelerinden tanıdık yüzlere, dillere ve seslere ulaşarak hapsoldükleri mekânları genişletme şansına sahip olmaktadırlar (Aksoy, 2007). Uluslararası medya topluluk inşasına da katkı sunmakta, uluslararası sınırların ötesinde karmaşık sadakat ve aidiyet duygularının inşa edildiği diasporik gruplar arasında “ortak anlamlar” yaratılmasına yardımcı olmaktadır (Hopkins, 2009).

Genel olarak medya ve göç çalışmaları etnik medyayı, kültürel kimliğin korunması, toplumsal uyumun desteklenmesi, bilgi ve hizmet sağlanması, marjinal seslerin güçlendirilmesi ve kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesi bağlamında ele almaktadır.

3. Etnik Medyanın Kuramsal Analizi

Etnik üzerine odaklanan medya ve iletişim çalışmalarında Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı, Medya Etkileri Yaklaşımı ve Kültürel Çalışmalar paradigması olmak üzere üç temel teorik perspektif kullanılmaktadır (Luo, 2016, s.6). Bu çalışmada söz konusu perspektiflere örnek olacağı düşünülen üç kuram üzerinden etnik medya analizi yapılacaktır. Medya Etkileri Yaklaşımı bağlamında kültürleşme, Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı örneği olarak medyatikleşme ve son olarak Kültürel Çalışmalar perspektifinden etnik medya konusu teorik çerçevede incelenecektir.

3.1. Medyatikleşme Kuramı

Medyatikleşme, medya sektöründeki gelişmelerin bir parçası ve sonucu olarak, sosyal ve kültürel alanda yaşanan dönüşümleri açıklamakta kullanılan yeni bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir (Alver, 2020, s. 31). Medyanın toplumsal ve kültürel süreçlerdeki rolünün anlaşılabilmesi bağlamında anahtar kavramlardan biri olan medyatikleşme, 1990’lardan itibaren kamuoyu ve akademide sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Medyatikleşme, iletişim araçlarının toplumsal etkisini ortaya koyar. Schultz, sosyal ve kültürel dönüşüm süreçlerinde iletişim ortamdaki değişimlerin önemli rol oynadığına dikkat çekmektedir (2004, s. 88). Hepp ise medyatikleşmeyi, medyanın diğer kurumlara, sosyal alan ve sistemlere nüfuz etmesi olarak yorumlamaktadır (2015, s. 40). Medya teknolojileri ve kuruluşlarının gündelik hayat pratikleri ve toplumsal ilişkileri şekillendirdiği varsayımına dayanan bu kavramın medya çalışmaları alanına önemli katkıları bulunmaktadır (Hepkon, 2021, s. 204). Kavram bir taraftan medyanın dönüştürücü rolünün kavranmasını kolaylaştırırken, diğer taraftan medyanın farklı disiplinlerin tahakkümünden kurtulup bağımsız bir çalışma alanı olarak konumlandırılmasına önemli bir katkı sunmaktadır.

Medyatikleşme, medyanın toplum ve kültür üzerindeki etkisini anlamak için kilit bir kavramdır. Bu terim, medyanın sosyal, politik ve kültürel olmak üzere çeşitli olgular üzerindeki etkisini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kavramın sosyal bilimlerde ilk kullanımı medya ve iletişim çalışmalarının başlangıcına kadar

gitmektedir. Medyatikleşme terimi başlangıçta medyanın siyasi iletişim üzerindeki etkisini incelemek için kullanılmıştır (Hjarvard, 2008, s.106). Couldry ve Hepp medyatikleşme kavramının ilk olarak Manheim'ın 1933 tarihli "The Bearers of Public Opinion" başlıklı araştırma makalesinde geçtiğini bildirmektedir (2013, s.195).

Medyatikleşme kavramı farklı türevleriyle birlikte bir bütün olarak sosyal ve kültürel araştırmalarla derinden ilişkili olmuştur (Şen, 2018, s.59). Tüm insani eylemler, medya ağlarının ve araçlarının kullanılmasını gerektirmektedir. Bunlara cep telefonları, internet ve eğitim de dâhildir. Bu kaynaklar olmadan sosyal yaşamın, kurumların ve grupların işlemesi mümkün görülmemektedir. Bu, medyanın bir medyatikleşme aracı olarak önemini vurgulamaktadır (Özçetin, 2018, s. 38).

Schultz (2004, s. 84), medyanın kurumlara, sosyal alan ve sistemlere nüfuzunu sağlayan dört yol olduğunu ifade eder. Bunlar sırasıyla genişleme, uyum, ikame ve kaynaşmadır. Medya teknolojileri, insanlar arasındaki etkileşim imkânını artırır. Zaman ve mekân kısıtlamalarını ortadan kaldırır (Driessens & Hjarvard, 2017, ss. 1-2). İletişim eylemi küresel ölçekte genişlemeye başlamıştır. İnsanlar arası iletişim medya aracılığıyla genişlemeye başladığında, McLuhan'un deyimiyile insanın bir uzantısı haline alır. Medyatikleşme sürecinin de temeli budur. Araçlar (iletişim teknolojileri) insanın bir uzantısı haline geldikçe, teknolojik yeteneklerine göre iletişimin şekli de değişmektedir. İletişim sürecinde zaman ve mekân birliğini ortadan kaldıran araç insanın bir uzantısı haline geldiğinden, iletişim eylemi tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. İletişim insanın bir uzantısı haline geldikçe, toplumsal pratikler ve iletişim faaliyetleri fiziksel evrenden medyaya köklü bir geçiş göstermiştir. Schulz (2004, s. 88) bu durumu yer değiştirme olarak ifade etmektedir. Toplumsal pratikler, kurumlar ve iletişim faaliyetleri medya ile bağlantılı olduğundan, medyanın teknolojik yapısı tüm toplumsal ve kültürel süreçlerin belirleyicisi haline gelmiştir. Medyanın belirleyici gücü, insana has faaliyetlerin doğasını da değiştirmiştir.

Andreas Hepp, medya sosyolojisi alanına, özellikle de medyatikleşme teorisine yaptığı katkılarla tanınan bir akademisyendir. Hepp'in Medyatikleşme Teorisi, medyanın toplum ve kültürün çeşitli yönleri üzerindeki derin etkisini incelemektedir. Hepp (2015), araştırmasında medya ve kültür arasındaki etkileşimi ön plana çıkararak kültürün günümüzde medyatikleşip medyatikleşmediğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Bugüne kadar iletişim ve medya çalışmalarında kullanılan kavramlar ile medyatikleşme arasındaki bağlantı, yeni kavram ve tekniklerle birlikte medyatikleşme bağlamında değerlendirilmiştir. Medya kültürünü tartışırken akla hemen kitle kültürü fikri gelmekle birlikte kitle kültürünün medya kültürü olduğunu iddia etmek doğru değildir. Medya kültürü üzerine ilk çalışmalar Frankfurt Okulu teorisyenlerinde görülmektedir. Kültür endüstrisi ve kitle kültürü kavramları, Max Horkheimer ve Theodor Adorno'nun "Aydınlanmanın Diyalektiği" adlı makalesinin merkezinde yer almaktadır. Medya kültürü ve kitle kültürü farklı anlamlara sahip olmalarına rağmen yine de birbirleriyle ilişkili kavramlardır (Kaya, 2020).

Medya kültürü iletişim teknolojilerinden etkilenir, ancak tamamen onlar tarafından şekillendirilen bir kültür değildir. Hepp, medya kültürünün iletişim araçlarından nasıl etkilendiğini anlamak için Harold Innis ve Marshall McLuhan tarafından oluşturulan teoriden yararlanır. Innis ve McLuhan iletişim araçlarının davranışları nasıl etkilediğiyle ilgilenmişlerdir. Medya teorisi, "Bir kültürün ve toplumun benzersizliğini, belirli zamanlarda geçerli olan iletişim araçlarıyla ifade

edebiliriz” fikrine dayanır (2015, s. 46). Bu yöntem, medya geliştikçe toplum ve kültürün de geliştğini varsayar.

Medyatikleşme, medyanın kültür ve toplum üzerindeki kümülatif etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni medya, zaman ve mekân birliğine olan ihtiyacı ortadan kaldırdığı için (Driessens & Hjarvard, 2017, ss. 1-2) insanların etkileşimlerini dönüştürüp geliştirmektedir. Bireysel eylemleri, düşünceleri ve görüntüleri insanlara en hızlı şekilde ileten yeni medya araçları, insanlar arasındaki etkileşimi ve ilişkiyi yeniden düzenlemektedir. Medyatikleşme, iletişim araçlarının artan kullanımının sosyal, politik, ekonomik ve kültürel alanlardaki sonuçlarını anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Yeni medya araçları uluslararası medya kullanımını ve haber tüketimini de artırarak, Faist’in deyiimiyle ulus aşırı toplumsal alanlarda göçmen toplumların anavatan (ulus devletler) ile bağlarını güçlendirmekte, ev sahibi ülkenin ana akım medyası göçmenleri göz ardı etmeye devam ettikçe, etnik medya alan kazanmakta, bu durum ise entegrasyonu zorlaştıran bir durum olarak değerlendirilebilmektedir (Christiansen, 2004).

20. yüzyılın başlarında medya, bir siyasi örgüt veya partinin sözcülüğünü üstlenerek, siyasetin hizmetinde bir kurum halindeydi. Hepp’ten önce Hjarvard benzer anlamda medyalaşma kavramını kullanmıştır. Hjarvard’a (2011) göre medyalaşma (medyatikleşme) çift yönlü bir gelişim göstererek, görece bağımsız ve özerk bir kurum olmuştur. Öncelikle medya giderek siyasetten bağımsız hâle gelmiş, profesyonel gazetecilerin egemenliğine girmiş, ikinci olarak, diğer kurumların işleyişiyle bütünleşerek müstakil bir sosyal kurum haline gelmiştir.

Medyatikleşme politika ve ekonomi gibi alanlarda etkili olan bir olgu olduğu gibi kültür sahasında da karşımıza çıkmaktadır. Hepp, medyanın artan varlığı sayesinde modern toplumların kültüre daha fazla önem verir hâle geldiğini ifade eder. İnsanları ortak çıkarları ve inançları bağlamında birbirine bağladığı için bu olgunun herhangi bir toplum için temel oluşturduğunu belirtir (2015, s. 63).

Medyatikleşme, medyanın yönlendirdiği toplumsal değişimi incelemek için önemli bir kavram olarak genellikle olumsuz ve aşağılayıcı bir anlamda kullanılmaktadır (Chandler & Munday, 2018, s. 280). Medyatikleşme aynı zamanda medyanın artan önemi ve etkisini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Çağdaş toplum ve kültürdeki tüm iletişim biçimleri medya merkezli olduğundan (Couldry & Hepp, 2013, s. 197), iletişim alanındaki medyatikleşme çalışmaları da dikkat çekmektedir. Medyatikleşmenin iletişim, kültür ve sosyal kurumlar üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, teknolojik deterministik bir yaklaşımı referans noktası olarak kullanmaktadır.

Medyatikleşme süreçleri tartışılırken iletişim koşulları medya ve medyatikleşme arasındaki ilişki bağlamında değerlendirilmelidir, çünkü bilgi aktarma süreci medyatikleşmeyi içerir (Hepp, 2015, s.74). Hepp, Medyatikleşen Kültürler adlı eserinde (2015) “dolayımınma” teriminin önemine dikkat çekmektedir. Medya kültürü kavramının temelinde medyatikleşme ve dolayımınma yatmaktadır. Medyatikleşme ve dolayımınma, kuramsal çerçevede aralarındaki farklılıklara rağmen, kültürel ve toplumsal dönüşüm sürecini iletişim kanallarıyla bağlantılı olarak analiz etmektedir. Medya ve iletişim çalışmaları alanındaki kuramsal perspektiflerin ortaya koyduğu

iddialar medyanın gündelik hayatımızı ve birlikte yaşama biçimimizi giderek daha fazla etkilediği (Hepp 2014) yönündedir. Bu görüşe paralel olarak Livingstone (2009), dijital teknolojilerin gündelik hayatımızın her yönünü kapsadığını ve her şeyin dolayımı olduğunu söylemektedir. İletişim araçlarının özellikleri, medyatikleşme teorisinin temel fikirlerinden biri olan “medyanın şekillendirici gücü” anlayışına uygun olarak, iletişim kurma biçimimiz üzerinde “baskı” oluşturmaktadır (Hepp, 2014, ss. 97-98). Belirli bir iletişim biçimine özgü semboller ve mekanizmalar, eninde sonunda o iletişim biçimi aracılığıyla gerçekleştirilen bir faaliyeti etkileyecektir. Medyatikleşme ve dolayım kavramı çerçevesinde yapılacak incelemeler, yeni bir iletişim biçimi olarak dijital hikâye anlatımının biçim, içerik ya da organizasyonunun kendi dışındaki mekânları nasıl dönüştürdüğünü araştırmakla işe başlamaktadır (Hepkon, 2021, ss. 193-211). 1970’lerde Amerika’da medya kültürünün hâkim olmasından bu yana, medya dışındaki kurumlar giderek medya mantığına uyacak biçimde şekillendirilmiştir (Hepp, 2014, s.78). Olayları anlamak için medya tarafından perspektif ve formatlar sunulmaktadır. Kitle iletişim araçları bunun sonucunda siyaset, spor, din ve aile gibi toplumsal yapıları aşamalı olarak etkilemektedir.

Schulz, medyanın toplumsal değişimdeki önemini medyatikleşme kavramı üzerinden açıklayarak bu kavramı iletişim araçlarındaki sürekli adaptasyon ve değişikliklerle ilişkilendirmektedir. Medya, medya dışı toplumsal kurumlar, ayınlar ve etkinliklerin yerini alabilir veya bunlarla birleştirilebilir (2004, ss. 88-89). Schulz’a göre (2004) medya, insan iletişimini ve etkileşimini zaman ve mekânın ötesine uzatır; mevcut yüz yüze iletişim ve etkileşim biçimlerini değiştirir; mevcut iletişim ve etkileşim biçimlerini birbiriyle birleştirir; sosyal aktörler ve kurumlar medya mantığına uyum sağlar.

Sonuç olarak medyatikleşme, medyanın toplumsal ve kültürel hayatta önemli bir rol oynaması sonucu, toplumsal olayların medya aracılığıyla sunulması ve yorumlanması sürecidir. Medyanın medyatikleşme özelliğini, etnik medya açısından da değerlendirmek mümkündür. Farklı etnik gruplara ait olan veya onlar için üretilen medya içeriği olarak tanımlanan etnik medya, medyatikleşme özelliği ile farklı etnik grupların kültürleri, tarihleri, dilleri ve diğer özellikleri hakkında bilgi sağlamakla birlikte, farklı etnik gruplar arasında anlaşmazlıkları çözmek ve iletişimi kolaylaştırmak için bir araç olarak da kullanılabilir. Bu bağlamda etnik medya aracılığıyla farklı etnik gruplar arasındaki iletişim kolaylaşmakta ve etnik çatışmaların önlenmesine yardımcı olunabilmektedir. Başka bir ifadeyle medya aracılığıyla, farklı etnik grupların birbirlerinin kültürleri hakkında bilgi edinmeleri ve anlamaları sağlanmakta, bu sayede de farklı etnik gruplar arasındaki anlayış ve empati gelişmektedir.

3.2. Kültürleşme Kuramı

Kültürleşme fikri Türkçe literatürde yeni bir kavram olarak görülse de Batı’da 1880’lerden beri antropoloji ve kültürlerarası psikoloji bağlamında kullanılmaktadır (Nahavandi & Malekzadeh 1988). 1880’ler aynı zamanda iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle kültürler arası ve küresel etkileşimlerin arttığı bir dönemdir. Antropolog Clifford Geertz (1973) tarafından geliştirilen bu teori, (etnisitenin temel ve sürdürücü bileşeni olarak) kültürün tüm insanlarda var olduğunu varsaymaktadır. Bu bakış açısı, etnik bağların bireysel deneyimlerin yanı sıra ailelerin ve diğer ana grupların deneyimleriyle şekillenen doğal bir olgu (ilksel bağ) olduğunu

iddia etmektedir. İlksel bağlar varlıkları ve doğrulukları sorgulanmadan kabul edilen verili kimlik değerleridir. Geertz'e göre ilksel bağlar, (birinci dereceden akrabalık bağlarına dayanmakla birlikte, bunların ötesinde) bir dinî cemaat içinde doğmuş olmaktan, bir dili, hatta o dilin bir lehçesini konuşmaktan kaynaklanan bağlardır. Geertz etnisitenin unsurlarını kan bağı, ırk, dil, bölge, din ve gelenek olarak sıralar ve bunların aslında duyularla ilişkili olduğunu savunur (1973, s.259).

Kültürel yaklaşıma katkıda bulunan isimlerden biri olan Isaacs, Francis Bacon'ın Idols of the Tribe (Kabile İdollerini) adlı eserine ilham kaynağı olan "idola tribus" (soy idol ), her insanın belirli bir tarihsel zamanda ve bir topluluk içinde doğması sonucunda geliştirdiği, erken dönem bağlılıklar ile oluşan "temel bir grup kimliğinin varlığından bahseder (Isaacs, 1975, s. 30). Bu kimlik etnik gruba dâhil olmanın bir sonucudur. Isaacs'ın bakış açısı bir bütün olarak ele alındığında, her bir kişinin "temel kimliğine" giren birçok bileşen olduğu açıkça görülecektir. Fiziksel  zellikler (ten rengi, boy, sa  tipi ve dış görünüşle ilgili fenotipik özellikler dâhil), kişinin adı (birey adı, aile adı, vb.), konuşmayı ilk öğrendiği ve dünyayı keşfettiği dil, içinde büyüdüğü din, içine doğduğu grubun tarihi ve kökenleri, ait olduğu ulus veya etnik grup, temel kimliği oluşturan unsurlara örnek olarak verilebilir.

Kültürleşme, iki boyutlu ve çok kültürlü dünya görüşünün bir uzantısı olarak çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Berry ve arkadaşları (1989) tarafından dört kültürleşme stratejisi (taktiği)  nerilmiştir. Asimilasyon stratejisi bunlardan ilkidir. Asimilasyon, baskın olmayan gruplara göre, kendi kültürel kimliklerini korumak istemeyen ve bunun yerine farklı kültürlerden insanlarla günlük temas arayışında olan kişiler tarafından kullanılan bir taktiktir. Bu taktiğe karşıt olan ayrışma stratejisinde insanların kendi kültürlerini korumaya duyarlı olurken diğer kültürler ve insanlarla etkileşimden kaçınırlar.  c nc s , ilk iki yaklaşım arasında bir orta yol olan entegrasyondur. Entegrasyon stratejisi, daha büyük bir sosyal ağa entegre olmaya çalışırken, kültürel bağların belirli bir seviyeye kadar sürdürüldüğü durumlarda söz konusudur. Dördüncü strateji ise marjinalleştirmez. Marjinalleştirme, kültürel kimliği korumak veya başkalarıyla ilişki kurmak için (genellikle dışlanma veya ayrımcılık nedeniyle)  ok az çaba sarf eden bir strateji olarak tanımlanmaktadır (Van de Vijver & Phalet, 2004).

Kültürleşme  zerine çalışan birçok akademisyene göre medya kültürleşme sürecinde m kemmell bir araçtır (Kim, 1991; Chang, 1973; Reece & Palmgreen, 2000; Moon, 2003). Göçmen, sığınmacı veya geçici işçi olarak başka bir ülkede yaşayan kişilerin etnik medyayı öncelikle orijinal kültürlerini ve bağlarını korumak için kullandıklarına dair g cl  kanıtlar olsa da etnik medyanın ev sahibi ülkede dil yeterliliği konusunda sıkıntı yaşayan kişilerin yeni kültüre uyum sağlamasında önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir (Hwang & He, 1999). Etnik medyanın hem etnik ve kültürel bağları korumak, hem de kültürel ve sosyal adaptasyona yardımcı olmak gibi iki yönlü amaca hizmet ettiğine dikkat çekilmektedir. Ancak medyanın etnik kimliğin korunması ile pozitif, kültürleşme/adaptasyon ile negatif bir ilişkisi olduğuna dair daha fazla kanıt bulunmaktadır (Jeffres, 2000, s.503; Jeffres & Hur, 1980, s.11; Wang, 2006, s.33). Etnik medya kullanımını kültürleşme taktiklerinden ayrışma ile ilişkilendirenler, etnik medya kullanıcılarının etnik-kültürel bağlarını sürdürmeye eğilimli olduklarını öngörmektedir. Başka bir deyişle, kendilerini gerçeklikten soyutlayanlar etnik medya t k tmeye daha meyillidir.

Medyanın göçmenlerin yeni bir ülkedeki yaşama uyum sağlamalarına yardımcı olmada oynadığı rolü göz ardı etmek mümkün değildir. Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı bağlamında, medyanın özellikle ilk aşamalarda birey için acil olarak gerekli davranışsal bilgilerin öğrenilmesinde önemli bir araç olabileceğine inanılmaktadır. Öte yandan, yukarıda belirtildiği gibi ev sahibi medya kullanımı ile kültürleşme arasındaki potansiyel ilişkiye dayanarak ev sahibi medya kullanımı ile ayrışma stratejisi arasında negatif bir ilişki de öngörülmektedir (Zmud, 1992).

Bu kurama göre kültürel farklılıklar değerlidir ve her grup kültürel kimliğini koruma hakkına sahip olmalıdır. Bir toplumda farklı kültürlerin varlığı normaldir ve bu kültürlerin bir arada olması toplumsal yapıyı zenginleştirmektedir. Her kültür benzersiz ve eşit şekilde değerlidir. Bu yaklaşıma göre etnik medya, kültürel çeşitliliğin korunması ve desteklenmesi için önemlidir. Etnik medya da kültürel çeşitlilik kuramının anahtar kavramlarından biri olan kültürel farklılıkların önemini vurgulamaktadır. Etnik medya, diasporada yaşayan göçmen veya azınlık topluluklarının kendi gelenek, görenek ve kültürlerini yaşatmaları ve ev sahibi toplum başta olmak üzere, diğer kültürlerle etkileşimde bulunmaları için önemli bir araç olma özelliği göstermektedir (Yurdigul vd., 2019, s. 435). Bu yönüyle düşünüldüğünde etnik medya, çok kültürlü toplumlarda kültürel çeşitliliğin toplumsal yapıya entegre edilmesine önemli katkı sunma potansiyeline sahiptir. Sonuç olarak etnik medya, farklı etnik grupların, toplumsal yapı içerisinde kendilerine yer bulabilmeleri için önemli bir aracılık görevi üstlenmektedir.

3.3. Kültürel Çalışmalar Yaklaşımı

Göç ve medya ilişkisini doğru bir biçimde ele alabilmeyi sağlayan yöntemlerden biri de Kültürel Çalışmalar yaklaşımıdır. Kültürel Çalışmalar, kültürü bir mesele olarak ele alan, kültürel pratikleri kendi bağlamı içerisinde inceleyen, nedenlerini ve sonuçlarını toplumsal bir yaklaşımla sorunsallaştıran, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf gibi olguları sosyal, ekonomik ve hiyerarşik boyutlarıyla değerlendiren nitel bir inceleme alanıdır (Marshall, 2005, ss. 444-445). Göç ve medya ilişkisini değerlendirmek için de zengin bir kaynak sunan Kültürel Çalışmalar, ele aldığı meseleleri çok katmanlı bir biçimde değerlendirir. Görünür olana odaklanmayarak, gösterilenin arkasındaki güç ilişkilerini ortaya çıkarmayı dener. Bu güç ilişkilerini de görünürde aramaktan ziyade, toplumsal, politik, ekonomik ve arkaik boyutuyla da kültürel zeminde arar. Örneğin “temsil” meselesinde yalnızca görünürde nasıl bir temsil stratejisi izlendiği Kültürel Çalışmalar alanı için yeterli değildir. Bu temsilin hangi ülke ve kültürde, hangi kanal aracılığıyla gerçekleştirildiğini ele alır. Bu kanalın sahiplik ilişkilerini sorgular. Temsil gücünü elinde bulunduran yapının temsil edilen ile tarihsel ilişkisini sorgular ve bunun doğrultusunda genel bir yargıya varmaya çalışır. Kültürel Çalışmalar kimlik olgusunu verili ve hazır bulunan değil, kültürel etkileşimlerle değişen ve akışkan bir olgu olarak kabul eder (DeMeulenaere, 2009, s. 45). Kültürel Çalışmalar alanı, medya ürünleri üzerinden bu etkileşimin gerçekleşip gerçekleşmediğini, gerçekleştiyse hangi bağlamda gerçekleştiğini ortaya çıkarmayı hedefler. Ele alınan medya ürünü üzerinden, kültürel ürünlerin temsili meselesiyle birlikte, gelişen birliktelik sonucunda ortaya çıkan etkileşimin boyutlarını tahlil eder.

1950’lerin ikinci yarısında kurulan İngiliz Kültürel Çalışmalar Enstitüsü düşünürlerine göre, medya ideolojinin yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Raymond Williams ve Stuart Hall, ideoloji kavramını ve onun sosyal

iletişimi şekillendirmedeki etkinliğine dikkat çekmiştir (Alver, 2009, s. 28). Özellikle Hall'ün kültürel alanı ideolojik mücadelenin bir aracı olarak kavramsallaştırması ve Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramını yorumlaması, Kültürel Çalışmalar'ın ideolojiye verdiği önemi göstermektedir. Medyayı rıza oluşturmada önemli bir bileşen olarak gören Hall, modern kitle iletişim araçlarının, gruplara ve sınıflara, diğer gruplarla ilgili yaşamların, anlamların, uygulamaların ve değerlerin anlamlandırmasını sağlaması için bir temel ortaya koyduğunu savunmaktadır (1998, s. 200).

Eleştirel medya kuramları arasında yer alan Kültürel Çalışmalar yaklaşımına göre medya, eleştirel düşünmeyi engelleyen gerçeklik tanımları üretmekte ve sorunlu olabilecek konular dünyanın normal bir parçası gibi sunulmaktadır. Bu doğrultuda Kültürel Çalışmalar'da medya metinlerinin anlam sisteminin çözümlenmesi ile medya-ideoloji ilişkisinin ön plana çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda güç ilişkileri de Kültürel Çalışmalar'ın üzerinde durduğu bir konudur (Jameson, 1993). Medya ürünlerinin kimin eliyle, hangi bağlamda, ne amaçla üretildiği meselesi önem kazanır. Egemenin nasıl bir göçmen portresi çizdiği, hangi kişi ve kurumların egemenliğini vurgularken hangi mesajları gizlemeye çalıştığı da önemli bir inceleme alanıdır. Gramsci'nin yönetici sınıfın yekpare ve durağan olmadığı görüşüne dayanan kültürel araştırmalarda, toplumdaki güçlü grupların hegemonya kurmak ve sürdürmek için sürekli bir mücadele içinde olduğuna inanılır. Medyadaki haberler, ideolojiyi iletmenin ve söylem kurmanın en önemli araçlarından biridir. Gramsci'ye göre kitle iletişim araçları, kültür ve ahlak alanlarında statükoyu yeniden üretmek için kültürel elit tarafından kullanılır (Ataman, 2012, ss. 86-87). Bu bağlamda Kültürel Çalışmalar, anlamın belirli algı biçimleri içinde nasıl üretildiğini ve gündelik pratikler tarafından nasıl şekillendirildiğini inceler (Golding & Murdock, 1997, s. 50). Hall'a göre hegemonya, (egemen sınıf içindeki) gerçekliğin tüm tanımlarını içeren ve sunduğu tüm seçenekleri yönetici sınıfın entelektüel ufkundan uzaklaştıran bir olgudur (Lull, 2001, s. 53). Bu nedenle, medya endüstrisinin sahipleri ve yöneticileri, diğer sosyal gruplardan daha kolay bir şekilde, kabul ettikleri fikir ve içerikleri yeniden üretebilmektedir. Hall (2005), ideolojinin, baskıcı bir toplumun kolay, doğru ve işlevsel olarak yeniden üretme yeteneğinin sınırlarını belirlemede etkin bir rol oynadığını savunur (s. 393). Bu nedenle Gramsci'nin sınıfta eklenilen iktidar ilişkilerini açıklamak için kullandığı hegemonya kavramı (Kültürel Çalışmalar'ın yanı sıra cinsiyet, ırk, din, etnik köken ve anlama eklenilen) iktidar ilişkilerini açıklamak için de kullanılmaktadır. Medyada sağduyu oluşturmada üzerinde uzlaşılan değerler devlet, erkek egemen ideoloji ya da beyaz üstünlüğü olabilir (Dağtaş, 1999, s. 347).

Bireylerin gündelik yaşamlarını, kültürel ve toplumsal bağlamda biçimlendirmesine ve deneyimlemelerine yoğunlaşan Kültürel Çalışmalar, iletişim ve medya çalışmaları ile, ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji, edebiyat, eğitim, hukuk, antropoloji ve tarih gibi birçok disiplinin araştırma yöntemlerini kullanabilir (Bourse & Yücel, 2017, s.7). Bourse ve Yücel'e göre, Kültürel Çalışmalar, kültürün "sıradan" ve "sıradışı" toplumsal gruplar tarafından nasıl kullanıldığına ve nasıl dönüştürüldüğünde odaklanır.

Kültürel Çalışmalar, çalışıldığı dönemde "meşru olmayan" kültürel biçimlere, aslında kültürün geleneksel ve hâkim tanımından dışlanmış etnik kültürler, azımlık kültürleri ve medyatik kitle kültürü biçimlerine önem vermektedir (Bourse & Yücel, 2017, s.8). Kültürel Çalışmalar medya içeriklerinin kültürel anlamlarını yorumlamaya

çalışarak, etnik medya kullanıcılarının dünyaya bakışımı ve gündelik hayatı nasıl yorumladıklarını ve aslında diasporada kimliğin nasıl oluştuğunu analiz etmeye yardımcı olur (Luo, 2016, ss. 14-15). Hâkim kültür içinde yaşayan alt kültür ve farklı sosyal grupları incelemede çok yönlü bir bakış açısı sunan Kültürel Çalışmalar, eleştirel ve yaratıcı yaklaşımıyla kültürel pratiklerin maddi dünya ile bağlantısını açığa çıkarma konusunda olabildiğince fazla olanak sunan bir alandır (Hepkon, 2006, s.25). Kültürel Çalışmalar'ın ilk İngiliz kuramcıları Richard Hoggart ve Raymond Williams'a göre "yaşam biçimi" (*way of living*) kültürel bir kavram olup, bireylere medyadan gelen iletileri yeniden yorumlayarak, nesnelere ve gündelik pratikleri kültürleştirme yetisi, dolayısıyla egemen alımlama biçimine karşı, müzakere yapma gücü verir. Kültürel Çalışmalar perspektifine göre, toplumsal gruplar sadece tüketici değil, aynı zamanda kültürel değerlerin üreticileri konumundadır. Politik bir manifesto gibi yorumlanabilecek bu epistemolojik dönüm noktası, yeniden tanımladığı kültürü, bireylerin nasıl yaşayacaklarına karar vermelerini kolaylaştıran ve somut durumlarda biçim ve anlam kazanan bir araca dönüştürür (Bourse & Yücel, 2017, ss. 7-9).

Bir dilin etnik medya aracılığıyla korunması, asimilasyona karşı bir direniş biçimi ve farklı bir etnik veya ulusal kimliğin yeniden onaylanması olarak görülmektedir. Dil temelli etnik medya, belirli bir dilin korunması ve desteklenmesinde milliyetçiliği besleyen bir araç olarak da hizmet edebilmektedir. Genellikle marjinalleştirilmiş azınlık grupların endişelerini, zorluklarını ve isteklerini dile getirmelerinde etnik medya bir platform olarak kullanılabilir. Etnik medya basmakalıp düşünceleri sürdüren ya da kendi bakış açılarını dışlayan egemen anlatı ve temsillere meydan okumaya olanak tanınmaktadır. Bu anlamda etnik medya, kimlikleri homojenleştirmeyi ve belirli etnik veya kültürel grupları marjinalleştirmeyi amaçlayan milliyetçi anlatılara karşı koymada önemli bir rol oynayabilmekte, farklı seslerin ve perspektiflerin duyulması için alternatif bir alan sunabilmektedir. Diğer taraftan etnik medya bazı durumlarda milliyetçi hareketler ya da hükümetler tarafından kendi gündemlerini yaymak için de kullanılabilir. Milliyetçi propaganda; dışlayıcı ideolojileri, yabancı düşmanlığını veya etnosantrik anlatıları desteklemek için etnik medyaya baş vurabilmektedir. Etnik medyanın bu şekilde kötüye kullanılması, farklı etnik veya ulusal gruplar arasındaki gerilimleri daha da artırabilmekte, toplumsal bölünme ve çatışmalara neden olabilmektedir. Diaspora topluluklarındaki etnik medya, göç eden toplulukların anavatanlarıyla olan siyasi, kültürel ve sosyal bağlarını ifade ettikleri bir araç haline geldiğinden, ulusötesi milliyetçi duygulara katkıda bulunmaktadır.

4. Sonuç

En ilkel haliyle birey ve/ya grupların çeşitli gerekçelerle bir yerden başka bir yere gitmesi olarak tanımlanan göç olgusu, küreselleşmeyle birlikte daha geniş coğrafyalara yayılmıştır. Bunun sonucunda göç edilen yerlerde çok kültürlü ve etnik topluluklar oluşmuştur. İster küçük isterse büyük olsun göç her insanı belirli şekillerde etkilemektedir. Bu durum göçmenler kadar göç edilen yerdeki kişilerin de sürecin öznesi olmasını gerektirmektedir. Göçmen gruplar göç ettikleri yere adapte olabilmek için belirli mekanizmalar geliştirirler. Bununla birlikte kendi kimliklerini korumak, kültürel devamlılığı sağlamak ve ev sahibi ülkenin insanlarıyla iletişim kurmak için çeşitli araçlar kullanırlar. Medya bu araçlardan biri olarak göçmenlerin etnik kimliklerini korumak ve sürdürmek açısından etkili unsurların başında gelmektedir.

Etnik medya, göçmenlerin gittikleri ülkede kendi dillerinde yayın yapan medya organlarını ifade etmektedir. Bu sayede göçmenler kendi dillerinin erimesini engellerken öz vatanlarına karşı bağlarını da korumaktadırlar. Göçmenlerin kendi kimliklerini sürdürmeye ve kendilerini ifade etmelerine imkân tanıyan etnik medya sayesinde göçmenler gittikleri ülkelerde daha fazla görünür olmaktadır. Ana akım medyanın görmezden gelme, yanlış temsiliyet ve ötekileştirme risklerine karşı etnik medya göçmenler için bir ifade konforu sağlamaktadır.

Bu çalışmada göç ve medya odaklı olarak Medya Etkileri bağlamında kültürleşme Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı kapsamında medyatikleşme ve İngiliz Kültürel Çalışmaları bağlamında etnik medya analizi yapılmıştır.

Etnik medya konusundaki iletişim çalışmalarında Kullanım ve Doyumlar Kuramı'nın ana konusu makro ölçekte toplumsal entegrasyonun sağlanmasıdır. Bu model kapsamında medyatikleşme, iletişim araçlarının toplumda bıraktığı etkiye odaklanmaktadır. Bu Yaklaşım sosyo-kültürel değişimler söz konusu olduğunda iletişimdeki değişimlerin önemli olduğunu iddia eder. Medyatikleşme sayesinde medya diğer sosyal alan ve sistemlere nüfuz eder. Medyatikleşme bir yandan medyanın değiştirici ve dönüştürücü rolü üzerinde dururken diğer yandan medyanın diğer disiplinler içerisinde müstakil bir çalışma alanı olmasına fırsat tanımaktadır.

Medya Etkileri Yaklaşımı'nın anahtar kelimesi kültürleşme, çok kültürlü toplumlarda kültürün korunmasını önemli bir konu olarak ele alır. Bu sebeple etnik medya hem ev sahibi kültürle iletişim kurmak (kültürleşmenin başlangıcı) için arabulucu bir rol üstlenir hem de göçmenlerin kendi kültürlerini koruyup devam ettirmelerine yardımcı olur. Gündelik yaşam pratiklerinde etnik medya araçlarının takibi kültürün korunmasında oldukça önemli bir işlev görür. Anavatan ile bağların korunması, dinî ve kültürel değerlerin canlı tutulması, grup bağının her daim güçlü kılınması için etnik medya en önemli araçlardan biri olmaktadır. Etnik topluluklar çoğunlukla önemli bir sermaye gücüne sahip olmadıklarından güçlü bir medya altyapısı kuramamakta ve hedef kitlelerinin sınırlı olması nedeniyle de kitlesel yayınlara gerçekleştirmemektedirler. Kültürel çeşitlilik düşüncesinde ise her kültür unsurunun değerli olduğu fikri yatar. Farklılıklar önemli ve değerlidir. Her grup gibi göçmenler de kendi kimliklerini koruma haklarına sahiptir. Bu yaklaşıma göre etnik medya, kültürel çeşitliliğin korunması ve desteklenmesi için önemlidir. Etnik medya da kültürel çeşitlilik kuramının anahtar kavramlarından biri olan kültürel farklılıkların önemini vurgulamaktadır. Etnik medya farklı kültürlerin ifade edilmesi ve anlaşılması için önemli bir araçtır.

Kültürel Çalışmalarda ise etnik medya, küçük ölçekte kültürel kimlikleri incelemektedir. Bu yaklaşımda medya, göçmenler için hem kendi kültürlerini korumaları hem de ev sahibi ülke kültürünü öğrenmek için köprü işlevi görmektedir. Göçmenler bu sayede melez bir kimlik biçimi kazanmaları mümkün olmaktadır. Bununla birlikte kültürel çalışmalar görünür olandan ziyade toplumdaki güç ilişkilerine odaklanır. Temsil gücünü elinde bulunduran yapının temsil edilen ile tarihsel ilişkisini sorgular ve bunun doğrultusunda genel bir yargıya varmaya çalışır. Diaspora ve diasporik kimlik konularında da önemli bir başlık olan Kültürel Çalışmalar kimliği verili değil akışkan kabul eder ve dönüşüm etkileşimle birlikte ortaya çıkar. Kültürel Çalışmalar sayesinde hangi medya ürünlerinin kültürel etkileşimi sağlayıp sağlamadığı ortaya çıkar. Ele alınan medya ürünü üzerinden, kültürel ürünlerin

temsili meselesiyle birlikte, gelişen birliktelik sonucunda ortaya çıkan etkileşimin boyutları da tahlil edilir.

Etnik medyanın merkezde yer aldığı üç kuramın incelendiği bu çalışmada, medyanın göçmenlerin hayatlarındaki en önemli aktör olduğunu söylemek mümkündür. Entegrasyon sürecini güçleştirdiği eleştirileri de bulunmakla birlikte, bir yere göç etmek, orada yaşamak, orayı tanımak ve adapte olmak için etnik medya hiç şüphesiz göçmenlere can suyu olmaktadır. Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı bağlamında, medyanın özellikle ilk aşamalarda birey için temel bilgilerin öğrenilmesinde önemli bir araç olabileceğine inanılmaktadır. Öte yandan, kültürleşme ve kültürel çeşitlilikle birlikte bireylerin orta ve uzun vadede topluma ayak uydurması mümkün görünmektedir. Kültürel çalışmalarla birlikte ise etnik medyanın diasporik kimliğin oluşması ve öz kimliğin korunması sağlanmaktadır.

MAKALE BİLGİ FORMU

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir. Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörden hibe alınmamıştır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Uluslararası Göçler ve Çok Kültürlü Toplumlarda Etnik Medya: Kuramsal Yaklaşımlar” başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016). Göçmenlerin kültürel entegrasyonu. A. Esen & M. Duman (Ed.) *Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler*, (ss. 171-196). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı Yayınları.
- Aksoy, A. (2007). Göçmenlik deneyimine kozmopolit perspektiften bakış. A. Kaya & B. Şahin (Ed.). *Kökler ve yollar: Türkiye’de göç süreçleri*, (ss. 421-443). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Alver, F. (2020). Etkileşimin ve iletişim pratiklerinin analizinde sembolik etkileşimcilik, kültürel çalışmalar ve medyatikleşme konseptinin sınırlılıkları ve potansiyelleri. S. K. Akgül, & B. P. (Ed.). *Dijital(In) Ritmi. İletişim, medya ve kültür alanlarında yeni perspektifler*, (ss. 13-43). İstanbul: Hiper Yayınları.
- Alver, F. (2011). *Gazetecilik bilimi ve kuramları*, İstanbul: Kalkedon
- Alver, F. (2009). Kültürel çalışmalarda medya metinlerinin okunması sürecinde izleyicinin konumlandırılması. M. Şeker & N. T. Şeker (Ed.). *Terör ve haber söylemi*. (ss. 27-60). Konya: Literatürk Yayınevi.
- Anderson, B. (2020). *Hayali cemaatler, milliyetçiliğin kökenleri ve yansımaları*, İ. Savaşır (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları
- Ataman, B. (2012). *Kozmopolitan hayatlar, diasporik kimlikler*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Başel, H. (2006). İç göçün sonuçları ve işgücüne etkileri. *Sosyal Politika Konferansları Dergisi*, 0(51),287-321.
- Bekkers, V., Beunders, H., Edwards, A.R., & Moody, R. (2011). New media, micromobilization, and political agenda setting: Crossover effects in political mobilization and media usage. *The Information Society*. 27, 209- 219.
- Bernstein, G. (2015). *Understanding the business of entertainment*. New York: Focal Press.
- Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M., & Bujaki, M. (1989). Acculturation attitudes in plural societies. *Applied Psychology: An International Review*. 38(2),185-206. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1989.tb01208.x>
- Bourse, M. & Yücel, H. (2017) *Kültürel çalışmaları anlamak (Les Cultural Studies)*, H. Yücel (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozdağ, Ç. (2014). Policies of media and cultural integration in Germany: From guestworker programmes to a more integrative framework. *Global Media and Communication*, 10(3), 289-301. <https://doi.org/10.1177/1742766514552354>
- Branco, I. (2018). Media and the receiving country’s language: The integration of Nepalese immigrants in Portugal. K. H. Karim & A. Al-Rawi. (Ed.). *Diaspora and media in Europe: Migration, identity, and integration*. (pp.147-164). Ottawa: Palgrave Macmillan.
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı, modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Chandler, D. & Munday, R. (2018). *Medya ve iletişim sözlüğü*. B. Taşdemir. (Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Christiansen, C. C. (2004). News Media Consumption among Immigrants in Europe: The relevance of diaspora. *Ethnicities*, 4(2), 185-207. <https://doi.org/10.1177/1468796804042603>
- Couldry, N. & Hepp, A. (2013). Conceptualizing mediatization: Contexts, traditions, arguments. *Communication Theory*. 23(3), 191-202.
- Çoban, B. (2007). Medyanın milliyetçi söylemi: Medya, öteki ve şiddet. *Uluslararası Medya ve Siyaset Sempozyumu*, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Dağtaş, B. (1999). İngiliz kültürel çalışmalarında ideoloji. *Kurgu*. (16), 335-357
- Dayan, D. (1999) Media and Diasporas. J. Gripsrud (Ed.). *Television and common knowledge*, (pp. 8-33). London: Routledge.
- DeMeulenaere, E. (2009). Fluid identities: Black students negotiating the transformation of their academic identities and school performances. *International Journal of Critical Pedagogy*. 2(1), 30-48.
- Deuze, M. (2006) Ethnic media, community media and participatory culture, *Journalism*. 7(3), 262-280. DOI: 10.1177/1464884906065512
- Driessens, O. & Hjarvard, S. (2017). Introduction: Situating dynamics of mediatization. dynamics of mediatization. transforming communications. O. Driessens, G. Bolin, A. Hepp & S. Hjarvard (Ed). *Palgrave macmillan, cham*. (pp.1-8) https://doi.org/10.1007/978-3-319-62983-4_1
- Fleras, A (2010). Ethnomedia and Aboriginal media in Canada. Cross borders, form buffers, create connections, build bridges. R. Geißler & H. Pöttker. (Ed.). *Media – migration- integration: European and North American perspectives*. In (pp.143- 179). Transcript Verlag. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783839410325-006/html>
- Geertz, C. (1973), *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Geißler R. & Pöttker, H. (2006). *Integration durch Massenmedien: Medien und Migration im internationalen*. Vergleich, Bielefeld: Transcript.
- Georgiou, M. (2006). *Diaspora, identity and the media: Diasporic transnationalism and mediated spatialities*. Cresskill, NJ: Hampton Press
- GİB. (2023). *Türkiye ve Göç*. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitapciklar/ogrenci_bilgi.pdf adresinden 19.02.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Gillespie, M. (2005). Introduction, M. Gillespie (Ed.). *Media Audience* in (pp.i-viii) Berkshire: Open University Press.
- Golding, P. & Murdock, G. (1997). *The political economy of the media*. Cheltenham, UK and Brookfield, US: Edward Elgar Publishing.
- Golding, P. & Murdock, G. (1997). Kültür, iletişim ve ekonomi politik. S. İrvan (Ed.), *Medya kültür siyaset*. (ss. 49-76). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Hall, S. (2005). Cultural identity and diaspora. J. E. Braziel & A. Mannur In *Theorizing diaspora: A reader*. (pp. 233-247). Malden, Mass: Blackwell.
- Hall, S. (1998). *Kültürel kimlik ve diaspora*. İ. Sağlamer. (Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Hasebrink, U. & Popp, J. (2006). Media repertoires as a result of selective media use. A conceptual approach to the analysis of patterns of exposure. *Communications*. 31(3),369-387.
- Hepkon, Z. (2006). *İletişim bilimleri ve Kültürel Çalışmalar: Bir disiplinin sınırları sorularımızın sınırlarını kapsayabilecek mi? İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9),19-27.
- Hepkon, Z. (2021). Dijital hikâye anlatıcılığı: Medyatikleşme ve dolayımleme teorileri. E. Tatlı (Ed.). *İletişim çalışmalarında hikâye anlatıcılığı*. (ss. 193-211). Ankara: Nobel.
- Hepp, A. (2015). *Medyatikleşen kültürler*. Ç. Bozdağ & E. Pasos Devrani (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Hjarvard, S. (2008). The mediatisation of society: A theory of the media as agents of social and cultural change, *Nordicom Review*, January,105-134
- Hjarvard, S. (2011). The mediatisation of religion: Theorising religion, media and social change. *Culture and Religion*. 12(02), 119-135.
- Hopkins, L. (2009). Media and migration: A review of the field. *The Australian Journal of Communication*. 36(2), 35-54
- Hwang, B. & He, Z. (1999). Media and acculturation among Chinese immigrants in the USA: A uses and gratifications approach. *International Communication Gazete*. (61),5-22.
- IOM. (2013). Göç terimleri sözlüğü. *Uluslararası Göç Örgütü*, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden 11.02.2020 tarihinde erişilmiştir.
- IOM. (2021). *World Migration Report 2022*. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> adresinden 12.02.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Harold, R. I. (1975). Basic group Identity: The idols of the tribe. N. Glazer & D. P. Moynihan. (Ed). *Ethnicity: Theory and Experience*. (pp. 29-52). Cambridge: Harvard University Press.
- Jameson, F. (1993). On cultural studies. *Social Text*, 34, 17-52.
- Jeffres, L. W. & Hur, K. K. (1980) The forgotten media consumer-The American ethnic. *Journalism Quarterly*. (57), 10-17
- Jeffres, L. W. (2000). Ethnicity and ethnic media use: A panel study. *Communication Research*. 27(4), 496-535.
- Juergens, G. (2015). *Joseph Pulitzer and The New York World*. Princeton: Princeton Legacy Library.
- Karanfil, G. (2011) Medya ve diaspora: Türkiye’de uluslaşır yayıncılığın dinamikleri, *Kültür ve İletişim*, 14(1),37-68

- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan günümüze etnik yapılanma ve göçler*. (3. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, A. (2000). *Berlin'deki küçük İstanbul: Diasporada kimliğin oluşumu*. İstanbul: Büke Yayınları.
- Kim, Y. Y. (1991) Communication and adaptation: The case of Asian Pacific refugees in The United States. *Journal of Asian Pacific Communication*. (1),191-207.
- Koyuncu, S. (2020). Amerikan Kara filminin Alman yeni nesnelliği ile ilişkisi üzerine. *Sekans Sinema Kültürü Dergisi*. (14),104-111.
- Livingstone, S. (2009). On the mediation of everything: ICA presidential address 2008. *Journal of Communication*. 59(1), 1-18.
- Lull, J. (2001). *Medya, kültür, siyaset*. N. Güngör. (Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Luo, L. (2016). Digital ethnic media: Integrating minorities and connecting diversities-digital diaspora, virtual diaspora community. (Master's degree). Lund University, <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8872748&fileId=8881906>
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Matsaganis, M., Matthew, D., Katz, V. & Ball-Rocheach, S. (2011). *Understanding ethnic media: Producers, consumers and societies*. Los Angeles: Sage,
- Morley, D. & Robins, K. (1995) *Spaces of identity: Global media, electronic landscapes and cultural boundaries*, New York: Routledge
- Moon, S. (2003). Media consumption patterns of Korean immigrants In The U.S. a study of Korean immigrants' media uses and gratifications in Chicago's Koreatown. (Doctoral dissertation). Universtiy of Wisconsin, Madison.
- Müller, D. (2005). Die Inhalte der Ethnomedien unter dem Gesichtspunkt der Integration, R. Geißler & H. Pöttker (Hrsg) (Ed.), *Massenmedien und die Integration ethnischer minderheiten in deutschland problemufriss, forschungsstand, bibliografie*. (pp.323-355). Bielefeld: Transcript Verlag.
- Nahavandi, A. & Malekzadeh A. R. (1988). Acculturation in mergers and acquisitions. *Academy of Management Review*. 13(1),79-90.
- Nakanishi, H., Sirkeci, G. & Cabbarlı, H. (2008). *Sorunlu bölgelerde göç*. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.
- Öner, S. (2009). AB'nin görsel-işitsel ve medya politikaları ve kimliğe olan etkileri. S. Arslan, V. Aytar, D. Karaosmanoğlu & S. Kırca Schroeder (Ed.). *Avrupa'da medya, kültür, kimlik*. D. Aslan (Çev.). (ss. 174-188). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Özçetin, B. (2018). Medya ve popülizm bir iş birliğinin anatomisi. *Panorama Khas*. <https://panorama.khas.edu.tr/dosya-medya-ve-populizm-bir-is-birliginin-anatomisi-548> adresinden 23.04.2021 tarihinde erişildi
- Papastergiadis, N. (1999). *The turbulence of migration: Globalization, deterritorialization and hybridity*, Oxford: Polity Press.

- Reece, D. & Palmgreen, P. (2000). Coming to America: Need for acculturation and media use motives among indian sojourners in The US. *International Journal of Intercultural Relations*. (24), 807-824
- Riggins, S. H. (1992). *Ethnic minority media: An international perspective*. London: SAGE Publications, Inc.
- Schulz, W. (2004). Reconstructing mediatization as an analytical concept. *European Journal of Communication*. 19(1),87-101. DOI: 10.1177/0267323104040696
- Smith, A. D. (2002). *Ulusların etnik kökeni*. H. Kendir & S. Bayramoğlu. (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Şen, A. F. (2018) Medyatikleşme üzerine kuramsal bir tartışma, *E Kurgu, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 26 (1), 55-65
- Timmermans, M. (2018). Media use by Syrians in Sweden: Media consumption, identity and integration. K. K. Karim & A. Rawi, (Ed.). *Diaspora and media in Europe: Migration, identity and integration*. (pp.51-70). Ottawa: Palgrave Macmillan.
- TDK, (t.y). Göç, *Türk Dil Kurumu*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 19.06.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Van de Vijver, F.J.R., & Phalet, K. (2004). Assessment in multicultural groups: The role of acculturation. *Applied Psychology: An International Review*. 53(2),215-236. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2004.00169.x>
- Viswanath, K. & Arora, P. (2000). Ethnic media in the United States: An essay on their role in integration, assimilation, and social control. *Mass Communication and Society*, 3(1), 39-56. https://doi.org/10.1207/s15327825mcs0301_03.
- Wang, Y. (2006). Internet use among students and its implication for cross-cultural adaptation. (Doctoral dissertation), Kent State University, Ohio.
- Weber-Menges, S. (2005). Die Entwicklung ethnischer medienkulturen. Ein vorschlag zur periodisierung, R. Geißler & H. Pöttker (Ed.), *Massenmedien und die integration ethnischer Minderheiten in Deutschland, problemaufriss, forschungsstand*. (pp. 241-322). Bibliografie, Bielefeld: Transcript Verlag.
- Yeşil, M.M. (2013). The importance of the role that Turkish ethnic media played in the formation process of Turkish diaspora in America, *International Journal of Business and Social Science*, 4(9), 234-246
- Yurdigül, A., Ünal, U. & Güven, A. (2019). Ahıska Türkleri'nin medya kullanım alışkanlıkları ve kültürel etkileşim süreci üzerine bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 419-437.
- Zmud, J. P. (1992). Ethnic identity, language, and mass communication: An empirical investigation of assimilation among United States Hispanics. (Doctoral dissertation). Los Angeles: University of Southern, California.

Theoretical Article

Political Psychology and Polarisation: A Conceptual Approach

Abstract

EkmeL GEÇER*

This study, mostly in a theoretical way and through a descriptive textual analysis, aims to give insights into the digital divide within the context of political and media psychology. The article creates new concepts and theories, and relates them to the conflicts on online platforms and tries to present the socio-cultural background that reinforces online polarisation based on new media and communication theories. The article discusses cultural psychology as the main motive for digital polarisation and touches upon online behaviour patterns that are considered as the driving force of rigid politicisation. Starting from this point of view, this conceptual study attempts to answer how the digital divide plays a role as a root cause or intervening factor in conflict and resolution issues and state-society relations. This work then aims to shed valuable light on the dynamics of peace and political psychology in reducing digital polarization and how terms related to socio-cultural psychology like contact theory may increase intimacy and reduce prejudices towards the other which are most likely caused by the echo chambers created on the online platforms. Therefore, this theoretical research, uncovering the potential of peace psychology and drawing upon the relevant existing literature, has important implications for reducing political polarization, the digital divide in other words, on online media platforms which will also help overcome conflicts and discriminations in daily political lives.

*Assoc. Prof. Dr.,
Marmara University,
Psychology Department
E-mail:ekmeLgecer@marmara.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-3367-2236

Keywords: Digital Divide, Polarisation, Political and Peace Psychology.

Received: 10. 08. 2023
Accepted: 02. 10. 2023

Geçer, E. (2023). Political psychology and polarisation: A conceptual approach. *Medya ve Kültür*. 3(2), 179-191. doi:10.60077/medkul.1340852.

Introduction

In today's right-leaning world, populist polarisation caused by various factors seems to be a reality for many countries including western ones. Although at some levels, polarization is a social change that can be tackled, it does have the influence to harm social harmony, justice and rule of law when it is especially deeply rooted at political levels. Religious, cultural, ethnic, and ideological divisions can polarise people, which at some levels may go further and demonize or terrorize *others* (Kriesi & Hutter, 2019). The traditional factors that deepen the polarisation in society such as political debates nowadays get the support of digital media courses. People form online communities with those who have like-minded ideologies and they intentionally receive information only from these groups (*selective exposure theory*) which in the long run make them blind to other approaches. In these online groups (*echo chambers*), through their supporters, they empower their approaches which in the next phase make them think that they are the *absolute right* (Özen et al., 2022).

Yet this *homophily* is also rooted in socio-cultural and political lives. In democratically underdeveloped countries the social divide gets deeper because of harsh politicization (Korkut & Ziya, 2017). Politicians in these societies overtly favour their supporters and discriminate against others, which finds its best explanation in favouring *loyalty over competency* and/or *nepotism* (Jung & Piccoli, 2001, p. 84). Although both approaches at some levels are about corruption and misconduct and they coin the application in which the officials at high positions unfairly promote their followers, the latter one explains this in a family relationship. These practices are said to be problems of democracies as the democratic system does not stop politicians from privileging their admirers or relatives. Although *meritocracy* (a political system in which people are given positions based on their talents, skills, and effort rather than their associations) is presented as a way out, it does not find enough reflection in state-systems studies (McNamee & Miller, Jr., 2014).

Caderisation could be the process of appointing a group of people into political party stuff or giving them unequal positions in an organization or community. *Nepotism* on the other hand in dictionary form is described as "the act of using your power or influence to get good jobs or unfair advantages for members of your own family" (Cambridge, 2019). However, in some sources it is widened to include the *caderisation* which suggests their usage in exchange: "favouritism showed to relatives, to people of the same ethnic orientation, and people of the same sex, gender, belief, political party and associations" (Malan & Smit, 2001, p. 17). As these two terms indicate, when political polarisation increases in a society, it will cause injustice and unequal approaches which then may become widespread.

Therefore, the issues regarding polarisation which are to be handled within this article will also be related to conflict and peace debates along with the religious tensions as an instrument of the divide among the peoples. Because polarisation either on online platforms or in reality, soon finds reflection in daily life and causes people to suffer observable discrimination and engage in conflict with others, it is necessary to study polarisation within the context of political psychology that will further relate it to nationalism, religion, culture and ethnicity (Waldman & Caliskan, 2017).

While talking about polarization, particularly, as part of the digital divide, it is better to mention the *communication theories* in relation to psychology. These theories will well explain the approach of an individual when s/he comes across a piece of news information and observe political implementations and approaches. The *spiral of silence*, for instance, explains the passivity of the people in the minority when they are afraid of expressing their views due to likely pressures (Noelle-Neumann, 1993). *Perception management* theory stresses when powers try to make their lies sound as truth through other means such as media and propaganda (Simons & Jones, 2011). *Post-truth* indicates when people start to believe in their emotions and beliefs rather than the facts (Farkas & Schou, 2019) as Malcom also similarly explains (Malcolm, 2021):

In popular usage, post-truth encapsulates five interconnected ideas. Primarily definitions of post-truth argue that emotion has become more significant than objective fact in shaping personal beliefs and public debates. Second, post-truth includes the relativisation of truth; the idea that political statements, and even empirically grounded scientific positions, are subject to the manipulation of knowledge producers. Correlatively, politicians can apparently contradict their prior assertions without incurring reputational damage and, hence, a third characteristic of post-truth is the decline of shame when one is exposed for being factually wrong or suspected of deception. Fourth, this phenomenon has seemingly been accompanied by a tendency to polarise views. Finally, the manipulation of knowledge and the polarisation of views tends to fuel ‘conspiracy’ theories.

Just like post-truth, here it is necessary to highlight that these theories cannot be well-assessed without relating them with the *new media* literature where social networking habits are mostly mentioned as fuelling the polarization around the social media terms such as *trolling* or *confirmation bias* in ideational terms (Rogers, 2010, p. 286). In this regard, this study aims to theoretically talk about polarization on digital platforms and then extend it to the daily debates where it affects peace and conflict issues. While doing this, taking them into a wider socio-psychological background with communication theories, the article will correspondingly touch on the main factors of the digital divide such as religion, politics and ethnic tensions. Setting the theoretical frame on these themes, the study will try to answer what role the digital divide plays as a more profound motive or dominant dynamic in conflict and development matters as well as in state-society or person-community relations.

1- Polarisation, Religion and Politics

Before delving deeply into the relationship between religion and politics in regard to polarization, the definition of polarization should be given from the start to ease an understanding of the debate. Polarization in its simplest definition is the political distance splitting those who support different political groups, parties, and ideologies (Franz, 2012). Certainly, the division between political ideologies or parties is something to be expected. Yet political polarisation does not only tell us about the distance between followers of specific ideologies. On the contrary, it refers to how this differentiation prevents people from getting together and talking. That is, it concerns

how the polarised groups humiliate, demonize, and discriminate against each other, how each group claim to have absolute right and lastly how they may sometimes apply psychological and/or physical violence (Sentürk, 2016, p. 108).

Therefore, explaining *political polarisation* requires a wide range of approaches that benefit from political science, psychology, social psychology, and sociology. The literature in this regard suggests that *polarisation* is not only about the political or social distance between different groups. It is also about competing parties and groups, the comparison between them, the ideological homogeneity which in the course of time causes the political divide and the inability to build bridges between religious, cultural, or ethnic groups which at the end of the day also points to the necessity of polarisation to some extent. Political polarization in this context is the divergence of political sentiments away from the middle and towards ideological extremes which if not well managed may end up with political violence. Therefore the majority of political science debates on polarization take political parties and democratic forms of government into account (Gallina, 2008).

There are two types of polarization in political science: elite polarization and mass polarization. Elite polarization refers to the polarization of formal political actors or the institutions populated by those actors. Mass polarization, on the other hand, is the polarization of the entire society. Let's start by recognizing that not all forms of polarization are bad for democratic processes. In fact, some forms of polarization are good for democratic processes. For example, a level of political polarization in a democracy is not only acceptable, but necessary because it provides voters with a strong programmatic alternative, which makes them more interested in politics and stabilizes the system (Milačić, 2022).

Lipset sees political differences as “the lifeblood” of democratic politics (1959). Political dialogues with clear alternatives are more honest when there is healthy polarization. It promotes engagement in politics. It serves as a soother for political cynicism. Another way to say it is: “Democracy needs conflict, but not too much conflict.” (Eraydın & Frey, 2018). The danger to democracy comes from a political dynamic in which healthy polarization transforms into toxic polarization. As Lipset again defines it, “political polarization” is a process in which the normal plurality of differences in society converges on a single dimension; cross-cutting distinctions become indistinguishable from one another; and people increasingly see and experience politics and society as ‘us vs. them’ (1959). Polarization erodes respect for democratic standards; corrodes fundamental legislative processes; undermines the impartiality of the judiciary; fuels public discontent with political parties; increases prejudice and discrimination; weakens social trust; and increases violence across the society.

Polarised populism on the other hand forces its own people to structure their existence on polarization. Because it is also related to *psychological anxiety*, highly polarised people cannot easily get rid of it. *Collective traumas*, and sometimes cascading ones, make them think they will disappear if they lose the reasons to polarize. Thus, polarisation is not only the separation between different ideological or political groups. It is also the lack and/or weakness of opinion exchange between groups. This is the most dangerous part of socio-political polarisation: ignoring the other option such as tolerance and misapprehension (Anderson & Hoff, 2001).

In conservative countries (e.g., Turkey, Russia, Hungary) along with ideological, economic, and historical references, polarisation also is rooted in religious discourse and attitudes. Religion is mostly at the very centre of social and political issues and (mis)used as a way of political image-making. However, during the political arguments in which religion is a wall to lean on, yet religion itself is at stake.

First and foremost, it is important to understand that religion and populism are part of a larger and more nuanced relationship that is moulded by the opposing forces of secularization and religious revival in contemporary societies. Although not the focus of this paper, these dynamics can be broadly categorized as either the politicization of politics by politicians for political or tactical reasons, or the politicization of religion by religious movements or authorities that join the political sphere. With regard to the particular connection between populism and religion, the politicization of politics “prefers religious uprisings taking on a more populist character when they engage in protest and resistance to secular elites outside of their purely religious motivations.” In order to promote a moralistic and monotheistic perspective of politics, the politicization of politics leverages religion (Yabancı & Taleski, 2018).

However, discussing the relationship between politics and religion and talking about religiosity in a political framework depends on where and in which context they are used. In an Islamic-Sufi context which is mostly mentioned by Rumi¹ and Yunus Emre² in Turkish studies, Islam, whose members are very careful with their relationships with others, is a religion of love and peace. In Rumi’s words, Islam sees “The heart is the true Kaaba³, the other is just a stone” and breaking a heart is worse than destroying the Kaaba: “If your feet circumambulate the Kaaba a thousand times, and yet you injure a heart, do you still expect to be accepted?” (Rumi, 1973, p. 304). Yunus, similarly, defining the heart as *God’s home*, states that no prays will be accepted if you hurt someone just once and that “All of the world’s seventy-two nations, cannot wash the dirt off your hands and face” (Emre, 1992).

The cultural codes also seem to influence the understanding and explanation of the religious approaches. Some people assume that Islam is a discriminative religion and even a set of doctrines that allow its members to use violence when needed (Nyangweso, 2014, p. 114). The cultures, therefore, have the power to change religious values, interpretations and behaviours through their local patterns and dynamics. Without doubt, these approaches either positive or negative might be the results of *media representation* but also the behaviours of those who are attached to any particular religion (Geybels et al., 2009).

In this regard, while Islam is a humanistic religion in Sufi followers⁴ poems; it seems to be less compromising in some Muslim scholars’ writings such as Mawdudi⁵

¹ Jalal ad-Din Muhammad Rumi, (1207-1273) also known as Mawlana, and popularly as Rumi, was a 13th-century Persian poet, Islamic scholar, and Sufi mystic from Greater Khorasan who lived in Turkey Konya district.

² A Turkish poet and Sufi mystic who greatly influenced Anatolian/Turkish culture. Despite his famous poetry, not much information found about his life in the literature but said to be born in 1238.

³ A square building covered in a silk and cotton veil. Located in Mecca, Saudi Arabia is the holiest shrine in Islam.

⁴ A person who closely follows Islamic rituals by living a simple life and by praying and meditating but also sees enlightenment in helping others and being merciful.

⁵ Indo-Pakistani Muslim scholar (1903-1979), politician, and founder of Jamaat-i Islami as a movement advocated an Islamic anti-imperialist platform. He believed that the salvation of Muslim culture lay in the restitution and purification of Islamic institutions and practices.

or Ibn Taymiyyah⁶ (Merioboute, 2013, p. 132). Although this could be read as a reductive interpretation, Muslims for instance in European cities seem to have more modern lives than those who are practising it in middle eastern countries. Yet this too could be related to cultural diversity where Muslims interact with others. The religious understanding and style that is experienced in a multicultural society gets more broadminded in the long run. But religious people in more closed communities who are not religiously or ethnically diverse seem to be less open-minded, which also demonstrates the effect of cultural codes on religious attitudes (Coleman & White, 2011).

Although *cultural codes* are that influential in religious (mis)understanding, it is possible to state that, particularly in more polarised countries, politics has almost the same level of impact on religious approaches. When we look at the propaganda techniques the politicians use to convince the audience, it will be easier to understand why and how religion is used to divide the society and so to keep the power. *Transferring* as one of the ways of propaganda suggests that those who have power in hand and who want people to believe in their ideologies, use secrecy and religion when necessary. In this technique, the leader is mostly is likened to a heroic person who has some mystic-super powers (Marlin, 2003, p. 103). On the other side, the rival is again through religious jargon demonized and likened to corrupt historical personalities like dictators and torturers. This, as the opposite form of *transferring*, is called *name-calling*, through which other political parties and their supporters are discredited and slandered. In *name-calling*, “Rather than making a legitimate argument, the propagandist attacks the opposition on a personal level, often appealing to the audience’s preconceptions and prejudices” (Shabo, 2008, p. 47)

In these propaganda techniques, religion helps the propagandists at a great level. Because they know how people can be persuaded through religion and that once the rival is religiously condemned s/he will not easily clear her/his image. They apply religious discourse by dividing the society into two: we and them, patriots and terrorists, believers and blasphemers, heavenly and infernal. On the other hand, those who take advantage of religion to create polarisation pretend to be very religious. They go to mosques, read Koran (Islam’s holy book) on live broadcasting and share photos from their religious practices on social media accounts. In a Christian setting, they read the bible, go to church and recite verses in political gatherings which could also be assessed within the context of social identity theory.

Social Identity theory (SIT), developed by Tajfel and Turner in the field of social psychology in 1979, describes how groups come together for a similar cause and unite around problems. Various fields have used the theory to investigate group identities. SIT can also be used to investigate how evangelical Christians behave politically and decide which political movements or candidates to back. SIT investigates people as members of groups who are influenced and controlled by the behaviour, views, and ideology of the groups themselves, as opposed to presuming that organizations are simply made up of individuals who choose to connect with one another. In-groups are distinguished from out-groups by the development of a shared set of values for the group (such as backing a political candidate or cause) (Burke, 2006).

⁶ A controversial medieval Sunni Muslim theologian (1263-1328), author and political figure whose doctrine was the supremacy and authoritativeness of the Quran and Sunnah of Muhammad and the early Muslim community.

Given that there are various subgroups of evangelical Christianity that have similar political objectives, this idea is particularly significant. The requirement for group members to feel a sense of “identification” or belonging to their ingroup affects how they interact with other groups. The group offers structure and emotional support, but it also goes beyond that. The social group literally describes an individual’s source of identity, according to Tajfel and Turner (1979), which is significant because it could aid researchers in understanding why evangelical Christians are under pressure to support particular political candidates or issues. (Comer & Jacobi, 2021).

I call these kinds of behaviours *prime-time religiosity*. Also, coined *selfie-religiosity* to describe people who on Instagram or through any other social media course post photos from mosques and rituals to influence the way people think about them. They particularly take the political arena as devoted religious people during the times of elections just as the *prime time⁷ programs* on television. The most important times are when the elections are so close. So, *religious messages* should be delivered at these *prime times* since people are more focused on rhetoric. The messages must be delivered through a religious discourse to be more trustworthy. Along with selfies of such people that display them practising religion (Islam in the Turkish case or Judaism in an Israeli context), the speech in a spiritual way will convince the supporters, with the rivals being discriminated against through a religious basis. Thus, the polarisation will keep working in favour of the political communication strategies that were planned and applied in a religious set-up no matter whether they are online or off.

2- Psychology of Information in Polarized Times

We are passing through an incomplete revolutionary age with a profusion of means of communication. Digital technologies and information flow, although sometimes slow, are somehow shaping practically every institution and service we have. Yet these new media devices, and profoundly smartphones, are capable of influencing our way of understanding the world we live in. Today, one of the main debates regarding knowledge is if we feel better after we had digital technologies which enabled us to access information in a very quick and easy way.

The word or concept *post-truth* gained its reputation when the *oxford dictionary* chose it as the word of the year 2016. Presidential elections in the USA in 2016 (Trump’s victory) and BREXIT⁸ debates in the UK again in the same year, amplified and helped the word to be more on the public and political agenda (Davis, 2017, p. 5). It then became *the meme word* of our time. The concept proposes that we live in a *political culture* in which we believe in our feeling and beliefs rather than actual facts. In other words, it “relates to a situation in which people are more likely to accept an argument based on their emotions and beliefs, rather than one based on facts” (Prado, 2018, p. 6). Because of its close relationship with politics and political propaganda, it is also described as the public burial of objective facts through intense media messages which aim to appeal to emotions and personal beliefs. Therefore, *post-truth* is mostly

⁷ The time at which a radio or television audience is expected to be at its highest level. This time slot is usually acknowledged to be between 8 pm and 11 pm when people get back their home from work and sit to watch television.

⁸ Brexit is an abbreviation for “British exit,” that denotes the U.K.’s referendum result on 23 June 2016 referendum to leave the European Union (EU). Leave won by 52% to 48%. The referendum turnout was high at 72%, with more than 30 million people voting - 17.4 million people opting for Brexit.

mentioned along with the argument that politicians and powers are trying to deceive people. It is a mixture of traditional (as explained above within the context of religion) and new ways of propaganda. As a way of communication that may contain old-fashioned lying, where speakers say things about their world in an exaggerated and emotional way that is usually decorated with social and patriotic values such as ethics, justice, and prosperity (Mustapha et al., 2019).

We mostly believe in an ideology not because it is right but because it is what will make us happy and peaceful (motivated reasoning). For instance, all others around us believe that the political government in power is doing well. Why should we oppose it? If we do not believe in that government's success, we may lose our friendships; we may be forced into a social alienation or estrangement. Furthermore, we may not want to get out of our *comfort zone* and face the challenge. *Conformism* as a position matching the situation of post-truth tells us to be a part of the majority and keep our relations. People are prone to be conformists as they do not want to get in any trouble with *mind guards* by seriously questioning the usual practices or standards of a group, society, and political approach which could be related to the symptoms of *groupthink* but specially to *group conformity*, *the illusion of unanimity* and *the illusion of invulnerability* (Haynes, 2012).

Beyond any doubt, it is not only because of *post-truth times* that we are easily mistaken in finding the truth. Media technologies and user-generated content influence us, our beliefs, the information we receive and so our behaviours and attitudes (Winston, 2000). McLuhan's famous expression "the medium is the message" (McLuhan, 1963, p. 9) and *technological determinism* (Jordan, 2008) are some other approaches that demonstrate our interaction with digital media and how they influence our points of view. Media outlets within that context first check how we will percept reality and then deliver it to us. Those who are addicted to social media feel under the pressure of posting something online and *doom-scrolling* to find some posts that disgrace what or who they are against. The more they have the reaction, the more they share. Their desire to post online then turns into a *vicious circle* where the users start to hear their own voices which are in new media literacy called *echo chambers*. It is a metaphorical narrative of a position in which beliefs are amplified or strengthened through communication and repetition inside a closed online circle. Thus, account holders' experience on social media is an exercise in the confirmation of their prejudices and manipulated information (Clark & Slyke, 2010).

Commentators and analysts frequently express concern about echo chambers and filter bubbles because they believe these phenomena will exacerbate polarization, reduce mutual understanding, and eventually result in a situation in which people are so polarized that they have no common ground and are, in effect, inhabiting different realities. Polarization can appear in many different ways. For the purposes of this review, the following forms are crucial. First, ideological polarization, which describes the intensity of political disagreement. The second type of polarization is affective, and it deals with how individuals feel about the people who are on the "other side" of an argument. The third factor is news audience polarization, which measures how politically divided or partisan news audiences are on average in a specific nation. (Arguedas, Robertson, Fletcher, & Nielsen, 2022).

This is also about the *uses and gratification theory* which states that the audience interacts with mass communication tools including digital ones to satisfy their motives such as getting information, entertainment, and education (Katz et al. 1973). Consumers on online platforms create their content and look for supporters to get satisfied. They only follow whom they politically feel close to. This tendency after a short while pushes them to go into echo chambers where they can only meet their like-minded fellows, hear ideas that are close to already existing ones and see visuals which are not against their previous approaches and construction of the world. Furthermore, the confirmation bias and positive test strategy that users are prone to is not only limited to the online platforms but also in the long run make them join the same homogenous groups during their everyday activities. Although it is possible to get out of those dead rooms through some kind of critical thinking and digital/new media literacy information, the fear and anxiety regarding being discriminated against and facing a disturbing reality that may challenge their current ideas and position, they prefer staying in those echo chambers and keeping their comforts not troubled by any divergence (Geschke et al., 2018).

Because the politicians are aware of this internet usage and daily biases, they also have their devotees who create media content to promote their ideology. These political media productions *manufacture audiences' consent*⁹ and in the long run, they believe in what they receive from their groups without any objection (Chomsky & Herman, 1988). In the next step, the followers believe that those who do not have opinions as theirs are the “others”, and they are only a few. Those who are exposed to falsified news online or offline will not be aware of other approaches and they will soon believe in their righteousness. This point of view will soon make the wrongs stay as the facts and those who have different ideas as undermining group harmony.

3- Discussion and Conclusion

Based on the above debate it is difficult to state that the digital divide or polarization in society is rooted only in daily politics. On the contrary, just like personal traumas societies also may have collective childhood traumas. From media messages to propaganda, from nationalist historical stories to tribal narcissism, from cross-border wars to the refugee crisis, it does have various factors each of which deserves to be studied as a separate title. As mentioned above, regarding the communication theories, the policymakers seemingly know how to manage the perceptions. Since it is also about the financial relationship between media and politics, the politicians can suggest editors what to and how to cover (*framing*) and play the role of gatekeepers (editors) in the newsroom. By creating the media agenda and then the public agenda, they achieve their goal: to keep the support for them by dividing the public and increasing the votes.

The politically driven digital or offline polarisation significantly influences the ethnic tensions and this deep divide influences online content production and management as well. In a colloquial speech, having armies of trolls, the powers either political, economic, or ethnic have the ability to control the flow of information on online platforms. The audience of traditional media is not active and cannot give instant feedback about the media content. However, in digital courses, users can give

⁹ Manufacturing Consent: A theory developed by Noam Chomsky and Edward Herman which states that media organizations create people consents which they once were opposing. Thus, media works as a tool for political propaganda.

direct responses and criticize what they want. Once a powerful politician who benefits from polarization is criticized by any account holder on Twitter or Instagram, his/her followers show up and force the critic back by resorting to *cyberbullying* or defamation. Therefore, social media users give up criticizing politicians as they may have even threats that push them into psychological traumas and increase their anxiety. This renunciation pushes the users to get into a *spiral of silence* where they get desperate for a close change. As a reflection of *post-truth* debates, those who actively troll for specific politicians and ideologies never question their opinions.

Despite the practical (news confirmation accounts and applications) and theoretical efforts (media literacy and news culture) which fight against the dissemination of provocative messages through digital platforms, the nature of “wicked thoughts” and “fake and false news” is claimed to be influential on deepening the conflict. Online networks such as blogs, social media courses, and forums take the interaction between users to another phase. However, this communication, on the other hand, makes the internet users stay in their echo chambers which in the long run gives them the feeling that they are always right. The *filter bubbles* in which the account holders only hear their own voices and meet their supporters have the potential to make them more intolerant. These bigoted users are called “trolls” in social media terminology. They are famous for discriminating and demonizing the others and in the end fuel the polarisation throughout the internet platforms.

Without any doubt, it would be inadequate to state that the polarization in a country case only arises from online or offline belittlement or political discrimination. It might have so many other reasons which could not be handled within the limits of this study. However, it is possible to indicate that the mainstream society members or the powers (political, cultural or economic) who produce polarisation to access their targets such as votes or some other positions, at the end of the day may cause social security problems and conflicts. The observable digital or offline polarisation makes those who generate it (either from mainstream or minority) lean on injustice which in the course of time might cause the social reconciliation to get lost and might push society into chaos. Therefore, the political elites in the first place and then all social groups and individuals should develop a more tolerant culture, emphatic communication, and democratic values through which each culture, religion, ethnicity, and identity can peacefully express themselves.

ARTICLE INFORMATION FORM

Conflict of Interest Disclosure: No potential conflicts of interest were declared by the author.

Support/Supporting Organizations: No grants were received for this study from any public, private or non-profit organization.

Ethical Approval and Participant Consent: The study titled “*Political Psychology and Polarization: A Conceptual Approach*” does not require ethics committee approval. It has been declared by the author that the scientific, ethical and citation rules were followed during the writing process and that no falsification was made on the collected data.

References

- Anderson, J., & Hoff, J. (2001). *Democracy and citizenship in Scandinavia*. New York: Palgrave.
- Arguedas, A. R., Robertson, C. T., Fletcher, R., & Nielsen, R. K. (2022). *Echo chambers, filter bubbles, and polarisation: A literature review*. Oxford: Oxford University Press.
- Burke, J. P. (2006). *Contemporary social psychological theories*. Stanford: Stanford Social Sciences.
- Cambridge. (2019, 23 10). *Nepotism*. Retrieved from dictionary.cambridge.org: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nepotism>.
- Chomsky, N., & Herman, E. (1988). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. New York: Pantheon.
- Clark, J., & Slyke, T. (2010). *Beyond the echo chamber: Reshaping politics through networked progressive media*. New York: The New Press.
- Coleman, E. B., & White, K. (2011). *Religious tolerance, education, and the curriculum*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Comer, A., & Jacobi, L. (2021). Navigating evangelical political identity in the era of Donald Trump. *American Journal of Qualitative Research*, 5(1), 163-184. doi:10.29333/ajqr/10853
- Davis, E. (2017). *Post-Truth: Why we have reached peak bullshit and what we can do about it*. London: Little Brown.
- Emre, Y. (1992). *The city of the heart*. Rockport: Element Books.
- Eraydın, A. & Frey, K. (2018). *Politics and conflict in governance and planning theory and practice*. London: Routledge.
- Farkas, J., & Schou, J. (2019). *Post-Truth, fake news and democracy: Mapping the politics of falsehood*. New York: Routledge.
- Franz, T. (2012). *Group dynamics and team interventions understanding and improving team performance*. Oxford: Wiley & Son.
- Gallina, N. (2008). *Political elites in East-Central Europe: Paving the way for “negative Europeanisation”?* Ridgebrook: Budrich UniPress.
- Geschke, D., Lorenz, J., & Holtz, P. (2018). The triple-filter bubble: Using agent-based modelling to test a meta-theoretical framework for the emergence of filter bubbles and echo chambers. *British Journal of Social Psychology*, 58(1), 129-149. Doi: <https://doi.org/10.1111/bjso.12286>
- Geybels, H., Mels, S., & Walrave, M. (2009). *Faith and media analysis of faith and media: Representation and Communication*. Brussels: Peter Lung.
- Haynes, N. M. (2012). *Group dynamics basics and pragmatics for practitioners*. Maryland: University Press of America.

- Jordan, T. (2008). *Hacking: Digital media and technological determinism*. Cambridge: Polity Press.
- Jung, D., & Piccoli, W. (2001). *Turkey at the Crossroads: Ottoman legacies and a greater Middle East*. London: Zed Books.
- Katz, E., Blumler, J., & Gurevitch, M. (1973). Uses and gratifications research. *Public Opinion Quarterly*, 37(1), 509–523.
- Korkut, U. & Ziya, H. E. (2017). Politics and gender identity in Turkey: Centralised Islam for socio-economic control. London: Routledge.
- Kriesi, H., & Hutter, S. (2019). Crises and the transformation of the national political space in Europe in S. Hutter, & H. Kriesi (eds.), *European party politics in times of crisis* (pp. 3-32). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lipset, S.M. (1959). *Political man: The social bases of politics*. Garden City: Doubleday.
- Malan, F., & Smit, B. (2001). *Ethics and leadership in business and politics*. Lansdowne: Juta & Co.
- Malcolm, D. (2021). Post-truth society? An eliasian sociological analysis of knowledge in the 21st century. *British Sociological Association*, 55(6), 1063–1079. doi:10.1177/0038038521994
- Marlin, R. (2003). *Propaganda and the ethics of persuasion*. Ontario: Broadview Press.
- McLuhan, M. (1963). *Understanding media: The extensions of man*. Boston: MIT.
- McNamee, S. J., & Miller, Jr. R. (2014). *The meritocracy myth*. Toronto: Rowman Littlefield.
- Merioboute, Z. (2013). Arab Spring: The influence of the Muslim Brotherhood and their vision of Islamic finance and the state. in G. Carbonnier (eds.) *International development policy: Religion and development* (pp. 128-143). London: Palgrave.
- Milačić, F. (2022, 04, October). The negative impact of polarization on democracy. *Fes Democracy of The Future*. Retrieved from <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/wien/18175.pdf>.
- Mustapha, L. K., Omar, B., & Atoloye, S. A. (2019). Influence of satirical media content on orientation to politics among Nigerian youth. *SEARCH Journal of Media and Communication Research*, 11(2), 91-110.
- Noelle-Neumann, E. (1993). *The spiral of silence: Public opinion our social skin*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nyangweso, M. (2014). *Female genital cutting in industrialized countries: Mutilation or cultural tradition*. California: Praeger.
- Özen, E., Boz, H., & Grima, S. (2022). *The new digital era: Digitalisation, emerging risks and opportunities*. Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Prado, C. (2018). Introduction: The new subjectivism. in C. Prado (eds.) *America's post-truth phenomenon: When feelings and opinions Trump facts and evidence* (pp. 1-14). California: Prager.

- Rogers, E. M. (2010). *Diffusion of innovations*. New York: The Free Press.
- Rumi, J.-d. (1973). *Divani Shamsi Tabrizi*. San Francisco: Rainbow Bridge.
- Sentürk, B. (2016). *Urban poverty in Turkey: Development and modernisation in low-income communities*. London: I. B. Tauris.
- Shabo, M. (2008). *Techniques of propaganda and persuasion*. USA: Prestwick House.
- Simons, H. W., & Jones, J. (2011). *Persuasion in society*. London: Routledge.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of inter-group conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (eds.), *The social psychology of inter-group relations* (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Waldman, S. A., & Caliskan, E. (2017). *The new Turkey and its discontents*. Oxford: Oxford University Press.
- Winston, B. (2000). *Media technology and society: A history from telegraph to the internet*. New York: Routledge.
- Yabancı, B., & Taleski, D. (2018). Co-opting religion: how ruling populists in Turkey and Macedonia sacralises the majority. *Religion, State & Society*, 46(3), 283-304. doi:10.1080/09637494.2017.1411088

İletişim Bilimleri Alanında Medya Okuryazarlığı Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi

Öz

Halid ÖZGÜR*
Ahmet ESKİCUMALI**

Bu araştırmada, iletişim bilimleri alanında YÖK Tez Merkezi'nde yer alan medya okuryazarlığı üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin meta-sentezlenmesinin yapılması amaçlanmıştır. 2008-2023 yılları arasında yayınlanmış olan tezlerin meta verileri (yıl, anabilim dalı, özet metinleri vd.) ve orijinal tam metinleri (çalışılan yöntem, dayandırılan kuram, kullanılan ölçek) noktasında incelenmiştir. 53 lisansüstü tezin meta verileri kodlanmış ve elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak yüzde ve frekans hesaplamaları yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre medya okuryazarlığı üzerine toplam 26 farklı üniversitenin tezleriyle katkı sunduğu ve en çok tez çalışmasının 2019 yılında yayınlandığı belirlenmiştir. Anabilim dalına göre yapılan tez sayısı sıralandığında en çok tez çalışmasının radyo televizyon ve sinema, gazetecilik ve iletişim bilimleri anabilim dallarında olduğu görölmüştür. Tezlerde en sık nitel yöntem kullanılmıştır. Çalışmalarda en sık Medya Okuryazarlığı Düzey Belirleme Ölçeği kullanılmıştır, doktora tezlerinde ise en çok Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği'nden faydalanılmıştır. Ayrıca içerik analizi uygulanan tüm tezlerde en çok haber, medya, çocuk, genelleksek ve kùltürel kelimelerinin tekrar ettiği tespit edilmiştir. Araştırmanın medya okuryazarlığı üzerine iletişim bilimleri alanında yapılacak yeni çalışmalarda fikir vermesi hedeflenmiştir.

*Öğr. Gör.
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
Çevre Koruma Teknolojileri,
E-mail:halidozgur@subu.edu.tr,
ORCID:0000-0001-7942-2027

**Prof. Dr.
Sakarya Üniversitesi,
İletişim Tasarımı,
E-mail:ecumali@sakarya.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-3296-9580

Anahtar Kelimeler: Medya Okuryazarlığı, İletişim Bilimleri, Lisansüstü, Bibliyometrik.

Geliş Tarihi: 09.11.2023
Kabul Tarihi: 23.12.2023

Özgür, H. & Eskicumali, A. (2023). İletişim bilimleri alanında medya okuryazarlığı üzerine yapılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Medya ve Kùltür*. 3(2),193-208. doi: 10.60077/medkul.1388535.

Research Article

Bibliometric Analysis of Postgraduate Theses on Media Literacy in Communication Sciences

Halid ÖZGÜR*
Ahmet ESKİCUMALI**

Abstract

The aim of this study is to make a meta-synthesis the postgraduate theses on media literacy in the field of communication sciences in YÖK Thesis Center. Theses published between 2008 and 2023 were analyzed in terms of their metadata (year, department, abstract texts, etc.) and original full texts (methodology, underlying theory, scale used). The metadata of 53 graduate theses were coded and the data obtained were subjected to content analysis, and percentage and frequency calculations were made. According to the results of the research, it was found that a total of 26 different universities contributed to the studies on media literacy and the most thesis studies were published in 2019. When the number of theses is ranked by department, it is seen that the highest number of theses are in the departments of radio, television and cinema, journalism and communication sciences. Qualitative method was mostly used in theses. Among the studies using ready-made scales, the most frequently used scale was the Media Literacy Level Determination Scale, while the most frequently used scale in doctoral dissertations was the New Media Literacy Scale. In addition, it was found that the most repeated words in all theses that were subjected to content analysis were news, media, children, traditional and cultural. It is aimed that the research will give an idea about the new studies to be conducted in the field of communication sciences on media literacy, which is becoming increasingly important.

*Lecturer,
Sakarya University of Applied Sciences,
Environmental Protection Technologies,
E-mail: halidozgur@subu.edu.tr,
ORCID:0000-0001-7942-2027

Prof, Dr.,
Sakarya University,
Communication Design Department,
E-mail:ecumali@sakarya.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-3296-9580

Keywords: Media Literacy, Communication sSciences, Postgraduate, Bibliometric.

Received: 09.11.2023
Accepted: 23.12.2023

Extended Abstract

In the face of media intensification as a result of the diversification of media environments, the increase in internet speeds, the rise of mobile devices, the diversification of social media platforms, the ease of content production and the proliferation of artificial content with the rise of artificial intelligence, experiencing media without adequate media education risks a distorted understanding of the realities of the world. In addition to providing the information, abilities, and conceptual frameworks required for daily living as members of a family and a community, media education ought to be a component of the professional training of those in a range of professions and careers, including law, medicine, and business (Jenkins, 2013, p. 124). Digital platforms offer a wide range of competitive experiences for users and can be very valuable when used strategically as tools to provide experiences that fulfill needs for stimulation, emotion, skill development and connecting with other people in meaningful and rewarding ways, but they can also be very harmful when they begin to dominate people's lives by consuming resources and only return in frustration, false experiences and isolation (Potter, 2021, p. 459).

As communication becomes more central to modern society, it becomes increasingly imperative to define and manage the development of the skills and abilities required to use technological communication tools and media. Despite the long-standing controversy over the idea of media literacy in academic and policy discourses, emerging types of literacy, like computer literacy, occasionally have alternative names or breakdowns (Reinoehl & Hanna, 1990), internet literacy (Richardson, 2006) (Johnson, 2007), digital-literacy (Gilster, 1997), new media literacy (Karaduman, 2019) digital and media literacy (Hobbs, 2010). Media literacy, or literacy in general, is the capacity to access, interpret, assess, and produce communications in a variety of media. Media literacy is on the agenda not only among media schools but also among the public, including administrators, educators and parents concerned about the risk of their children's exposure to the media. Media literacy is a topic of interest to a wide range of academics as well as non-academics, with almost all of the writing in the field having been published in the last three decades, and more academics becoming interested in the topic in the last two decades as mass media has changed with the digitalization of information and convergence between communication channels (Potter, 2010, p. 675).

The aim of this study is to analyze the postgraduate thesis studies on media literacy published in the field of communication sciences in YÖK Thesis Centre and to create ideas for future studies in the field. Bibliometric analysis (meta-synthesis) method, one of the research content analysis methods, was used. According to Saldana (2023, p. 205), who states that this technique is based on the researcher collecting and comparatively analyzing the statements and sentences - that is, themes - that represent the essence and principles of past studies, meta-synthesis is not a method designed to produce oversimplification; on the contrary, in this method, differences are preserved, and complexities are illuminated. Coding and thematization are done at both descriptive and interpretive levels to create new syntheses and perspectives on the issues addressed by linking different studies through metaphors and concepts. The population of the study consists of thesis studies on "Media Literacy" in the field of communication sciences in the YÖK National Thesis Centre in Turkey. As a sample, among all published theses in the thesis.yok.gov.tr database, a total of 53 graduate theses were included with the keyword "media literacy" in the search field

and “communication sciences” in the subject field. Some of the theses have both communication sciences and other subject areas as the subject, and such theses are also included in the sample. The title, department, year, thesis type, research method, research method, underlying theory, scale used, abstracts and all texts of all theses in the sample were evaluated.

MAXQDA 2022, one of the most preferred coding and analysis tools in content analysis studies, was preferred and licensed for the research. Metadata and original full-text PDF documents of 53 graduate theses constituting the sample were entered as dataset. As metadata, the information on the department, year of publication, type of thesis, research method, underlying theory, scale used, and the coding made on the abstracts of all theses were analyzed comparatively. In addition, frequency analysis was performed on the frequently repeated words in all texts of the theses.

Theses in the field of communication sciences focus on the evaluation of the benefits of media literacy in the face of new media, social media, technological developments, mass media and their effects, and emphasize the importance of media literacy and critical media literacy as recommendations. On the educational sciences side (intersecting with the field of communication sciences), theses also include discussions on media literacy education curricula, contents, and how better education can be provided. Although different concepts such as digital literacy, internet literacy or social media literacy come to the forefront at different times in the research, it seems that these names are shaped according to technological developments. At the heart of it all (and usually as the second/third word) is the concept of “literacy” and the questioning, critical, critical analytical dimensions of this concept are the main themes that do not change. Through media literacy, it is important to be able to critically access all kinds of media content encountered in daily life. Therefore, by definition, the ability to access, analyze, evaluate, and communicate the messages behind the written and the written can be subject to future research from this perspective. Since the subject of media literacy is at the intersection of communication and education departments, we think that the literature can be enriched by basing it on different theories other than the theories in the studies conducted so far. As an example of possible future studies, it seems possible to conduct postgraduate thesis studies on media literacy within the framework of Gerbner’s Cultivation Theory and we think that this suggestion can also be evaluated by the researchers. Although we are not against the production of new concepts according to technological developments in the field of communication, we can suggest that the main theme for people and institutions at all levels (content producers, content consumers, both producers and consumers and institutions that produce content, institutions that use / disseminate content, institutions that own the platforms where this content is produced and / or shared, etc.) is “literacy” and that the critical dimension of this is also very important, we can suggest that this aspect should be addressed and emphasized in the focus of research.

Giriş

Sosyal medya platformlarının çeşitlenmesi, internet hızlarını yükselmesi, mobil cihazların artışı, içerik üretiminin kolaylaşması ve yapay zekanın yükselişi gibi teknolojik gelişmeler bugünden geriye doğru on yıl gibi kısa bir zaman dilimi içerisinde ve üst üste yaşanmaktadır. Bu medya ortamları kullanıcılar için stratejik bir şekilde uyarılma, duygu, beceri geliştirme ve diğer insanlarla anlamlı ve ödüllendirici şekillerde bağlantı kurma ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde çok çeşitli rekabetçi deneyimler sunan araçlar olarak kullanıldığında değerli olabilmektedir. Öte yandan bu araçlar insanların zaman ve emek gibi kaynaklarını tüketerek hayatlarına hükmetmeye başladığında ve hayal kırıklığı, yanlış deneyimler ve izolasyon olarak geri döndüğünde ise zararlı olabilmektedirler (Potter, 2021, s. 459). Bu bağlamda insanların yoğun medya içerikleri arasında gerçek ve doğru bilgiye ulaşabilmeleri ve iletişim kurarken doğru deneyimler yaşayabilmeleri için medya farkındalığına sahip bireyler olmaları, temel bir gereksinim hâline dönüşmektedir.

Medya eğitimi gündelik hayatta, aile ve toplum üyeleri olarak ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve kavramsal çerçeveleri sunması yönüyle kritik bir önem taşımaktadır. Aynı zamanda avukatların, doktorların, iş adamlarının -çeşitli meslek ve uğraşlara giren insanların- mesleki eğitiminin de bir parçası olmalıdır (Jenkins, 2013, s. 124). İşte bu yüzden en üst başlık olarak medya eğitimi ve özelinde medya okuryazarlığı perspektifi, dijital platformları deneyimlerken hayata ve dünyanın gerçeklerine dair daha bilinçli, daha anlamlı değerlendirmeler yapabilmenin bir yolunu sunmaktadır.

İletişim modern toplumun merkezi hâline geldikçe, teknolojik iletişim araçlarını ve ortamları kullanmak için gerekli beceri ve yeteneklerin tanımlanması ve gelişiminin yönetilmesi de bir o kadar zorunlu hale gelmektedir. Hem akademik hem de politik söylemlerinde medya okuryazarlığı kavramı, uzun süredir tartışmalı olsa da dönemsel olarak bilgisayar okuryazarlığı (Reinoehl & Hanna, 1990), internet okuryazarlığı (Richardson, 2006) (Johnson, 2007), dijital-okuryazarlık (Gilster, 1997), yeni medya okuryazarlığı (Karaduman, 2019), dijital ve medya okuryazarlığı (Hobbs, 2010) gibi çeşitli şekillerde yeni okuryazarlık biçimleri üzerine farklı isimlendirmeler veya kırılımlar yer almaktadır.

Aufderheide (1993, s. 3) medya okuryazarlığını mesajlara erişme, analiz etme, değerlendirme ve oluşturma becerisi olarak dört bileşene ayırmaktadır, Livingstone (2010, s. 5) ise bu dört bileşenin dinamik bir öğrenme süreci içerisinde birbirini desteklediğini belirtmektedir. Avşar'a (2013, s. 16) göre medya okuryazarlığı eğitimi, insanlara eleştirel düşünme yeteneği kazandırarak aktif vatandaşlar ve etkili iletişimciler olmanın yanı sıra medya üzerinden algılanan dünya ile gerçek dünyayı ayırt etme yeteneği vermektedir. Porter'a (2022, s. 54) göre de medya okuryazarlığı, insanların kendini medyaya maruz bırakmak ve karşılaştıkları mesajların anlamını yorumlamak için aktif olarak kullandıkları bir dizi bakış açısıdır, çok boyutludur ve süreklilik arz eder. Potter (2010, s. 675) ise medya okuryazarlığını, sadece medya okulları arasında değil, yöneticiler, eğitimciler ve aynı zamanda çocuklarının medyaya maruz kalması riskinden endişe duyan ebeveynler de dahil olmak üzere genel halk arasında da genel bir eğilim olarak görmektedir.

1. Medya Okuryazarlığı ve Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

Medya eğitimi alt yapısının küresel ölçekte oluşması, uzun yıllar hazırlık gerektirmiş ve süreç olarak uzun bir döneme yayılmıştır. 1930'lu yıllarda ilk olarak ABD'de başlayan medya okuryazarlığı çalışmaları Avrupa ülkelerinde ise 1970'lerden itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Medya okuryazarlığı eğitimi bazı ülkelerde diğer derslerle ilişkilendirilerek bazı ülkelerde ise seçmeli ya da zorunlu ayrı bir ders olarak verilmektedir. Türkiye'de medya okuryazarlığının öncüsü olarak değerlendirilebilecek ders anlatımında medya araçlarından yararlanılması uygulaması ilk olarak 1930'lu yılları işaret ettiği görüşü olsa da (Hasdemir, 2014), çoğunlukla 1990'lı yıllarda özel radyo ve televizyonların yayına geçmesinden sonra tartışılmaya başlanmış (Avşar, 2013), Medya okuryazarlığı 2000'lerin başında akademik dünyanın bir parçası hâline gelmiştir (Sayar, 2022). Akademik olarak medyaya karşı iki tür yaklaşım söz konusudur: Korumacı yaklaşım ve eleştirel yaklaşım (Kıran, 2020, s. 239).

Türkiye'de toplumsal ve bireysel hayatta etkisi ve önemi giderek artan iletişim konusunda taraflarının görüşlerini paylaşıp tartışabilecekleri geniş katımlı bir birlikteliğin sağlanması amacıyla RTÜK organizasyonu, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü ve TRT'nin de katkılarıyla 2003 yılında İletişim Şurası düzenlenmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2003). İletişim Şurası sonuç bildirgesinde medya okuryazarlığının öneminin vurgulanmasının ardından 2004 yılında Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Millî Eğitim Bakanlığı'na medya okuryazarlığı dersinin ilköğretim okullarının müfredatına eklenmesini önermiştir. Bu kapsamda Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi (2005) bünyesinde 1. Uluslararası medya okuryazarlığı sempozyumu düzenlenmiş, 2006 yılında ise Türkiye-Avrupa Birliği Konseyi üye ve aday ülkeler için yayınladığı bir deklarasyonda medya okuryazarlığını yaşam boyu öğrenme becerileri arasında saymış ve eğitim sistemlerine dahil edilmesini tavsiye etmiştir (Cakmak & Tuzel, 2016, s. 2). Medya Okuryazarlığı Projesi de 2006-2007 eğitim-öğretim yılında RTÜK ve MEB iş birliğiyle hayata geçirilmiştir (Özonur & Özalpman, 2009). Süreçte yer alan ana kurumlar üzerinden bakıldığında medya okuryazarlığı iletişim denetimi ve iletişim eğitimi gibi iki temel başlığın olduğu multidisipliner bir alan olarak değerlendirilebilmektedir.

2013 yılında çocukların kitle iletişim araçlarını kullanma konusundaki alışkanlıklarını ve bu alandaki durumu belirlemek amacıyla Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları araştırması yapılması tarihsel olarak medya okuryazarlığının gelişimine önemli katkı sağlamış görünmektedir (RTÜK, 2013). Araştırmanın Türkiye'nin 26 il merkezi ve bunlara bağlı ilçe, kasaba ve köylerinde yaşayan 6-18 yaş grubu 1-12 sınıf öğrencilerini kapsayan büyük örnekleme gerçekleştirilmesi dönemsel durumun tespitini sağlamakta ve yeni yapılacak çalışmalara ışık tutmaktadır. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu uzmanları ve iletişim bilimleri akademisyenlerinden oluşan bir komisyon tarafından etkinlik merkezli, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantısını ve bireysel farklılıklarını dikkate alan, çevresiyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayışla "Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Öğretmen Kılavuzu" hazırlanmıştır. (RTÜK, 2016). Multidisipliner bir alan olması yönüyle medya okuryazarlığına her alan kendi perspektifinden yaklaşarak konuyu değerlendirmekte ve literatüre katkı sunmaktadır.

2. Literatür Taraması

Literatürde medya okuryazarlığı üzerine konuyu çeşitli yönlerden ele alan bibliyometrik analiz temelli çalışmalar yer almaktadır. Eşidir, Bak, ve Gündüz (2023) çalışmasında WoS ve Scopus veri tabanlarında yer alan yeni medya okuryazarlığı konusunda yapılan akademik çalışmaların bibliyometrik profilini çıkarıp, kıyaslama yaparak medya okuryazarlığı konulu ilk çalışmanın WoS'ta 1996 yılında, Scopus'ta ise 1997 yılında kaleme alındığını tespit etmiştir. Her iki veri tabanında da makale türünde çalışmaların yoğunluklu olarak yazıldığı sonucuna varılmıştır. Uyar ve Hasdemir (2023, s. 79) iletişim bilimleri alanında 2015 ile 2020 yılları içerisinde medya okuryazarlığı üzerine yapılmış doktora tez çalışmalarından yedi tanesini yöntem ve tekniklerine göre incelemişler ve anket, derinlemesine görüşme, içerik analizi, kesitsel ve ilişkisel araştırma yöntemlerinden yararlandığını bulgulamışlardır.

Kıncal ve Korkmaz'ın (2015, s. 23) çalışmasında Türkiye'de medya okuryazarlığı konusunun çalışıldığı makalelerin içerik analizini yapılarak medya okuryazarlığı konusunun nasıl ele alındığını ortaya koymayı hedeflemişlerdir. Tam metin olarak ulaşılabilen toplam 66 makalenin içerik analizi yapılırken makalelerin yılları, konu alanları, yöntemi, veri toplama araçları, örnekleme, veri analiz yöntemi kapsamında incelenmiştir. En fazla yayının 2013 yılında yapıldığı, en fazla çalışılan konuların ise ülkelerdeki uygulamaların incelenmesi ve disiplinler arası çalışmalar olduğu tespit edilmiştir. Nitel ve derlemeye dayalı araştırmalarda daha çok doküman incelemesinin veri toplama aracı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Çetin'in (2022, s. 127) araştırmasında ise amacı "dijital okuryazarlık" ile ilgili yapılan lisans üstü tezleri incelemektir. Araştırma nitel araştırma yönteminde gerçekleştirilmiş, YÖK tez veri tabanında dijital okuryazarlık anahtar kelimesiyle yapılan taramada toplam 54 teze ulaşılmıştır. Betimsel analiz yöntemi ile yapılan veri analizi sonuçlarında tezlerin 49'unun yüksek lisans 5'inin doktora tezi olduğunu, en fazla tez çalışmasının Gazi Üniversitesi'nde, eğitim bilimleri alanında ve bu alan içinde de bilgisayar ve öğretim teknolojileri alanında yapıldığı; ilk çalışmanın 2015 yılında en fazla çalışmanın ise 2021 yılında yapıldığı en fazla tercih edilen konunun dijital okuryazarlık seviyesini belirlemek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yeşiltaş ve Yılmaz'ın (2021, s. 4906) araştırmasında "eğitimde medya okuryazarlığı" ile ilgili yayımlanan akademik çalışmalar incelenmiştir. Çalışmada WoS veri tabanlarında 1970-2021 yılları arasında yayımlanan yayınlar içerisinde "media literacy" araması yapılarak 919 akademik çalışmaya ait bibliyometrik veri seti oluşturulmuştur. Araştırmanın sonuçları arasında makalelerde kullanılan dil açısından en çok İngilizce, İspanyolca ve Rusça yayınlar olduğu tespit edilmiştir. Türkiye özelinde ise en çok yayın yapan yazarların bulunduğu kurumun Anadolu Üniversitesi olduğu tespit edilmiş ve yayınlarda en çok kullanılan anahtar kelimelerin "medya okuryazarlığı", "medya eğitimi", "eğitim" ve "dijital okuryazarlık" olduğu görülmüştür.

Literatürde yer alan bu çalışmalarda seçilen örneklemlerin WoS ve Scopus gibi uluslararası veri tabanlarında yer alan yayınlar oluşmaktadır. Türkiye örnekleminde yapılan çalışmalarda ise YÖK'ün ulusal tez merkezinde yer alan doktora türü ile veya Türkçe makale veri tabanlarıyla sınırlanmaktadır. Bazı çalışmalarda da ana yaklaşım "dijital okuryazarlık" kavramı üzerinden -dolayısıyla kavram olarak daha geniş bir çerçevede- ele alınmaktadır. Bununla birlikte medya okuryazarlığı multidisipliner

bir kavram olması sebebiyle literatürde “eğitimde” medya okuryazarlığı bağlamıyla incelenmektedir. Buradan hareketle çalışmamızın özgün değeri Türkiye’de yapılmış tüm lisansüstü çalışmalar arasında, “iletişim bilimleri” alanına odaklanması ve bu alanda medya okuryazarlığı konusunda yer alan araştırmalara dair büyük resmi daha net ortaya konmasından kaynaklanmaktadır.

3. Yöntem

Bu çalışmada YÖK ulusal tez merkezinde medya okuryazarlığı üzerine iletişim bilimleri alanında/konusunda yayınlanmış lisansüstü tezlerde sık konu edilen kavramlar, kullanılan kuramlar, tercih edilen yöntemler ve -varsa- kullanılmış ölçeklerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla tezlerin temel meta verileri ve orijinal metinleri üzerinden karşılaştırmalı içerik analizini yaparak gelecekte alanda yapılacak yeni çalışmalar için genel bir değerlendirme oluşturmak hedeflenmektedir. Araştırmada içerik analizi yöntemlerinden bibliyometrik analiz (meta-sentezleme) yöntemi kullanılmıştır. Saldana’ya (2023, s. 205) göre bibliyometrik analiz tekniği araştırmacının geçmiş çalışmaların özleri ve esaslarını temsil eden ifadeleri ve cümleleri -yani temaları- toplanması ve karşılaştırmalı olarak analiz etmesine dayanmaktadır. Farklı çalışmalar arasında metaforlar ve kavramlar aracılığı ile bağlantı kurularak, yeni sentezler oluşturmak için hem betimsel hem de yorumlayıcı düzeyde kodlama ve temalandırma yapılabilmektedir.

3.1. Araştırma Soruları

Türkiye’de iletişim bilimleri alanı özelinde medya okuryazarlığı üzerine yapılan lisansüstü tezleri içerik analiziyle karşılaştırmalı olarak incelemek üzere aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Tezlerin orijinal tam metinlerinde en çok tekrar kullanılan kelimeler nelerdir?
2. Tezlerin dayandırıldığı kuramlar -varsa- hangileridir, en çok kullanılan kuramlar hangileridir?
3. Tezler medya okuryazarlığında gelişmiş olan korumacı ve eleştirel hangi yaklaşımları tercih etmiştir?
4. Tezlerin araştırma yöntemine göre dağılımı nasıldır?
5. Tezlerde kullanılan ölçekler hangileridir, en çok hangi ölçekler tercih edilmektedir?

3.2. Evren ve Örneklem ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada araştırma sorusuna nitel veri toplama çeşitlerinde dokümanlar için uygun olan tabakalı amaçlı örneklem tercih edilmiştir. Araştırma sürecinde, araştırmacı gazeteler, toplantı tutanakları, resmi raporlar gibi umumi dokümanlar toplayabilmektedir (Cresswell, 2017). Tabakalara ayrılmış örneklem içinden, amaçlı olarak seçilerek oluşturulan yeni örneklem grubuna “tabakalı amaçlı örneklem” denilmektedir (Baltacı, 2018).

Araştırmanın evrenini Türkiye’de YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde iletişim bilimleri alanında “medya okuryazarlığı” üzerine yapılan yayınlanmış tüm lisansüstü tez çalışmaları oluşturmaktadır. Veri tabanında istenilen zamanda çeşitli kriterlere göre (zaman aralığı, araştırma konusu, türü vb.) arama yapılarak lisansüstü tezlerin tam metinlerine erişilebilmektedir. YÖK Tez Merkezi’nde “medya okuryazarlığı” araması ile elde edilen bulgulara göre ilki 2007 yılında yapılmış olan toplam 130

tez bulunmaktadır (YÖK, 2023). YÖK'te tez çalışmaları “konu” başlığı altında sağlık eğitimi, sosyoloji, kamu yönetimi, güzel sanatlar, radyo-televizyon, eğitim ve öğretim, iletişim bilimleri gibi çeşitli başlıklar altında toplanmıştır. Bu tezler arasında “iletişim bilimleri” konusu filtrelendiğinde toplam 53 tez yer almaktadır.

Tabakalı amaçlı örneklem tercihi ile örneklem olarak, tez.yok.gov.tr veri tabanında bulunan tüm yayınlanmış tezler arasında arama alanında “medya okuryazarlığı” anahtar kelimesi ve konu alanında da “iletişim bilimleri” ile sınırlanan toplam 53 lisansüstü tezin tam metinleri sistem üzerinden indirilmiş ve araştırma amacına uygun olarak kodlanmıştır. Bazı tezler konu olarak hem iletişim bilimleri hem de eğitim ve öğretim, halkla ilişkiler, sosyoloji, güzel sanatlar vb. gibi konu alanlarında yer almaktadır. Bu tür iki konu alanına da hitap edecek şekilde hazırlanan tezler de örneklem içerisinde tutulmuştur.

3.3. Verilerin Analizi

YÖK tez merkezi veri tabanında örneklem içerisinde bulunan 53 yüksek lisans tezinin orijinal metinleri büyük bir veri seti oluşturduğu için yazılım desteği almak üzere içerik analizi çalışmalarında sık tercih edilen kodlama ve analiz araçlarından biri olan MAXQDA 2022 tercih edilmiş ve araştırma için lisanslanmıştır. Örneklemi oluşturan 53 lisansüstü teze ait metaveriler ve orijinal tam metinleri içeren PDF belgeleri veri seti olarak girilmiştir. Metaveriler olarak tüm tezlerin anabilim dalı, yayın yılı, tez türü, araştırma yöntemi, dayananı kuram, kullanılan ölçek bilgileri ile özet (öz) metinleri üzerinden kodlamalar yapılmıştır. Yapılan kodlamalar çeşitli karşılaştırmalarla analiz edilmiştir. Ayrıca tezlerin tüm metinleri üzerinde de sık tekrar eden kelimeler üzerinden frekans analizi yapılmış ve yorumlanmıştır.

4. Bulgular

Araştırma kapsamındaki lisansüstü tezlere ait bulgular tablolar ve yorumlarıyla beraber sunulmuştur. YÖK Tez Merkezi'nde “medya okuryazarlığı” araması ve “iletişim bilimleri” konusunda sınırlanarak toplam 53 tez bulunmuştur (YÖK, 2023). Bulunan tezlerin yıllara ve türe göre kategorik dağılımı aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. İletişim bilimleri alanında medya okuryazarlığı ile ilgili tezlerin yıllara göre dağılımı

Yıl	Doktora	Yüksek Lisans	Toplam	%
2008	1	1	2	4
2009	0	1	1	2
2010	0	1	1	2
2011	1	1	2	4
2012	0	1	1	2
2013	0	2	2	4
2014	0	0	0	0
2015	2	4	6	11
2016	2	3	5	9
2017	1	5	6	11
2018	1	5	6	11
2019	0	8	8	15
2020	1	2	3	6
2021	0	4	4	8
2022	2	0	2	4
2023	2	2	4	8

İletişim Bilimleri Alanında Medya Okuryazarlığı Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi

İletişim bilimleri medya okuryazarlığı konusunda çalışmalar 2008 yılında toplam 6 tez ile başlamıştır. 2015-2019 yılları arasında bu konuda yapılan tezlerin sayılarının arttığı görülmektedir, toplam tezlerin %54'ü (n=26) bu yıllarda yapılmıştır. En çok 2019 yılında %15'i (n=8) lisansüstü tez yayınlanmıştır ve bu tezlerin tamamı yüksek lisans tezidir. 2020 yılında toplam lisansüstü tezlerin %6'sı (n=3), 2021 yılında %8'i (n=4), 2022 yılında %4'ü (n=2), 2023 yılında %8'i (n=4) yayınlanmıştır. 2014 yılında ise bu konuda tez yayınlanmadığı görülmüştür.

2008-2023 yılları arasında yayınlanan toplam 53 tezin %25'i (n=13) doktora, %75'i (n=40) yüksek lisans tezidir. Doktora tezleri en çok 2015 (n=2) ve 2016 (n=2) yılları ile 2022 (n=2) ve 2023 (n=2) yıllarında yayınlanmıştır.

Tablo 2. İletişim bilimleri alanında medya okuryazarlığı üzerine lisansüstü tez çalışılan üniversiteler

Üniversite Adı	Doktora	Yüksek Lisans	Toplam	%
Marmara Üniversitesi	1	6	7	13
Gazi Üniversitesi	3	2	5	9
Anadolu Üniversitesi	2	2	4	8
Atatürk Üniversitesi	0	4	4	8
İstanbul Üniversitesi	2	1	3	6
Akdeniz Üniversitesi	1	1	2	4
Ankara Üniversitesi	0	2	2	4
Ege Üniversitesi	0	2	2	4
Erciyes Üniversitesi	2	0	2	4
Fırat Üniversitesi	1	1	2	4
Hacettepe Üniversitesi	0	2	2	4
İstanbul Kültür Üniversitesi	0	2	2	4
Kocaeli Üniversitesi	0	2	2	4
Üsküdar Üniversitesi	0	2	2	4
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	0	1	1	2
Galatasaray Üniversitesi	0	1	1	2
Giresun Üniversitesi	0	1	1	2
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	0	1	1	2
İstanbul Aydın Üniversitesi	0	1	1	2
İstanbul Ticaret Üniversitesi	0	1	1	2
Kadir Has Üniversitesi	0	1	1	2
Maltepe Üniversitesi	1	0	1	2
Sakarya Üniversitesi	0	1	1	2
Süleyman Demirel Üniversitesi	0	1	1	2
Yaşar Üniversitesi	0	1	1	2
Yeditepe Üniversitesi	0	1	1	2

2008-2023 yılları arasında medya okuryazarlığı konusunda en çok sayıda tez Marmara Üniversitesi'ndedir ve toplam tezlerin %13'ü (n=7) bu üniversitede yapılmıştır. Tezlerin 6'sı yüksek lisans, 1'i doktora türündedir. İlk beş sırada sırasıyla Gazi Üniversitesi %9 (n=5), Anadolu Üniversitesi %8 (n=4) Atatürk Üniversitesi %8 (n=4) ve İstanbul Üniversitesi %6 oranında yer almaktadır. Toplam 26 tez ile ilk beş üniversite toplam tezlerin %44'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 3. Tezlerin enstitülere göre dağılımı

Enstitü	Frekans	%
Sosyal Bilimler Enstitüsü	46	86
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	4	8
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	3	6
Toplam	53	100

Tezlerin %86'sı (n=46) sosyal bilimler enstitülerinde, %8'i (n=4) eğitim bilimleri enstitülerinde, %6'sı (n=3) lisansüstü eğitim enstitülerinde yapılmıştır.

Tablo 4. Tezlerin anabilim dalına göre dağılımı

Code System	Yüksek Lisans Tezi	Doktora Tezi	Toplam	%
Radyo Televizyon ve Sinema	10	2	12	23
Gazetecilik	5	2	7	13
İletişim Bilimleri	4	3	7	13
İletişim	1	2	3	6
Basın ve Yayın	1	2	3	6
Halkla İlişkiler ve Tanıtım	2	1	3	6
İlköğretim	2	0	2	4
İletişim Sanatları	2	0	2	4
Medya ve Kültürel Çalışmalar	2	0	2	4
Görsel İletişim Tasarımı	1	0	1	2
Medya ve İletişim Yönetimi	1	0	1	2
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi	1	0	1	2
Yeni Medya ve İletişim	1	0	1	2
Medya ve İletişim Sistemleri	1	0	1	2
İletişim Tasarımı ve Bilişim Teknolojileri	1	0	1	2
Kamu Yönetimi	1	0	1	2
Sinema ve Televizyon	1	0	1	2
Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi	1	0	1	2
Temel Eğitim	0	1	1	2
Türkçe ve Sosyal Bilimler	1	0	1	2
Yeni Medya	1	0	1	2
Toplam	40	13	53	100

Anabilim dalına göre yapılan tez sayısı sıralandığında tezlerin %23'ü (n=12) radyo televizyon sinema, %13'ü (n=7) gazetecilik, %13'ü de iletişim bilimleri anabilim dalında yapılmıştır. Bu üç anabilim dalında yapılan tezler toplam tezlerin %49'unu oluşturmaktadır.

Tablo 5. Tezlerin araştırma yöntemine göre dağılımı

Yöntem	Frekans	%
Nitel Yöntem	24	45
Nicel Yöntem	17	32
Karma Yöntem	10	19
Literatür Derleme	2	4
Toplam	53	100

Tezlerde nitel yöntem %45 (n=24) ile en çok kullanılan yöntem olarak bulunmuştur. Nicel yöntem %32 (n=17), karma yöntem %19 (n=10) ve literatür derleme ise %4 (n=2) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Veri toplama tekniğine göre dağılım

Veri Toplama Tekniği	Frekans	%
Anket	28	39
İçerik Analizi	24	35
Görüşme	18	25
Gözlem	1	1

Veri toplama tekniklerinin dağılımı incelendiğinde en çok anket tekniği %39 (n=28) oranında kullanılmıştır. İçerik analizi %35 (n=24), görüşme tekniği %25 (n=18) ve gözlem tekniği de %1 (n=1) olarak bulunmuştur.

Tablo 7. Tezlerde kullanılan ölçekler

Kullanılan Ölçek	Doktora Tezi	Yüksek Lisans Tezi	Toplam	%
Ölçek Yok	8	29	37	63
Medya Okuryazarlığı Düzey Belirleme Ölçeği	2	3	5	8
Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği	3	1	4	7
Medya Okuryazarlığı Tutum Ölçeği	0	2	2	3
Medya Okuryazarlığı ve Bağımlılık	0	1	1	2
Cornell Eleştirel Düşünme Testi Düzey X	0	1	1	2
Demokratik Eğilimler Ölçeği	0	1	1	2
İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği	0	1	1	2
İnsani Değerler Ölçeği	0	1	1	2
Medya Eğilimleri Ölçeği	0	1	1	2
Sosyal Medya Kullanım Ölçeği	0	1	1	2
Sosyal Medya Kullanımına Yönelik Tutum Ölçeği	0	1	1	2
Sosyal Medya Okuryazarlığı Ölçeği	0	1	1	2
Sosyal Medyaya Özgü Epistemolojik İnanclar Ölçeği	1	0	1	2
Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği	1	0	1	2
Toplam	15	44	59	100
%	25	75	100	

Tezlerde 14 farklı ölçek belirlenmiştir. En sık kullanılan ölçek Medya Okuryazarlığı Düzey Belirleme Ölçeği'dir %8'dir (n=5). Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği %7'dir (n=4) ve bu ölçek doktora tezleri türünde en çok kullanılan ölçek olduğu belirlenmiştir. Medya Okuryazarlığı Tutum Ölçeği'nin kullanıldığı tezler toplam tezlerin %3'üdür (n=2). Tabloda görülen diğer ölçekler her biri farklı bir tezde kullanılmıştır. Kullanılan ölçek sayısına göre bakıldığında hazır ölçek kullanılan tezler içerisinde doktora tezleri %25 (n=15), yüksek lisans tezleri ise %75'tir (n=44).

Tablo 8. Tezlerin dayandırıldığı kuramlar

Kuram	Yüksek Lisans Tezi	Doktora Tezi	Toplam	%
Kuram Yok	33	12	45	85
Göstergebilim Kuramı	3	0	3	6
Kullanımlar Doyumlar Kuramı	3	0	3	6
Sosyal Öğrenme Kuramı	1	1	2	4
Toplam	40	13	53	100

Tez çalışmalarının %85'inde kuram kullanılmamış, genel olarak medya okuryazarlığı kavramı çerçevesinde çalışıldığı görülmüştür. Bununla birlikte göstergebilim kuramı %6 (n=3), kullanımlar doyumlar kuramı %6 (n=3) ve sosyal öğrenme kuramı %4 (n=2) oranında kullanılmıştır.

Tablo 9. Tezlerde medya okuryazarlığı açısından korumacı ve eleştirel yaklaşım dağılımı

Yaklaşım	Yüksek Lisans Tezi	Doktora Tezi	Toplam	%
Diğer	18	5	23	43
Korumacı Yaklaşım	3	0	3	6
Eleştirel Yaklaşım	19	8	27	51
TOPLAM	40	13	53	100

Tez çalışmalarının %43'ünde (Diğer) eleştirel veya korumacı yaklaşım kullanılmadığı, iki yaklaşıma dair de değerlendirmelerin yer aldığı görülmüştür. Korumacı yaklaşımla ele alınan tez çalışmaları %6 (n=3) oranında sadece yüksek lisans türünde ele alınmıştır. Eleştirel yaklaşım ise %51 (n=27) oranında tez çalışmalarında kullanıldığı tespit edilmiştir. Eleştirel yaklaşım üzerinden çalışılan tezlerin 19'u yüksek lisans, 8'i ise doktora türündedir. Buradan hareketle doktora türündeki çalışmalarda eleştirel yaklaşımın ağırlıklı olarak tercih edildiği söylenebilir.

Tablo 10. Tezlerin orijinal tam metinlerinde en çok tekrar eden kelimelerin frekansı

Word	Frekans	Sıra
Haber	1837	1
Medyayı	1736	2
Çocuk	1645	3
Geleneksel	1585	4
Kültürel	1534	5
Avrupa	1419	6
Radyo	1394	7
Yayımları	1379	8
Bilgisayar	1371	9
Öğretim	1346	10
Kültür	1292	11
Öğrenciler	1277	12
Erişim	1272	13
Araçları	1260	14
Medyaya	1227	15
İçerik	1217	16
Çocuklar	1202	17
Çevrimiçi	1185	18
RTÜK	1169	19
Gazete	1163	20

Araştırmanın örnekleminde yer alan 53 lisansüstü tezin orijinal tam metinlerinde toplam 1.296.308 kelime bulunmaktadır, bunlar içerisinde 17.036 farklı kelime yer almaktadır, Tablo 10'da en sık tekrar edilen 20 kelime frekans değerine göre en yüksek en üstte yer alacak şekilde gösterilmiştir. Bulgulara göre tezlerde en sık “haber” (n=1837) kelimesi tekrar etmiştir. İkinci sırada “medyayı” (n=1736), üçüncü sırada ise “çocuk” kelimesi (n=1645) yer almaktadır. Çocuk kelimesi tabloda tekrarlanan “öğrenciler” ve “çocuklar” kelimeleriyle birlikte değerlendirildiğinde araştırmaların öğrenci ve çocuklardan oluşan kitleyi ağırlıklı olarak ele aldığı görülmektedir. Aynı şekilde “kültür” ve “kültürel” kelimelerinin de frekansı yüksektir. Yani medya okuryazarlığı araştırmalarının eğitim, kültür, çocuk üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Medya okuryazarlığının iletişim ve eğitim boyutlarına ek olarak denetim mekanizmalarından biri olan “RTÜK” kısaltması da araştırmalarda frekansı yüksek

(n=1169) kelimeler arasındadır. Bu bulgudan hareketle -araştırmaların çoğunda da bahsedildiği üzere- RTÜK gibi denetim mekanizmalarının da medya okuryazarlığı alanında başrol oyuncularından biri olduğu söylenebilir.

5. Sonuç

Araştırmanın amacı medya okuryazarlığının iletişim bilimleri alanında lisansüstü tezler örnekleminde bibliyometrik analizini yaparak araştırmacılara alana dair büyük resme bir bakış sunmak ve fikir vermektir. Bu bağlamda araştırma kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan “medya okuryazarlığı” üzerine iletişim bilimleri alanında yayınlanmış 53 lisansüstü tez analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları alanda ilk ulusal tez çalışmaları 2008 yılında yayınlanmaya başladığını göstermektedir. 2008-2023 yılları arasında yayınlanan tezlerin %25'i doktora, %75'i yüksek lisans tezidir. En çok lisansüstü tez 2019 yılında yayınlanmıştır. Eşidir, Bak, ve Gündüz'ün (2023) literatürdeki uluslararası veri tabanları (Scopus ve WOS) üzerinden yaptıkları araştırmada ilk çalışmanın 1996 yılında olduğu tespit edilmiştir. Bu da Türkiye'de tez çalışmalarının ilk makaleden 12 yıl sonra lisansüstü düzeyde ele alındığını söylemek mümkündür.

Araştırmanın bulguları arasında üniversitelere göre yapılan karşılaştırma sonucunda en çok sayıda tez Marmara Üniversitesi'nde (%13) yapılmıştır. İlk beş sırada sırasıyla Gazi Üniversitesi %9, Anadolu Üniversitesi %8, Atatürk Üniversitesi %8 ve İstanbul Üniversitesi %6 oranında yer almaktadır. Yeşiltaş ve Yılmaz'ın (2021, s. 4906) araştırmasında, örneklem farkı sebebiyle, en çok yayının Anadolu Üniversitesinde yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak örnekleme lisansüstü tezler olan Çetin'in (2022, s. 127) çalışmasının bulgularında ise Gazi Üniversitesi ilk sırada yer almaktadır ve bu sonuç araştırmamızın bulgularıyla örtüşmektedir. İlk beş üniversitenin yayınladığı tezler toplam tezlerin %44'ünü oluşturmaktadır (Tablo 2). Bu kurumların Türkiye'nin köklü üniversiteleri arasında olması ve farklı yıllarda tez yayınlamaları medya okuryazarlığı konusunun ne kadar önemsendiğinin bir diğer göstergesi niteliğindedir. Enstitü bazında yapılan karşılaştırmanın sonuçlarına göre lisansüstü tezlerin %86'sı sosyal bilimler, %8'i eğitim bilimleri, %6'sı da lisansüstü eğitim enstitülerinde yapılmıştır (Tablo 3). Buradan görülmektedir ki medya okuryazarlığı konusu multidisipliner olarak incelenmektedir. Örnekleminizde iletişim bilimleri ile kesişen alanlar kapsama dahil edilmiştir, ancak sadece medya okuryazarlığına eğitim/ders içerikleri gibi perspektiflerden bakılan, eğitim bilimi temelli tezler hariç tutulmuştur.

Araştırma yöntemine %45 oranında nitel yöntemler kullanılmıştır. Nicel yöntem %32, karma yöntem %4 ve literatür derleme olarak da %4 oranındadır (Tablo 5). Araştırmada 14 farklı ölçek kodlanmıştır. Tablo 6'da gösterilmekte olan veri toplama tekniklerinin dağılımı incelendiğinde en çok kullanılanların anket %39, içerik analizi %35, görüşme %25 olarak bulunmuştur. Uyar ve Hasdemir'in (2023, s. 79) çalışmasında da iletişim bilimleri alanında medya okuryazarlığı üzerine 2015-2020 yılları arasında Türkiye'de yazılmış olan doktora tezleri çalışması incelendiğinde de benzer şekilde anket, derinlemesine görüşme, içerik analizi yöntemleri ile doküman inceleme, kesitsel tarama ve ilişkisel araştırma yöntemlerinden yararlandığı bulgulanmıştır. En sık kullanılan ölçekler Medya Okuryazarlığı Düzey Belirleme Ölçeği'dir (%8). Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği (%7) doktora tezi türünde en çok kullanılan ölçektir.

Anabilim dalına göre sıralandığında ilk üç anabilim dalında yapılan tezler, toplam tezlerin %49'unu oluşturmakta ve %23'ü radyo televizyon sinema, %13'ü

gazetecilik, %13'ü de iletişim bilimleri anabilim dalında yer almaktadır (Tablo 4). Medya okuryazarlığı konusunda 23 farklı anabilim dalı benzerlikler gözetilerek gruplandırıldığında eğitim, öğretim ve iletişim alanları şeklinde derlenebilir. Buradan hareketle de medya okuryazarlığı üzerine yapılan lisansüstü araştırmaların iletişim ve eğitim-öğretim alanlarının kesişim kümesinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Araştırmada dikkati çeken bulgulardan biri de yapılan lisansüstü tez çalışmalarının %85'inde kuram kullanılmamış olmasıdır, ağırlıklı olarak medya okuryazarlığı kavramı çerçevesinde çalışıldığı görülmektedir.

İletişim bilimleri alanındaki tezlerde yeni medya, sosyal medya, teknolojik gelişmeler, kitle iletişim araçları ve etkileri karşısında medya okuryazarlığına odaklanmakta, eleştirel medya okuryazarlığının önemi vurgulamaktadır. Eğitim bilimleri alanındaki (iletişim bilimleri alanı ile kesişen) tezlerde de medya okuryazarlığı eğitim müfredatı, içerikleri, daha iyi eğitimin nasıl yapılabileceği üzerine tartışmalar yer almaktadır. Araştırmalarda dijital okuryazarlık, internet okuryazarlığı veya sosyal medya okuryazarlığı gibi farklı kavramlar öne çıksa da çalışmalar teknolojik gelişmelere göre şekil almaktadır. Tüm bunların temelinde ise (ve genelde ikinci/üçüncü kelime olarak) "okuryazarlık" kavramı sorgulayıcı, eleştirel, kritik analitik boyutları değişmeyen ana tema olarak yer almaktadır. Geleneksel medya, sosyal medya, mobil cihazlar gibi sürekli değişen platformların faydalarının yanında gelen olumsuz etkileri de kabul edilmiştir. Bu platformlarda herkes için belli düzeyde bir okuryazarlık düzeyinin olmasının gerekliliği görülmektedir.

6. Öneriler

Medya okuryazarlığı sayesinde günlük yaşamda karşılaşılan her türlü medya içeriğine eleştirel bir şekilde bakabilmek önemlidir. Buradan hareketle tanımı gereği, yazılı ve yazılı olanın ardındaki mesajlara erişme, bunları analiz etme, değerlendirme ve iletme yeteneği bu perspektiften bakılarak gelecekteki araştırmalara konu edilebilir. Gelecekteki araştırmalarda eleştirel medya okuryazarlığı yaklaşımından yola çıkılarak eğitim süreçlerinin var olup olmadığı, varsa ne derece başarılı oldukları üzerine de çalışılabilir. Medya okuryazarlığı konusu iletişim ve eğitim anabilim dallarının kesişim noktasında olması nedeniyle, bugüne kadar yapılan araştırmalarda yer alanların dışında (gizli pedagoji, sosyal öğrenme kuramı veya davranışsal öğrenme kuramı gibi) kuramlara dayandırılarak da literatürün zenginleştirilebileceği düşüncesindeyiz. Gelecekte yapılacak olası çalışmalarda yetiştirme kuramı, gündem kurma, suskunluk sarmalı, bilgi gediği/açığı ve medya bağımlılığı gibi yaklaşımlar da medya okuryazarlığı ile ilişkilendirilerek lisansüstü tez çalışmaları yapılabilir. İletişim alanındaki teknolojik gelişmelere göre yeni kavramlar üretilmesine karşı olmamakla birlikte, işin özünde her düzeyden insanlar ve kurumlar için ana tema okuryazarlıktır ve bunun eleştirel boyuta araştırmaların odağında ele alınması gelecek çalışmalar için önerilmektedir.

MAKALE BİLGİ FORMU

Yazarların Katkıları: Yazarlar çalışmaya %50, %50 katkı sunmuştur.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: "İletişim Bilimleri Alanında Medya Okuryazarlığı Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi" başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir.

Kaynakça

- Aufderheide, P. (1993). *Media literacy. A report of the national leadership conference on media literacy*. The Aspen Institute, Quenstown, MD.
- Avşar, Z. (2013). Medya okuryazarlığı. *İletişim ve Diplomasi* (2), 5-17.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Cakmak, E., & Tuzel, S. (2016). Debates about the future of media literacy in Turkey. *Journal of Media Literacy Education*, 7(3), 1-12.
- Cresswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Cumhurbaşkanlığı, T. (2003). T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Şurası'nda yaptıkları konuşma. T.C. Cumhurbaşkanlığı. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalari-ahmet-necdet-sezer/1721/7626/iletisim-surasinda-yaptiklari-konusma> adresinden alındı
- Çetin, S. A. (2022). Dijital okuryazarlıkla ilgili yapılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *ZjWT Journal of World Turks*, 14(3), 111-129.
- Eşidir, O. V., Bak, G., & Gündüz, İ. (2023). Scopus ve wos veri tabanlarında yeni medya okuryazarlığı konusunda yapılan çalışmaların farklı değişkenler açısından karşılaştırılması. *10. Uluslararası Zeugma Bilimsel Araştırmalar Kongresi* (ss. 17-32). Gaziantep: IKSAD - Institute of Economic Development and Social Research.
- Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. New York: Wiley Computer Pub.
- Hasdemir, T. A. (2014). Gelenekselde yeni medya okuryazarlığına: Türkiye örneğinde bir değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 5(2), 23-40.
- Hobbs, R. (2010). *Digital and media literacy: A plan of action*. Washington: The Aspen Institute.
- Jenkins, H. (2013). From new media literacies to new media expertise. P. Fraser, & J. Wardle in. *Current perspectives in media education* (pp. 110-127). New York: Palgrave and Macmillan, London. doi.org/10.1057/9781137300218_8
- Johnson, G. M. (2007). Functional internet literacy: Required cognitive skills with implications for instruction. *E-learning*, 4(4), 433-441. doi.org/10.2304/elea.2007.4.4.433
- Karaduman, S. (2019). Yeni medya okuryazarlığı: Yeni beceriler/olanaklar/riskler. *Marmara İletişim Dergisi*, 6(1), 683-700. doi.org/10.17680/erciyesiletisim.484193
- Kıncal, R. Y., & Korkmaz, Z. S. (2015). Türkiye'de medya okuryazarlığı üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 5(10), 75-90.
- Kıran, Ö. (2020,). Temel yaklaşımlar açısından medya okuryazarlığı eğitimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(3), 233-248. DOI: 10.7822/omuefd.742814

- Livingstone, S. (2010). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. *The Communication Review*, 7(1), 3-14. doi.org/10.1080/10714420490280152.
- Özonur, D., & Özalpman, D. (2009). Türkiye’de medya okuryazarlığı projesi üzerine bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*. 14(15), 196-212.
- Porter, W. J. (2022). *Media literacy*. California: Sage.
- Potter, W. J. (2010). The state of media literacy. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54(4), 675–696. doi.org/10.1080/08838151.2011.521462
- Potter, W. J. (2021). *Media literacy*. California: Sage Publishing.
- Reinoehl, R., & Hanna, T. (1990). Defining computer literacy in human services. *Computers in Human Services*, 6(1-3), 3-20. doi.org/10.1300/J407v06n01_02
- Richardson, J. (2006). *The internet literacy*. Strasbourg: Council of Europe.
- RTÜK. (2013, Eylül). Türkiye’de çocukların medya kullanma alışkanlıkları araştırması. *RTÜK Medya Okuryazarlığı* <https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/userfiles/files/kullanimaliskanlik2013.pdf> adresinden alındı
- RTÜK. (2016, 11 Ekim). Türkiye’de medya okuryazarlığı. *RTÜK*. https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B&MenuId=2 adresinden alındı
- Saldana, J. (2023). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sayar, B. (2022). Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitimi üzerine bir inceleme. *Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi*, 1(1),7-14. doi.org/10.5281/zenodo.7300423
- Türkoglu, N. (2005, 23 Mayıs). Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı. www.medyaokuryazarligi.gov.tr: <https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/userfiles/files/konferans1.pdf> adresinden alındı
- Uyar, M., & Hasdemir, T. H. (2023). Dijitalleşme ve medya okuryazarlığı üzerine incelemeler: Türkiye’deki akademik çalışmalar. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. (62), 66-81. doi.org/10.47998/ikad.1240616
- Yeşiltaş, E., & Yılmaz, A. (2021). Eğitimde medya okuryazarlığı ile ilgili araştırmalara yönelik bibliyometrik bir analiz. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18 (Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 4905-4929. DOI: 10.26466/opus.935547
- YÖK. (2023, 15 Ekim). YÖK Tez Merkezi. YÖK <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı

Araştırma Makalesi

Necip Fazıl Kısakùrek ve 12 Eylül Darbesi'ne Giden Süreç: Rapor Dergisi Örneği

Öz

Nurcan KORKMAZER*
Muhammed Fazıl BAŞ**

Türk edebiyat ve düşünce dünyasında önemli bir konuma sahip olan Necip Fazıl Kısakùrek, dergi yayıncılığı noktasında da iz bırakmayı ve adından söz ettirmeyi başarmış isimlerdendir. Ağaç ile dergicilik hayatına adım atan Kısakùrek, bu konudaki asıl ününü Büyük Doğu dergisi ile kazanmıştır. Bununla birlikte literatürde pek ele alınmamış olmasına rağmen Kısakùrek'in hayatının son yıllarındaki düşünce dünyasına ışık tutan ve dönemin siyasal hayatıyla dirsek teması kurmasını sağlayan Rapor'a da özel bir önem vermek gerekmektedir. Necip Fazıl Kısakùrek, günlük siyasal olaylar hakkındaki değerlendirmelerini şubat 1976 tarihinden itibaren kendisinin dergi-kitap olarak nitelediği Rapor'da yayımlamaya başlamıştır. 1980 yılının aralık ayına kadar toplam 13 sayı çıkartılan bu yayın, Kısakùrek'in 12 Eylül Darbesi'nin öncesi ve sonrasına dair yaptığı değerlendirmeler ile döneme ışık tutmaktadır. Bu doğrultuda yapılan araştırmanın amacı, Rapor dergisi vasıtasıyla Kısakùrek'in 12 Eylül Darbesi'ne bakışını ortaya serebilmektir. Bunun yanı sıra, hem Kısakùrek'in darbeye dair tutumunun arkasındaki nedenleri anlayabilmek hem de dönemin toplumsal ve siyasal iklimini takip edebilmek adına Rapor'da öne çıkan temalar incelenmiştir. Yapılan araştırma Rapor'un özellikle dokuzuncu sayısından itibaren Kısakùrek'in, ordunun siyasete müdahalesini teşvik ettiğini göstermektedir. Zira Kısakùrek, bu tür bir hareketi, ÷lkeyi içinde bulunduğu durumdan kurtaracak yegâne çıkış olarak görmektedir. Darbenin gerçekleşmesinden sonraki değerlendirmelerinde ise 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası ile 12 Eylül 1980 Darbesi arasında keskin bir ayırım yapan Kısakùrek, 12 Eylül Darbesi'nin her iki hareketten de farklı bir noktada olduğunu ve millî bir ihtiyaç sonucu ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Nihai olarak Necip Fazıl Kısakùrek'in Rapor dergi-kitaplar aracılığıyla 12 Eylül 1980 Darbesi'ni onayladığı gör÷lmektedir.

*Yüksek Lisans Öğrencisi,
Yıldız Teknik Üniversitesi,
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,
E-mail: nurcan.korkmazer@std.yildiz.edu.tr
ORCID: 0009-0008-2898-8117

**Doç. Dr.,
Yıldız Teknik Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü,
E-mail: fazilbas@yildiz.edu.tr,
ORCID: 0000-0002- 8723-8892.

Geliş Tarihi: 14.11.2023
Kabul Tarihi: 26.12.2023

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakùrek, Rapor Dergi-Kitap, 12 Eylül Darbesi, Siyasal Hayat, Dergi Yayıncılığı.

Research Article

Necip Fazıl Kısakürek and the Process Leading to the September 12 Coup: The Case of Rapor Magazine

Abstract

Nurcan KORKMAZER*
Muhammed Fazıl BAŞ**

Necip Fazıl Kısakürek, who holds a significant position in the world of Turkish literature and thought, is one of the names who managed to leave his mark and make his name mentioned in the realm of magazine publishing. Kısakürek embarked on his journey in the world of magazines with Ağaç and achieved his prime reputation with Büyük Doğu magazine. In addition to Büyük Doğu, there is Rapor magazine-book which has not received much attention in the literature, but sheds light on Kısakürek's thought. Necip Fazıl Kısakürek began publishing his assessments of daily political events in Rapor, which he referred to as magazine-book, February 1976. This publication released a total of 13 issues until December 1980, providing an insight into 1980s through Kısakürek's assessments of the period before and after the September 12 Coup. Rapor enabled him also to establish close contacts with the political actors of the period. In this context, this research aims to find out Necip Fazıl Kısakürek's perspective on the September 12 Coup through Rapor magazine. Furthermore, it seeks to understand the reasons behind Kısakürek's stance on the coup and to follow the social and political climate of the period by examining the prominent themes in Rapor. The study reveals that Kısakürek supported the military's intervention in politics, especially starting from the tenth issue of Rapor. He regarded this kind of movement as the only solution that could rescue the country from its dire situation. In his remarks after the realization of the coup, Kısakürek drew a clear distinction between the May 27 Coup, the March 12 memorandum, and the September 12 Coup, emphasizing that the latter emerged as a result of a national necessity and stood apart from the earlier movements. In conclusion, it is seen that Necip Fazıl Kısakürek endorsed the September 12, 1980, through Rapor magazine-book.

Keywords: Necip Fazıl Kısakürek, Rapor Magazine-Book, September 12 Coup, Political Life, Magazine Publishing

*Graduate Student,
Yıldız Technical University,
Department of Atatürk's Principles and
History of Turkish Republic,
E-mail: nurcan.korkmazer@std.yildiz.edu.tr
ORCID: 0009-0008-2898-8117

**Assoc. Prof.
Yıldız Technical University,
Department of Humanities and
Social Sciences,
E-mail: fazilbas@yildiz.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8723-8892

Received: 14.11.2023
Accepted: 26.12.2023

Extended Abstract

Necip Fazıl Kısakürek is one of the most significant figures in Turkish literature and intellectual thought. Throughout his life, Kısakürek produced works in various genres such as poetry, theater, novels and autobiographies. He also left behind a crucial legacy in the realm of magazine publishing. Kısakürek embarked on his journey in the world of magazines with *Ağaç* and achieved his prime reputation with *Büyük Doğu* magazine. In addition to *Ağaç* and *Büyük Doğu*, we have *Rapor* magazine-book which has not received much attention in the literature but sheds light on Kısakürek's thought. *Rapor* magazine-book released a total of 13 issues between February 1976 and December 1980. Necip Fazıl Kısakürek took on the role of the chief editor of this magazine.

Rapor holds significant importance as it bore witness to the final years of Kısakürek's life and provides opportunity to understand his stance regarding the September 12 Coup. However, the studies focusing on *Rapor* in the existing literature are strikingly scarce. Although there are many studies on Kısakürek's published journals, the fact that these studies do not include *Rapor* at all points to an important gap. In this study, we aim to fill this gap by bringing *Rapor* into focus and evaluating it within the context of magazine publishing. This study aims to contribute to the literature by shedding light on both of these aspects of *Rapor*.

The present study aims to evaluate Necip Fazıl Kısakürek's view of the September 12, 1980 Coup d'état through *Rapor*, which he calls a magazine-book. Furthermore, the study seeks to understand the reasons behind Kısakürek's stance on the coup and to follow the social and political climate of the period by examining the prominent themes in *Rapor*. The study consists of five sections: The first section discusses the magazines published by Necip Fazıl Kısakürek. The second section focuses on *Rapor* magazine-book and tries to explain its importance. The third section is dedicated to the prominent themes in *Rapor*. In the fourth section, Kısakürek's stance regarding the September 12 Coup is discussed along with its reasons. The final section aims to provide a general evaluation of Kısakürek's stance regarding the coup within the events depicted in *Rapor*.

When we examine *Rapor*, we see that Necip Fazıl Kısakürek touches upon various topics throughout its 13 issues, but he focuses on three themes in particular. These are the role of the Nationalist Movement Party (NMP) in Turkish politics, his opposition to communism and anarchism, and finally the concept of a "militarist" army. Militarism here refers to the faculty of the army as an institution to intervene in civilian politics and society. Kısakürek seemed to be in search of a political direction just before the coup. The Nationalist Movement Party (NMP) became an important center of interest in this search, leading to a close relationship between Kısakürek and both the party and its leader Alparslan Türkeş. However, the relationship between Kısakürek and the NMP can be interpreted not only as Kısakürek taking a new position, but also as Kısakürek influencing the NMP in line with his own position.

The climate of social unrest in Turkey (and the world) in the 1960s and 70s seems to have triggered Kısakürek against the communist and anarchist movements, which he saw as the main creators of this environment. It appears that the spread of anarchist and communist movements within the country was one of the main reasons why Kısakürek supported the September 12 Coup. On the other hand, it is clear that Kısakürek had a militarist perspective throughout the *Rapor* magazine book. In this

context, Kısakürek's expectation from militarism was that the state (the army), which he considered to be synonymous with society, should have prevented violence in the social sphere. Although Kısakürek mainly emphasized the solutions that should be generated by politics, when politics reached an impasse, he didn't categorically reject the intervention of the army in society and politics; on the contrary, he considered it as a natural course of action.

The research shows that Kısakürek supported the army's intervention in politics only from the ninth issue of Rapor. The call for early elections that started to be mentioned in the June 1980 issue of Rapor 9 continued to appear in the following issues. For Kısakürek, early elections are first a demand, then a necessity and finally a last resort to be realized by force if necessary. His insistence on calling early elections was the first step to open the door for military intervention. Starting from the August 1980 issue of Rapor 11, Kısakürek called for a coup. About a month after (September 12, 1980) Kısakürek's coup call, the military took over the administration. After the military takeover, Kısakürek published only one issue of Rapor and the magazine ceased publication in December 1980. The fact that Rapor published only one issue after the coup created a significant gap in the understanding of Necip Fazıl Kısakürek's attitude after the September 12 coup. Had Rapor continued its publication after the coup, it could have provided a more comprehensive insight into Kısakürek's evaluations of the period before, during and after the coup in a more holistic framework.

Giriş

Necip Fazıl Kısakürek, her ne kadar şair kimliğiyle tanınsa da dergicilik konusunda önemli bir miras bırakır. Ağaç ile dergicilik hayatına adım atan Kısakürek, asıl ününü *Büyük Doğu* dergisiyle kazanır. Yayımlandığı süre boyunca birkaç kez kapatılan *Büyük Doğu*, yerini çok kısa süreli de olsa *Borazan*'a bırakır, sonrasında kaldığı yerden yayın hayatına devam ederek Kısakürek'in en uzun soluklu dergisi olur. Bunların yanı sıra, Kısakürek'in ömrünün son yıllarına tanıklık eden, dönemin toplumsal ve siyasal gelişmelerini değerlendirmesine aracılık eden *Rapor* dergi-kitap bulunmaktadır. *Rapor*, Şubat 1976 ile Aralık 1980 tarihleri arasında toplam 13 sayı olarak çıkar. İlk sayılarının neşir zamanları belirsiz olmakla birlikte Nisan 1980'de yayımlanan *Rapor 7*'den Eylül 1980'de yayımlanan *Rapor 12*'ye kadar aylık yayımlanır. Başyazarlığını Necip Fazıl Kısakürek'in üstlendiği dergiye, Salih Mirzabeyoğlu, Hüsnü Kılıç, Fazıl Arslantürk, Ali Biraderoğlu, Neslihan Kısakürek gibi isimler katkı verir. Kısa sayılabilecek ömrüne karşın *Rapor*, Kısakürek'in fikir dünyasına dair önemli ipuçları taşımaktadır.

Kısakürek'in külliyatı içerisinde *Rapor*'u ayrıcalıklı kılan iki husustan bahsedilebilir. Birincisi, yazarın ömrünün son yıllarına tanıklık etmesidir. İkincisi, 12 Eylül Darbesi'ne gidiş sürecini takip edebilme olanağı sunmasıdır. Bu çerçevede *Rapor*lar, hem Kısakürek'in 1980 dönemi öncesine yönelik toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel konular hakkındaki değerlendirmelerini hem de 12 Eylül Darbesi'ne karşı aldığı tavrı okuyabilme imkânı sunar. Literatüre bakıldığında *Rapor* dergisini müstakil bir bağlamda ele alan bir çalışma olmadığı göze çarpmaktadır. Ayrıca Kısakürek'in yayımladığı dergiler üzerine birçok çalışma bulunmasına karşın bu çalışmalara *Rapor*'un hiçbir şekilde dâhil edilmemesi *Rapor* dergi-kitaplar adına önemli bir eksikliklerdir. Bu çalışma, *Rapor*'u hem odağına taşımaya hem de dergi türünde değerlendirmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışma, Necip Fazıl Kısakürek'in 12 Eylül 1980 Darbesi'ne yönelik bakış açısını, 1976-1980 yılları boyunca çıkarttığı ve dergi-kitap olarak nitelediği *Rapor*lar üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, öncelikle Kısakürek'in dergi yayıncılığı üzerinde durulmuş; *Rapor* dergi-kitapların ortaya çıkmasına giden süreç açıklanmaya çalışılarak *Rapor* dergi-kitapların mahiyeti incelenmiştir. Sonrasında *Rapor* dergi-kitaplarda öne çıkan temalar irdelenmiş ve Kısakürek'in 12 Eylül Darbesi'ne yönelik değerlendirmeleri nedenleriyle birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç kısmında ise Kısakürek'in 12 Eylül Darbesi'ne bakış açısı, *Rapor* dergi-kitaplarda cereyan eden olaylar bağlamına oturtularak ele alınmıştır.

1. Kısakürek'in Yayımladığı Dergiler Üzerine Kısa Bir Değerlendirme

Cumhuriyet dönemi Türk siyasal ve düşünce dünyasının tanıdık simalarından biri olan Necip Fazıl Kısakürek, II. Abdülhamit Osmanlısı'nda dünyaya gözlerini açan entelektüellerden biridir. Gençlik yılları cumhuriyetin kuruluşuna rastlayan yazar, sonraki yıllarını cumhuriyet tarihinin siyasal ve toplumsal olaylarına yakından tanıklık ederek geçirmiştir. Kısakürek, Türk edebiyatında başta şair olmak üzere hikâye, tiyatro, roman, monografi, senaryo roman, hatırat, otobiyografi gibi birçok türde eser verir. Tespit edilen en eski baskılı eseri 1922 tarihli *Ben ve Ötesi*; son basılan eseri¹ ise ölümünden sonra, 2013'te Suat Ak tarafından kitaplaştırılan, dergi ve gazete yazılarından oluşan *Necip Fazıl Bibliyografyası*'dır. (Günaydın, 2015, s. 80) .

¹Kısakürek'in kronolojik olarak tüm eserlerinin eski ve yeni basımları için bkz: (Günaydın, 2015, ss. 58-81)

Şairliği, hikâyeciliği, piyes yazarlığı, fıkra muharrirliğinin yanı sıra bir aksiyon adamı olarak ardında önemli bir miras bırakan Kısakürek'in göze çarpan diğer bir tarafı, dergi yayımcılığıdır (Uçman, 2015, s. 83). Kısakürek'in öncülüğünde çıkmaya başlayan ilk dergi *Ağaç* mecmuasıdır. *Ağaç*, Mart 1936 ile Ağustos 1936 tarihleri arasında yayımlanan haftalık bir mecmuadır. Oldukça kısa ömürlü olan dergi, toplam 17 sayı çıkmıştır (Gökçek, 2015, s. 124). Dönemin İktisat Vekili Celal Bayar'ın maddi desteğiyle, fikir ve sanat mecmuası olarak çıkmaya başlayan derginin, geniş bir kadroya sahip olduğu söylenebilir. Ahmed Kutsi Tecer, Ahmed Hamdi Tanpınar, Şevket Rado, Feridun Fazıl Tülbentçi, Ahmed Muhip Dıranas, Sait Faik, Sabahattin Ali, Samet Ağaoğlu, Abdülhak Şinasi, Hasan Ali Yücel, Salih Zeki Aktay Yaşar Nabi Nayır, Suut Kemal Yetkin gibi Türk edebiyatının tanınmış isimleri şiir ve hikâyelerinin yanı sıra tetkik ve tercüme, fikir ve sanat denemeleri ile dergiye katkıda bulunmuştur (Kısakürek, 2015a, ss. 205-206). Geniş yazar kadrosuna rağmen derginin fikir haritasını oluşturan ise Necip Fazıl Kısakürek olmuştur (Aslan, 2020, s. 115).

Ağaç dergisi, Kısakürek'in İslam bağlılığının çok hafif perdeden başladığı döneme rastlaması açısından önem arz eder. *Ağaç*'ın çıktığı dönem, kendisinin genç şairden mistik şairliğe² geçiş dönemi ile çakışır. Bu "değişim"den dolayı şiir çevresindeki birçok isim tarafından ağır eleştirilere maruz kaldığını belirten Kısakürek, kendisini eleştirenler ile kalem kavgasına girmekten çekinmez (Kısakürek, 2015a, ss. 236-237). Bundan dolayı Kısakürek *Ağaç* dergisine ayrı bir parantez açar ve "ilerdeki büyük fikriyata doğru ilk emekleme denilebilecek" (Kısakürek, 2015a, s. 218) dergi olarak gösterir. Bu noktadan bakıldığında, Kısakürek'in Büyük Doğu idealinin ilk tohumlarını *Ağaç* dergisiyle attığı söylenebilir.

Dergicilik hayatına *Ağaç* ile adım atan Kısakürek, bu alandaki asıl ününü cumhuriyet dönemi İslamcılığın ilk örneklerinden birini teşkil eden (Akın, 2018, s. 112) ve adıyla bütünleşmiş olan *Büyük Doğu* dergisi ile kazanmıştır. *Ağaç* ile kıyaslandığında oldukça uzun soluklu bir dergi olan *Büyük Doğu*, *Ağaç* mecmuasından yaklaşık olarak yedi yıl sonra 1 Eylül 1943 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Dergi, 1943 yılından 1978 yılına kadar 16 devrede toplam 535 sayı çıkmıştır.³ Ekseriyetle haftalık çıkan mecmua, zaman zaman günlük gazete olarak da yayın hayatına devam etmiştir (Gökçek, 2015, s. 127). İlk kapatılma⁴ tecrübesini 1944 baharında yaşayan *Büyük Doğu*, bu kapatılmadan sonra 26 Kasım 1945 tarihinde yayın hayatına kaldığı yerden devam etmiştir (Salimoğlu, 2020, s. 53).

Büyük Doğu'nun yazar kadrosuna bakıldığında *Ağaç*'a benzer şekilde geniş bir siyasi yelpazeden (Okay, 2014, s. 37) farklı isimlerin yer aldığı görülür. Dergide Faik Baysal, Özdemir Asaf, Fahri Erdinç, Salah Bırsel, Emin Ülgener, Fikret Akdora, Hasan Çelebi, Peyami Safa ve Oktay Akbal gibi yazarlar kalem oynatmıştır (Kısakürek, 2015a, ss. 267-268). Bu isimler derginin ilk sayılarında yer almış, sonrasında gerek Kısakürek'in dünya görüşünün değişmesi gerekse derginin ideolojik duruşunun

²Kısakürek, 1934'e kadar genç şair; 1934-1943 yılları arası mistik şair; 1943'ten sonra ise sabık şair olarak anılmıştır. Sabık şair tabiri Fikret Adil, mistik şair tabiri ise Nurullah Ataç tarafından Kısakürek'e atfedilmiştir (Kısakürek, 2015a).

³*Büyük Doğu*'nun toplam kaç devrede, kaç sayı yayımlandığı üzerine farklı beyanlar bulunmaktadır. Abdullah Uçman (2015) ve Orhan Okay (2014) *Büyük Doğu*'nun 1943-1978 yılları arasında 15 devrede toplam 512 sayı yayımlandığını belirtmektedir. Fazıl Gökçek (2015) ise 16 devrede toplam 535 sayı çıktığını belirtir. Necip Fazıl, *Rapor 2*'de *Büyük Doğu*'nun 16. devre ile kaldığı yerden devam edeceğini duyurmuş ve *Büyük Doğu* belli bir müddet çıkmaya devam etmiştir. Bu durum göz önüne alınarak Gökçek (2015) referans noktası kabul edilmiştir.

⁴Bu dönemde *Büyük Doğu*, Kısakürek'in neşrettiği "Allah'a itaat etmeye itaat edilmez" hadis mealinden dolayı kapatılmıştır. Kısakürek, *Büyük Doğu*'nun kapatılmasını, "henüz rengini tam belli etmek imkanını bile bulamayan (Büyük Doğu'nun, bir iki hadis mealini neşretmiş olması... Şöyle, en pest perdeden, birazcık Allah ve ahlaktan bahsetmiş olmak..." (Kısakürek, 2015b, s. 223) diyerek eleştirmektedir.

keskinleşmiş olmasından ötürü dergiden uzaklaşmıştır. Derginin sonraki sayılarına Cemil Meriç, Sezai Karakoç, Akif İnan, Erdem Beyazıt, Osman Turan, Rasim Özdenören gibi isimler katkı vermiştir (Gökçek, 2015, s. 131).

Kısakürek *Büyük Doğu* dergisinin 1947 yılında toplatılması ve yayın hayatına ara verilmesiyle birlikte matbuat hayatına *Borazan* ile devam etmiştir. Bir mizah gazetesi olan ve ancak üç sayı çıkabilen *Borazan*, *Büyük Doğu* dergisinin yayın hayatına yeniden devam etmesiyle birlikte rafa kaldırılmış ve bir daha yayımlanmamıştır (Uçman, 2015, s. 97). 1978 yılına kadar yayın hayatına devam eden *Büyük Doğu* dergisinin yanında Kısakürek'in 1976 ile 1980 yılları arasında çıkardığı *Rapor* dergi-kitaplar bulunmaktadır. *Rapor* dergi-kitaplar, *Büyük Doğu* dergisinin, dönemin koşullarından ötürü çıkmasının pek mümkün olmadığı anlaşılmış üzerine güncel siyasal ve toplumsal olaylar ile teması devam ettirmek için yeni bir tarz düşüncesiyle ortaya çıkmıştır.

1.1 *Büyük Doğu'dan Rapor'a*

Ağaç, *Büyük Doğu* ve *Borazan*'ın yanı sıra literatürde pek değinilmeyen⁵ ve Kısakürek'in dergi-kitap olarak nitelediği *Rapor* dergisi bulunmaktadır. *Rapor*, Kısakürek'in 1976-1980 yılları arasında günlük olaylar hakkındaki değerlendirmelerini kaleme aldığı siyasi yazılardan oluşmaktadır. Şubat 1976 ile Aralık 1980 tarihleri arasında yayımlanan *Rapor* dergi-kitapların başyazarlığını Necip Fazıl Kısakürek üstlenmiştir. Toplam 13 sayı çıkan *Rapor*, kısa denilebilecek bir aralıkta çıkmasına karşın Kısakürek'in ömrünün son yıllarındaki düşünce dünyasına ulaşmamıza olanak sağlamaktadır.

1971 yılında ilan edilen sıkıyönetim nedeniyle *Büyük Doğu*'nun kapatılması bir anlamda *Rapor*'un çıkışına olanak sağlar. 1971 yılında kapatılan *Büyük Doğu*'yu tekrar çıkarmaya karar veren ve bu doğrultuda 35 kişilik bir kadro tertipleyen Kısakürek, sonrasında *Büyük Doğu*'yu, kendisini kötü etkileyen iç ve dış manzaradan dolayı çıkartmaktan vazgeçer. Necip Fazıl, "Büyük Doğu çıkamaz! Memleket ve meydan, Büyük Doğu gibi, 30 küsur yaşında ele alıp 60 küsur yaşına kadar sürdürdüğüm mekteplik çapta ve tarihi değerde (organ)a layık şartların topuna birden veda etmiş bulunuyor..." hükmüne vararak *Büyük Doğu*'ya devam etmeyeceğini belirtir (Kısakürek, 2015c, s. 7). İlerleyen sayfalarda fikrini değiştiren Kısakürek, *Büyük Doğu*'nun 16. devresini çıkarmaya hazırlanır ancak *Büyük Doğu* çıkmak üzereyken yeniden vazgeçer. "Tam çıkmak üzereyken çıkmama kararını veren ve yerini, neşredilecekleri zamanlar belirsiz – belki ayda, belki üç, belki altı ayda bir << Rapor>>lara bırakan *Büyük Doğu*" (Kısakürek, 2015c, s. 60) diyerek *Rapor* dergi-kitapların, *Büyük Doğu* dergisinin devamı olacağına sinyallerini verir.

Necip Fazıl Kısakürek'in *Rapor*'un ilk sayısında *Büyük Doğu* üzerine yazdıklarına bakılırsa, kendisinin ülkenin "elverişsiz" şartlarından⁶ yakın ve bundan dolayı *Büyük Doğu*'yu çıkaramayacağını öngörüp bu duruma tedbiren yeni bir tarz olarak değerlendirdiği *Rapor* dergi-kitapları⁷ çıkardığı söylenebilir. *Rapor* dergi-kitaplar hem

⁵Kısakürek'in yayımladığı *Rapor* dergi-kitaplar, literatürde müstakil bir çalışma alanı olarak hiç ele alınmamıştır. Bununla birlikte Kısakürek'in yayımladığı dergilere odaklanan birçok çalışma (Çirim, 2019; Uçman, 2015; Okay, 2014; Beyaz, 2012) bulunmasına rağmen *Rapor*'a hiçbir şekilde değinilmemesi de oldukça ilginçtir. Yapılan çalışmalarda *Rapor*'un dergi türünde değerlendirilmemiş olması uzun zamandır kitap olarak basılıyor olmasından kaynaklanıyor olabilir. Ancak *Rapor*'un orijinal nüshalarına bakıldığında dergi formatında yayımlandığı ve özellikle "dergi-kitap" ibaresinin yer aldığı görülmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada *Rapor* dergi olarak değerlendirilmiştir.

⁶*Rapor*'da "Büyük Kıtık" olarak nitelendirildiği 12 Mart 1971 muhtırasına yer yer değinen Kısakürek, "Olan oldu, devrim dedikleri sanı yeli ruh tarlamızı kavurmuş, kurutmuş ve memlekette << aydın, yazar, düşünür>> denebilecek hiç kimse kalmamıştır" (2015c, s. 8) diyerek döneme dair izlenimlerini aktarır.

⁷Dergilerin "seçki" ya da "kitap" ibaresiyle yayımlanması sıkıyönetimin uygulandığı dönemlerde dergi çıkartma izni

Necip Fazıl Kısakürek ve 12 Eylül Darbesi'ne Giden Süreç: Rapor Dergisi Örneği

neşir zamanları belirsiz olduğu hem de salt dergi niteliğinden sıyrıldığı için kapatılma riskiyle karşı karşıya kalma olasılığı daha zor görünmektedir. Bu yolla Kısakürek hem dergisinin kapatılma korkusundan kurtulur hem de günlük hadiselerle yönelik değerlendirmelerine devam eder.

Kısakürek, her ne kadar *Büyük Doğu*'nun yayın hayatına devam edemeyeceğini belirtir de *Büyük Doğu*'nun 8 Mayıs -5 Haziran 1978 tarihleri arasında toplam beş sayı çıktığı görülmektedir (Okay, 2014, s. 36). Yazar, *Rapor*'un yayımlandığı dönem boyunca *Büyük Doğu* dışında *Milli Gençlik*, *Şadırvan*, *Sebil*, *Akıncı Güç*, *Vesika*, *Hilal*, *Mavera*⁸ gibi çeşitli İslamcı dergilerde aralıklı olarak yazılar kaleme almıştır. Dergilerin yanı sıra, *Sabah*, *Her gün*, *Orta Doğu*, *İstanbul* ve *Tercüman* gazetelerinde yazmıştır (M. Çetin & Şahin, 2004, s. 377). Ülkücü camiaya yakınlığıyla bilinen *Her gün* ve *Orta Doğu* gazetelerinde yazılar yazması, sonrasında Kısakürek'in İslamcı çevrelerden sert tepkiler almasına neden olacaktır.

Rapor'un orijinal nüshalarında göze çarpan önemli bir nokta *Rapor 7* den itibaren yayının kapağında "Necip Fazıl ve Yeni Dostları" ibaresinin yer almaya başlamasıdır. Bunun öncesinde *Rapor*'un kapağında derginin tek yazarı olan "Necip Fazıl" imzası yer alırken *Rapor 7* den *Rapor 12*'ye kadar "Necip Fazıl ve Yeni Dostları" ibaresi kullanılır. Necip Fazıl Kısakürek'in yeni dostlardan kastı Gölge, Akıncı Güç kadrosu, Salih Mirzabeyoğlu ve arkadaşlarıdır (Çifçi, 2019). Kısakürek, *Rapor 7* den itibaren kendi yazılarıyla birlikte "Yeni Dostlardan" başlığı altında bu kişilerin yazılarına da dergide yer vermeye başlar.⁹ Bu isimler arasında Hüsnü Kılıç, Salih Mirzabeyoğlu, M. Fazıl Aslantürk, Kurtuluş Tezvil bulunmaktadır. *Rapor 7* den itibaren dergi kapağında göze çarpan bir diğer detay ise "aylık dergi-kitap" ibaresinin eklenmesidir. Kısakürek her ne kadar *Rapor* dergi-kitapların neşir zamanlarının belirsiz olduğunu belirtse de Nisan 1980 tarihinde yayımlanan *Rapor 7* den itibaren *Rapor* dergi-kitaplar her ay düzenli olarak basılır.

Rapor'un orijinal nüshalarına bakıldığında günümüzdeki baskılarla arasında bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Orijinal nüshalarında *Rapor*'un dergi formatında basıldığı hem ön hem de arka kapakların mevcut sayının içeriğini yansıtacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. Günümüzde ise kitap formatında basılan *Rapor*'ların, kapaklarının orijinal nüshalarının aksine tek düze olduğu görülmektedir. Bununla birlikte "dergi-kitap" ibaresi kaldırılan *Rapor*'un tüm sayıları Necip Fazıl imzasıyla yayımlanmaktadır.

Kendi tarihini Ağaç dergisiyle başlatan (Sönmezer, 2014, s. 105) Kısakürek, *Büyük Doğu* ile zirveyi görür ve *Rapor* ile ömrünü tamamlar. İlk devrelerde *Büyük Doğu* dergisi dini, fikri ve siyasi bir karaktere sahip olmakla birlikte edebi kimliğinin daha ön planda olduğu görülebilmektedir. Ancak derginin edebi kimliği zamanla arka planda kalır ve dergi daha çok siyasi ve dini bir görünüm kazanır (Okay, 1998, ss. 24-27). Derginin zamanla edebi yönünün etkisini yitirmesi içeriğindeki yazı türlerine yansır. Çetin'in (2016) belirlemelerine göre, ilk devrede 253 şiir, 30 hikâye (s.34); ikinci devrede 381 şiir

alınmadığı için sıkça başvurulan bir yöntemdir. 1980 sonrası çıkarılan *Üç Çiçek*, *Ayrımlar* ve *Poetika* dergileri bunlardan bazılarıdır (Küpçük, 2019). Özellikle 80 sonrası askeri rejimin, kültürel de olsa yayın çıkarılmasına izin vermemesi, dergilerin hukuki olarak izin alıp çıkmasına engel olmuştur. Bundan dolayı dönemin birçok dergisi, kitap olarak yayımlanma yoluna gitmiştir (Özer, 2001). Bu açıdan bakıldığında *Büyük Doğu* dergisinin 1971 yılında ilan edilen sıkıyönetimden dolayı kapatılması ve dönemin koşullarından ötürü çıkarılamaması Kısakürek'i, *Rapor*ları "dergi-kitap" ibaresiyle yayımlamaya sevk etmiş gibi gözükmektedir.

⁸Kısakürek'in 1976-1980 yılları arasında yazdığı İslamcı dergiler için bkz: *IDP - İslamcı Dergiler Projesi*.

⁹*Rapor*ların günümüzdeki baskılarına bakıldığında "Yeni Dostlar"dan köşesinin tamamen kaldırıldığı dolayısıyla bu köşede yazan isimlerden yer verilmediği görülmektedir. *Rapor*ların yeni baskıları ile dergi-kitap formundan sadece Kısakürek'in yazılarından oluşan kitap formuna dönüştürüldüğü söylenebilir.

77 hikâye (s. 42); üçüncü devrede ise yalnızca üç şiir yayımlanmıştır (s.46). İlk devrede edebiyat, sanat ve kültür konuları toplam 159 yazıda işlenirken (s. 34), son devrede toplam 10 yazıda işlenmiştir (s. 91). Nihai olarak “edebi ve siyasi bir mecmua” olarak yola çıkan *Büyük Doğu*, zamanla edebi kimliğinin etkisini azaltıp daha çok siyasi bir dergiye dönüşür ve “İslami ve siyasi” bir dergi olarak son rengini alır. Edebi dergiden İslami ve siyasi bir dergiye geçiş sürecinde derginin ilk devresinin tek parti dönemine; ikinci devresinin ise çok partili yaşama geçiş sürecine rastladığı unutulmamalıdır (Akın, 2018, s. 106). Rapor dergi-kitaplar ise Kısakürek tarafından “Büyük Doğuların yerine kaim tutulur” (Kısakürek, 2015d, s. 7) ve bu doğrultuda *Büyük Doğu*’nun bıraktığı siyasi hüviyeti ilk sayıdan itibaren üstlenerek devam ettirir. Bu noktadan hareketle, *Rapor* dergi kitapların, *Büyük Doğu* dergisinin devamı niteliğinde olduğu ve *Büyük Doğu*’nun siyasi hüviyetini tevarüs ettiği söylenebilir.

2. Rapor’da Öne Çıkan Temalar

2.1. Milliyetçi Hareket Partisi ve Alparslan Türkeş Yakınlığı

Rapor dergi-kitaplarda göze ilk çarpan durumlardan biri Kısakürek’in Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve partinin genel başkanı olan Alparslan Türkeş ile kurduğu yakın ilişkidir. *Rapor*’a bakıldığında Kısakürek-Türkeş yaklaşmasının 1977 seçimleri öncesine rastladığı görülür. Ancak Kısakürek’in Alparslan Türkeş ile ilk teması 1960’lı yıllara dayanır. 1960 darbesinden sonra 1,5 yıl boyunca cezaevinde kalan Kısakürek, çıktıktan sonra Türkeş’le birkaç kez görüşme olanağı bulur. Yapılan buluşmaların bir tanesinde *Büyük Doğu* davası için yazdığı metni okuyan Kısakürek, Türkeş’ten umduğu karşılığı bulamaz. Kısakürek tarafından kaleme alınan beyanname, Türkeş tarafından imzalanmaz ve ikili bu görüşmelerden sonra uzun bir müddet görüşmez (Kısakürek, 2015a, ss. 321-323).

1977 yılında *Her gün* adlı ülkücü gazeteye verdiği röportajla ülkücü camiaya göz kırpan Kısakürek, böyle bir röportajı uzun zamandır beklediğini, biraz gecikmeyle de olsa belli bir plan dâhilinde kaleme aldığını belirtir (2015d, s. 79). Ülkücü gazeteye sadece röportaj vermekle yetinmeyen Kısakürek, MHP’nin Konya, İstanbul ve Kayseri mitinglerine de katılarak konuşma yapar. MHP ise Necip Fazıl’ın kendilerine vermiş olduğu destekten sonra parti genel başkanı Alparslan Türkeş tarafından “Türk Milletine Beyanname”¹⁰ isimli bir bildiriyle karşılık verir. Bildiri ayrıca *Rapor* 3’te de yayımlanır ve bu bildiriden sonra Kısakürek’in deyimi ile “MHP’yi destekleme çığırı” (2015d, ss. 93-94) başlar. Bildiri, Kısakürek ile Türkeş’in ortak bir paydada buluşmasını sağlayan metin olarak değerlendirilebilir. Zira metinde Alparslan Türkeş, İslam’ı milliyetçiliğin önüne geçirecek, Kısakürek’in “Anadoluculuk” olarak adlandırdığı Türk’ü Müslüman olduğu için sevmeye ve Müslümanlığı nispetince değerlendirmeye dayanan milliyetçilik anlayışını (Kısakürek, 2015a, ss. 340-341) benimsediği görülmektedir. Alparslan Türkeş’in tüm gazetelere ve ajanslara bastırıp-dağıttığı beyannameyi, Kısakürek’in kaleme aldığı beyanname takip eder. “Bugünden itibaren MHP nazarımda bambaşka bir mana ve hüviyet sahibidir. Onu, Müslümanlık ve Türklüğün gerçek hakkını vermeye namzet bir topluluk olarak anıyor ve canımın içinden selamlıyorum.” (2015d, s. 83) diyen Kısakürek, böylece MHP’yi alenen desteklediğini ilan eder.

Kısakürek’in desteğini alan MHP için bu destek son derece anlamlıdır. Kısakürek milliyetçi ve İslamcı söylemleriyle partinin kampanya yüzlerinden biri olmak için

¹⁰ Beyannamenin tamamı için bkz: (Kısakürek, 2015d, s. 82-83)

ideal görünür. Bu çerçevede hem İslamcı çevrenin sembolik isimlerinden birisi olması hem de Milli Selamet Partisi (MSP) ile yollarının ayrılması¹¹ Kısakürek'in, MHP için bulunmaz bir fırsat olmasını sağlar. MHP'nin bu süreçten beklentisi, Kısakürek'in MSP'den ayrılmasıyla birlikte MSP seçmenlerinin oylarını kazanabilmektir. Bu durum, MHP'ye önemli ölçüde yeni bir oy potansiyeli kazandırabilir ve beklediği iktidara öyle ya da böyle kavuşmasını sağlayabilirdi (Toker, 2018, s. 244). Kısakürek'in MHP ve Alparslan Türkeş ile yakınlaşması her ne kadar kendisini ve MHP'yi memnun etmiş gözükse de Kısakürek hem yakın çevresinden hem de dönemin önemli İslamcı gençlik hareketlerinden ağır tepkiler alır. Bu dönemde Kısakürek'e en çok tepki gösteren teşkilatlardan biri Milli Türk Talebe Birliği¹² (MTTB) olur. Kısakürek aldığı ağır tepkiler sonucu "manevi yavrularım" olarak adlandırdığı Milli Türk Talebe Birliği ile bağlarını koparmak zorunda kalır (Kısakürek, 2015d, ss. 20-21). Kısakürek, MHP ile yakın temas kurduğu dönem boyunca esasında MTTB teşkilatına bağlı gençler ile ülkücü gençleri bir potada eritme noktasında yoğun bir emek sarf eder. Kısakürek'e göre "davanın beyin ve kalb merkezi MTTB; enerji ve hamle potansiyeli mihrakı ise ülkücüler"dir. Bu noktada Kısakürek'in bütün çırpımları, ülkücülerin ırkçı ve kavimci tarafını törpüleme ve MTTB'ye ise eksik olan Anadoluculuk düşüncesini aşlamak suretiyle iki topluluğu bir araya getirme gayesini taşır (Kısakürek, 2015d, s. 54). Ülkücüler ile kurulan yakın bağdan tek rahatsız olan MTTB grubu olmamıştır. Kısakürek, MTTB'nin yanı sıra Akıncılar tarafından da ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. O dönem Fatih Akıncılar başkanı ve ülkücüler tarafından öldürülen Metin Yüksel'in ağabeyi olan Edip Yüksel, ülkücüler ile temasından dolayı Kısakürek'e açık mektup yazmış ve rahatsızlığını dile getirmiştir (Kısakürek, 2015e, ss. 160-165).

Nihai olarak Kısakürek-MHP ilişkisini dönemin şartları içerisinde, bütünsel bir bağlamda değerlendirmek gerekirse, Beyaz'ın (2012, s. 49) da belirttiği üzere, Kısakürek'in MHP ve Alparslan Türkeş ile kurduğu yakın ilişkinin siyasi kaygılardan dolayı yapılan zorunlu bir manevraya dayandığını söyleyebiliriz. O dönem üzerinde konuşmaya değer dört parti olduğunu belirten Kısakürek, MHP dışında Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi ve Milli Selamet Partisi'ni çeşitli noktalar üzerinden eleştirir (Kısakürek, 2015d, s. 75). MHP ile ilişkisine dair "Büyük Doğu davasının ümidini bu partiye bağlayabilir ve Büyük Doğu gençliğinin desteğini bu yolda sağlayabilirdim"

¹¹Raporlara bakıldığında Kısakürek ile MSP arasındaki ilk kopuşun, 1973 seçimlerinde MSP-CHP koalisyonundan dolayı başladığı görülmektedir (Kısakürek, 2015d, s. 66). *Rapor 1*'den itibaren MSP'ye sitem etmeye başlayan Kısakürek, ilerleyen sayılarıyla sitemlerini artırır ancak amacının MSP'yi kötülemekten ziyade göreve davet etmek olduğunu belirtir (2015c, s. 66). 1977 seçimleri öncesi bir liste hazırlayan ve bu listedeki isimlere sadık kalınarak seçimlere gidildiği taktirde MSP'ye destek vereceğini dile getiren Kısakürek, Erbakan'ın isteğini yerine getirmemesi üzerine yeni bir hayal kırıklığı yaşar ancak MSP'den ümidini kesmez (2015d, ss. 69-72). "Şu da var ki, Milli Selamet Partisi'ni tenkit ve suçlandırma hakkı yalnız ileri Müslümanlardır; ve böyle bir fırsattan faydalanıp onun karşısına çıkmak isteyecek parti ve zümreler, yumruğumuzu tepelerinde bulacaklardır" (2015d, s. 72) diyen Kısakürek, bu dönemde MSP'den hala ümitli olduğunu belirtir. *Rapor 4* (Temmuz 1978 tarihli) itibarıyla Kısakürek, artık MSP'den ümidini kesmeye başlar. Erken seçim kararı alınması üzerine MSP ile bir araya gelmek isteyen Kısakürek'in bu isteğinin yerine getirilmemesi MSP'den tamamen kopmasına neden olur (Kısakürek, 2015d, s. 135). Davaya yazık olmasının diye "sakat ve düşük de olsa" MSP'ye karşı sabrının seçim öncesine kadar sürdüğünü dile getiren Kısakürek, (2015d, s. 135) bu noktadan sonra partiyeye karşı "İslam'ı ayağa düşüren" (2015g, s. 17), "gerçek İslam aksiyonunu yürütmekten başka rolü olmayan" (2015e, s. 77) gibi ağır eleştirilerde bulunur. Nihai olarak Kısakürek, yeni bir MSP-CHP ortaklığını ihtimal dahilinde olması ve yer yer MSP'nin CHP'ye yanaşarak bu olasılığı artırmaması kabul edemez (Kısakürek, 2015f, ss. 55-57). Zira bir CHP-MSP koalisyonu, Kısakürek'in en büyük korkusudur (Kısakürek, 2015e, s. 112). En nihayetinde Kısakürek-MSP arasındaki ilişki, hem 1973 seçimlerine dayanan MSP-CHP ortaklığından ve bu ortaklığın tekrarlanması ihtimalinden hem de Kısakürek-Erbakan sürtüşmesinden dolayı tamamen kopar.

¹²Milli Türk Talebe Birliği'ne olan sevgisini "...mukaddesatçı Türk gençliğinin her türlü yabancı eşyaya kapalı yuvasıdır; ve o yuvaya karşı herhangi bir kem nazar, bizzat benim kanıma, soyuma, ırzıma, ruhuma ve imanına tecavüz derecesinden acıdır!" (Kısakürek, 2015d, s. 47) diyerek açıklayan Kısakürek, ülkücüler ile yakınlaşmasından sonra MTTB'nin ülkücüler mevzusunda kendisini anlamadığını ve takındıkları tavırdan dolayı MTTB'çilere hakkını helal etmeyeceğini ilan eder. (Kısakürek, 2015d, ss. 48-50) MTTB'ye bu denli sevgi gösteren Kısakürek'in tüm tepkilere rağmen ülkücü camiaya yakın durması siyasetin kâr-zarar ilişkisine dayandığına dair iyi bir örnek olarak okunabilir.

(Kısakürek, 2015d, s. 92) diyerek asıl amacının MHP aracılığıyla Büyük Doğu davasını taşımak olduğunu beyan eder. Ayrıca ilerleyen sayfalarda değinileceği üzere Kısakürek, sıkı bir komünizm karşıtıdır ve “hangi rejim ve hükümet olursa olsun, Müslüman Türk ve ruhi muhteva milliyetçileriyle anlaşmadan, bu vatani komünist sürfelerinden temizleyemez.” (2015g, s. 119) diyerek komünizmle mücadelede milliyetçilere yüklediği role de işaret eder.

2.2 Komünizm ve Anarşizm Karşıtlığı

Yazarın *Rapor* dergi-kitaplarında ön plana çıkan diğer bir husus komünizm ve anarşizm karşıtlığıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD ve Sovyet Rusya tarafından belirlenen yeni dünya düzeni sonucu Türkiye, Batı tarafında konumlanmayı seçmiş ve Sovyetler Birliği'ni karşısına almıştır. Bu şartlar altında komünizmin mücadele edilmesi gereken bir tehdit hâline gelmesi, onunla mücadelenin de aktif bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Bu süreçte hem devlet hem de toplumun bir kısmıyla birlikte bazı entelektüeller de bu mücadele içerisine dâhil olmuştur (Savaş, 2023, s. 8). Bu mücadeleyi çok sert bir şekilde sürdüren entelektüellerden biri de Necip Fazıl Kısakürek'tir. Şüphesiz Kısakürek'in bu mücadelenin içinde yer almasını yalnızca Türkiye'nin dünya düzeni içinde aldığı konum ile açıklamak mümkün değildir. Müslüman-Türk toplumunun değerlerine yönelen bir tehdit algısının komünizm ile somutlaşmasının bu pozisyonu oluşturduğu söylenebilir.

Rapor dergi-kitaplarda komünizm ve sol ile ilgili eleştirilerin *Rapor 5*'ten itibaren başladığı, *Rapor 8*'den itibaren de yoğunlaşarak devam ettiği göze çarpmaktadır. Eleştirilerin yoğunlaştığı *Rapor 8*, ilk defa Mayıs 1980 tarihinde yayımlanmıştır. Dönemin koşullarına bakıldığında anarşi ve terörün bu dönemin en büyük problemi olduğu (Birand vd., 1999) görülmektedir. Bu noktadan hareketle Kısakürek'in anarşi ve komünizm düşmanlığında, dönemin şartlarının da etkisi olduğu söylenebilir. *Rapor*'un sayılarında Kısakürek'in komünizm düşmanlığı doğrudan takip edilebilmektedir. Yazar, komünistleri “bütün insan çeşitleri içinde bu dünyanın en sefil ve en ucuz kazanılmış örnekleri” (2015g, s. 108), “zehirli haşereler” (2015g, s. 110), “taş kafalılar” (2015g, s. 12) olarak tanımlar.

Kısakürek kaleme aldığı “Komünizma¹³ geliyor” başlıklı metinde komünizmin tanımı, tarihçesi, metodu, avlama metodları, politikaları gibi hususların hepsini tek tek açıklar. Bunun yanı sıra komünizmin Türkiye'deki manzarasına değinir “Madem ki, Türkiye'nin iç vaziyeti bu kadar bunaltıcı ve bünyesi bu kadar sarsıntılıdır, o hâlde çareyi komünizmde aramak lazımdır” (2015g, s. 109) diyerek Türkiye'deki mevcut siyasi manzardan dolayı komünizmi suçlar. Komünizmin Türkiye'de altıncı tecelli devresini yaşadığını belirten Kısakürek; ilk devrenin Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, son devresinin ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) son, Demokrat Parti'nin (DP) ise başlangıç dönemine rastladığını belirtir. Altıncı devre itibarıyla komünizmin Türkiye'de cemiyete hâkim noktalara yerleştiğini; basın, güzel sanatlar, üniversite, TRT, millî eğitim çevresi ve partilere kadar sızdığını belirtir. Partiler içinde özellikle CHP'yi sert bir şekilde eleştirerek komünizmin “en verimli tarlasını” (Kısakürek, 2015g, s. 114) bulduğunu savunur. Kısakürek'in gözünde komünistlerin CHP'yi “tohumluk” veya “fidelik” olarak kullanması ve orada kümelenmesi yazarın CHP'yi düşmanlaştırmasının en önemli nedenlerindedir (Beyaz, 2012, s. 27).

¹³Komünizm ile komünizma kavramları aynı şeyi ifade etmektedir. Farklılık sadece Kısakürek'in kelimeyi Türkçeleştirme çabasından kaynaklanmaktadır. Kısakürek'e göre, Batı dillerinde “isme/ ism” ile biten kavramları “izma”, “ie” ile biten kelimeleri de “ya” olarak Türkçeleştirmek gerekmektedir. (Kısakürek, 2010, ss. 82-83) Makalede Kısakürek'in “komünizma” olarak kullandığı yerlere sadık kalınmıştır.

İçinde bulunduğu dönem itibarıyla komünizmin her an dışarıdan güdümlü; içeriden ise bazı sınıflarca destekli bir harekete kalkışmanın şartlarına sahip olduğunu belirten Kısakürek, komünizmin Türkiye'den kökünden söküp atılması gerektiğini ve bunun için bazı tedbirlerin gerekliliğine değinir. Bu tedbirleri, biri idari biri kazaî olmak üzere ikiye ayırır ve 10 maddelik komünizm tedbirlerini sıralayarak “ya bu deveyi gütmek ya bu diyardan gitmek... Başka yol yoktur.” (2015g, ss. 119-121) ifadesiyle komünizm karşıtlığını kesin bir dille ortaya koyar. Sadece teorik tedbirlerle yetinmeyen Kısakürek, komünist olanlar ile olmayanları ayırmanın zorunlu olduğu bir dönemden geçildiğini ve bundan dolayı “Komünistlikle Mücadele Polisi” kurulması gerektiğini (2015f, s. 139) savunarak somut adımların atılmasını teşvik eder.

Kısakürek komünizm karşıtı olmasının yanı sıra anarşizme de karşıdır. Anarşiden “ruh kuduzu” (2015h, s. 128) olarak bahseden Kısakürek'e göre anarşi 1960 darbesinden sonra Türkiye'de beslenip büyütülmüştür. Özellikle bu süreçten sonra geliştiğini düşündüğü anarşizmin beş safhasından bahseden yazar, anarşi konusunda artık son raddede olduğunu belirtir. “Nasıl olabildiği, ne şekilde yayılabildiği akıllara zarar bu cehennemî sirayet ve şeytanî şekavet, müthiş bir bilmedicir ve bu fecaat karşısında gerekirse 45 milyon Türk'ü tek tek tahlil laboratuvarlarından geçirip müspet rapor alamayanların sayıları milyonları aşsa bile, Türk askerinin kurşunlarına havale etmekten başka yapılabilecek bir şey kalmamıştır.” (2015f, s. 142) diyerek anarşiden kurtulmak için her türlü şiddete başvurulmasını tavsiye etmekle kalmaz bunu tek çıkış yolu olarak görür. Kısakürek'in hem anarşi hem de komünizmin ortadan kaldırılması için başvurulmasını istediği yöntemler göz önüne alındığında, politik şiddetin üst noktalara vardığı 1970'lerin sonunda “devlet terörü”nü¹⁴ beklediği söylenebilir.

2.3 Militarist Ordu Anlayışı

Necip Fazıl Kısakürek'in başyazarlığını üstlendiği *Rapor* dergi-kitaplarda öne çıkan son tema, benimsediği militarist ordu anlayışıdır. İlk sayısından son sayısına kadar ordu üzerine düşüncelerini dile getiren Kısakürek açık bir şekilde “militarist¹⁵ orducu” (2015h, s. 131) olduğunu beyan eder. Henüz gençlik yıllarında, orduda başçavuş görevindeyken sahip olduğu hissiyatları anlatan Kısakürek, bu görevden dolayı Büyük İskender'den bir şeyler yaşadığını dile getirir. O dönem ordunun kendi gözünde “çok güzel bir şiir nizamı veya nizam şiiri...” (2015a, s. 100) olduğunu belirten yazar, orduya dair tavrını daima muhafaza eder.

Kısakürek, ordunun, milletin yumruğu olduğuna inanır ve hem dışarıya karşı taarruz hâlinde olması hem de dışarıdan gelecek saldırılara karşı müdafaa etmesi gerektiğini belirtir. Kısakürek bu iki vazifenin de mübarek olduğunu ancak taarruz hâlinin müdafaa hâlinin daha “aziz ve mübarek” (2015c, s. 88) olduğunu söyleyerek şiddet yanlısı tutumunu bir kez daha ortaya koyar.

Hakiki bir partinin “ordu-millet, millet-ordu” ülküsüne dayanması gerektiğini (2015f, s. 59) belirten yazarın bu ülkeye bağlılığını *Raporlar* boyunca görmek

¹⁴“Hakkın Terörü” başlığı ile kaleme aldığı yazısında Kısakürek, devlet terörü ile ilgili şunları söylemektedir: “Parti, sendika, dernek, gazete, dergi, kitap, mektep, TRT, sinema, konferans, maç her türlü toplantı, yürüyüş, gösteri, ensesinde sıkıyönetimin süngüsünü hissetmelidir. Böyle bir tutum devlet eliyle (terör) getirmeye mi varır? Evet varır; bugünün devlete karşı (terör)ünü yenmek için resmi (terör) tek çıkar yol... Çivi çiviyi söker.” Yazının devamında “(Terör), evet (terör), ama, devleti yıkmak değil, yapmanın (terör)ü... Batılın değil, hakkın salacağı dehşet... Seni bekliyoruz!” (Kısakürek, 2015f, s. 93) diyerek “devlet terörü”nü teşvik eder.

¹⁵Militarizm genellikle ya ordunun farklı formlarda ve farklı kanallar aracılığıyla siyasete aktif ve doğrudan katılımı ya da savaşa hazırlık ile ilgili bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Militarizm kavramının farklı formları ve tanımları dair detaylı bir tartışma için bkz: (Akça, 2006)

mümkündür. “İçtimai dimağ, onun abideleştirdiği güçlü devlet, sonra o devlet emrinde, iki elin on parmağı kadar fikri cihaza tâbi ordu... Bu muvazene unsurları yerinde kaldıkça şevket ve şehamet çıkırmız devam etmiş, muvazene bozuldukça da alçalma ve çürüme hâlimiz derinleşmiştir” (Kısakürek, 2015c, s. 90) şeklindeki analiziyle devlet ve ordu arasındaki karşılıklı ilişkiyi açıklar. Bu bağlamda Kısakürek’in ordunun “şefik ve nazik” olmasındansa “iradeli, sert ve kuvvetli” yanını gösterme (2015g, s. 55) taraftarı olması, darbeyi destekleyici tavrına dair bir işaret olarak okunabilir.

3. Kısakürek’in 12 Eylül Darbesi’ne Bakış Açısı

Rapor dergi-kitapların ilk sayılarına bakıldığında Kısakürek’in bir ordu müdahalesine çok da sıcak bakmadığı görülmektedir. Yazar, ilk sayılarda bir ordu müdahalesinin ya da askeri ihtilalin kendi ifadesiyle söylemek gerekirse “şifa getirici” olmadığı kanısındadır (2015c, s. 95). Ancak ilerleyen sayılarla birlikte, Kısakürek’in fikirleri yön değiştirecek ve kendisi darbeyi teşvik etmeye başlayacaktır.

Rapor dergi-kitaplara bakıldığında, Kısakürek’in darbeyi teşvik etme gayretlerinin Haziran 1980 tarihli *Rapor* 9’dan itibaren başladığı görülmektedir. O dönem Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı olan Gün Sazak’ın öldürülmesi,¹⁶ Kısakürek’in zaten hiç hazzetmediği anarşist ve komünist hareketlere karşı çok daha tepkili olmasına neden olur. Gün Sazak’ın öldürülmesi olayından sonra “Ve illa... Bir iç hamle!.. Ordudan mı gelir, milletten mi zuhur eder, hükûmetten mi fişkirir; mutlaka bir iç hamle!..” (2015g, s. 53) diyerek ilk defa ordunun toplum ve siyasete müdahale etmesi yönündeki isteğini hissettirir. Yazarın bu sözleri sarf etmesinde, o dönem sıcak temas hâlinde bulunduğu MHP’den bir ismin öldürülmesi kadar anarşi ve komünizme düşman olmasının da etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Kısakürek’in yukarıda bahsedilen ve ordudan gelmesini beklediği hamle, o dönem bir darbeden ziyade ordunun siyasete müdahale ederek erken seçime gidilmesini sağlamaktır. Aynı şekilde, milletten ya da hükûmetten zuhur etmesini beklediği “iç hamle” de yine bir erken seçim isteğidir. (Kısakürek, 2015g, ss. 52-57) Kısakürek’in bu dönem boyunca *Rapor*larda kaleme aldığı yazılar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yazarın öncelikli veya tek çözümü ordu müdahalesinde gördüğünü söylemek zordur. Dolayısıyla Kısakürek, *Rapor* 9’un ilk basıldığı Haziran 1980 tarihine, yani darbeden üç ay öncesine kadar bir ordu müdahalesine pek de taraf gözükmemektedir.

Kısakürek’in öyle ya da böyle, ne şekilde olursa olsun erken seçime gitme isteği *Rapor* 10’da da devam eder. Temmuz 1980 tarihli sayıdan itibaren darbeye dair nihai tutumunu ortaya koymaya başlayan Kısakürek’in söylemlerinin de renk değiştirmeye başladığı açıkça okunabilmektedir. Öyle ki, *Rapor* 10’un henüz ilk sayfalarına “erken ve umumi bir seçime gidilmesini nezaket ve hassasiyetle tavsiye” (2015g, s. 72) ederek başlar. “İstiklal ve Ordu” başlığını taşıyan yazının devamında, ordunun siyasetten uzak kalabilmesinin ancak savunmakla sorumlu olduğu ülkesinin sağlam bir temel ve dengeye sahip olabilmesi ile mümkün olabileceğini ancak dönem itibarıyla bu şartların çok da mevcut olmadığını ima eder. “Bugün ise parti dalaşmaları içinde devlet bütünlüğü birtakım hasis kemiyet hesaplarına kurban edildiği için, milletin mutlaka meclisteki tecellisini göstermesi ve iradesini aksettireceği kadroyu tespitlemesi lazımdır.” (2015g, s. 72) diyerek erken seçim talebini tekrarlar.

¹⁶Gün Sazak 27 Mayıs 1980 tarihinde öldürülür. Cinayeti, olaydan üç gün sonra Dev-Sol üstlenir ancak failer uzun bir süre yakalanamaz. Olaydan 10 ay sonra cinayete ilişkisi olduğu için üç kişi yakalanır, üçü de Dev-Sol üyesidir. Ancak yakalananlar arasında cinayeti işleyen ve organize ettiği bilinen üç ismin de olmadığı belirtilmektedir (Oğur, 2010).

Kısakürek, böylesi bir hareketi (erken seçim) apaçık bir zaruret olarak görmektedir. Yukarıda değinildiği üzere, yazar bu “zaruret”in millet ve hükümet ya da ordu tarafından gelebileceğini düşünür. Ancak Necip Fazıl Kısakürek, erken seçimin ordu eli ile gerçekleştirilmesi gerektiğine inanmış olmalı ki, “böylesi bir hareket ordunun siyasete karışması ve darbeye kalkışması değil, millet tecellisini selamete ulaştırmasıdır” (Kısakürek, 2015g, s. 72) der. Erken seçim hususunu Ağustos 1980 tarihli *Rapor* 11’de yeniden ele alan Kısakürek, bu sefer “ne yapıp yapıp erken seçim yolunu açmak... Ne suretle olursa olsun; telkinle, cebirle, parayla...” (2015h, s. 20) diyerek erken seçim isteğini ileri bir boyuta taşır: Kısakürek için erken seçim ilk evrede bir istek, sonrasında zaruret, son adımda ise zor kullanmaya başvurarak muhakkak halledilmesi gereken son çıkıştır. Erken seçime dair bu sözleriyle yazar, bir ordu müdahalesine kapı aralama noktasında ilk adımı atmış olur.

Kısakürek’in erken seçim konusunda bu denli istekli olmasının arkasında birkaç nedenin yattığı söylenebilir. 14 Ekim 1979’da Millet Meclisi’nde boş bulunan 5 milletvekilliği ve Senato’nun üçte bir yenilenmesi için ara seçim yapılır. Yapılan seçimde CHP’nin 1977 genel seçimlerinde, aynı seçim bölgelerinde aldığı yüzde 41’lik oy oranı yüzde 29’a geriler. Böylece, genel bir seçim yapılması durumunda Adalet Partisi (AP) makul bir çoğunlukla iktidara gelebilme şansını yakalar. Ancak seçimlerdeki yenilgi Ecevit’i istifaya götürür ve AP lideri Demirel, MSP ve MHP tarafından dışarıdan desteklenen bir azınlık hükümeti kurmayı tercih eder (Hale, 2014, s. 280). 14 Ekim ara seçimlerinde AP’nin desteğini artırması ve CHP’nin ciddi kan kaybı yaşaması, Kısakürek’in AP’ye dair ümitlerini güçlendirir. Öyle ki Kısakürek, 14 Ekim seçimlerinin bir genel seçim olması hâlinde, Cumhuriyet Halk Partisi’nin o an mecliste sahip olduğu sandalye sayısının yarısını bile elde edemeyeceğini düşünür (2015g, s. 37). Bununla birlikte Kısakürek, erken bir seçim olması durumunda Alparslan Türkeş’in Demirel’e destek vereceğine kesin gözüyle baktığı için Erbakan’ın AP’ye desteğini de gereksiz görür (2015g, s. 73). Bu noktada Kısakürek erken seçim için “uzviyetimizdeki bütün (toksin)leri atacak ve Meclisi en berrak şekilde millî iradeye mâkes kılacak bir mahiyet gösterebilir ve her tarafça tek gaye kabul edilmelidir. CHP ve MSP mikropları müstesna” (2015g, s. 88) şeklinde bir değerlendirme yapar. Kısakürek’in erken seçimden beklentisi MSP ve özellikle CHP’den olabildiğince arınmış bir meclis ile birlikte Milliyetçi Hareket Partisi ve Adalet Partisi’nden oluşan bir koalisyon¹⁷ hükümetinin kurulması yönündedir (2015g, ss. 75-85). Yine o dönem cumhurbaşkanlığı seçimlerinin tıkanması ve CHP’nin adayı olan Muhsin Batur’un seçimlerde en yüksek oyu almasının Kısakürek’in erken seçim isteğini tetiklediği söylenebilir (2015g, s. 44).

Rapor dergi-kitapların ilerleyen sayılarıyla birlikte Kısakürek’in darbeyi teşvik edici tutumu daha da belirginleşir. Ağustos 1980 tarihli *Rapor* 11’de “Dem bu Dem” başlıklı yazısında Fatsa ve Çorum’da yaşanan olayları değerlendiren Kısakürek, bu tür olayların nedeni olarak komünistleri görür. Komünizme destek verdiği gerekçesiyle Ecevit ve CHP’yi hedef gösterir “Ecevit ve Halk Partisi’nden başlayarak bütün fesat kaynaklarını kurutmak, askeri bir (Ti) sesiyle hamle etmek farz olmuştur. Dem bu dem, saat bu saat...” (2015h, s. 22) diyerek askeri müdahalenin ilk çağrısını yapar.

Kısakürek’in darbe çağrısından bir ay sonra, Eylül 1980’de ordu idareye el koyar. 12 Eylül sabahı yayımlanacak olan *Rapor* 12’nin mücellide verilmek üzere hazırlandığı

¹⁷ Kısakürek, tüm eleştirilerine karşın koalisyon hükümetine gerekirse MSP’nin de dâhil olabileceğini belirtir (Kısakürek, 2015g, s. 81).

sırada darbe haberi gelir. Necip Fazıl Kısakürek, “Kapak baskısını durdurduğumuz ve bu yazıyı kaleme aldığımız demde (12 Eylül saat 11) henüz hareketin renk ve çizgileri tam bir açıklığa kavuşmamış bulunuyor. Fakat komünistlere ve anarşistlere şiddetle zıt; ve mübarek İslam aksiyonunu bozucu ve böyle bir tepkiye davet edici yobazlara da aykırı bir davranış karşısında olduğumuz muhakkak...” (2015h, s. 39) diyerek darbeyi duyurur. Bu sözleriyle Kısakürek, her türlü anarşist ve komünist hareketin karşısında olduğunu bir kez daha belirtmiştir. Zira anarşist ve komünist hareketler, Kısakürek’in 12 Eylül darbesini hem teşvik etmesinin hem de desteklemesinin en önemli nedenlerinden biridir. Kendisi, komünist düşmanı olduğu için darbeyi komünistleri susturmaya yönelik bir adım olarak görür. Ordu müdahale etmezse, solun ve komünistlerin memleketi ele geçireceğinden çekinir (Beyaz, 2012, s. 51). *Rapor* 12’nin ilerleyen sayfalarında “şu olur, bu olur, seçim gecikir, hükümet düşebilir, fakat nihayet 9-10 ay sonunda milleti CHP’den ve İslamiyet’i MSP’den arınmış görmenin saati mutlaka çalar” (2015h, s. 43) diyerek CHP’nin ve MSP’nin ülke yönetiminde herhangi bir şekilde söz sahibi olmasını istemez. Zira 12 Eylül müdahalesinden önce Türkiye’nin durumunu “felaketler tablosu” olarak adlandıran yazar, bu dönemden MSP ve CHP’yi mesul tutar (2015h, s. 110). Yukarıda değinilen anarşist ve komünist hareketlere karşı olması ile MSP ve CHP’nin ülke yönetiminden uzak kalmasını istemesi, aynı zamanda Kısakürek’in darbe hareketinden beklentisini de ortaya koyar. Bu beklenti aynı zamanda yazarın erken seçimden beklentisi ile paralellik taşır.

MSP ve CHP’ye yönelik mesafeli tavrının yanında Kısakürek’in Adalet Partisi ile değişim gösteren bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Süleyman Demirel’i, özellikle hükümeti Bülent Ecevit’e devredene kadar ciddi anlamda eleştirdiğini (2015e, s. 26) belirten Kısakürek’in AP’ye karşı tavrı, sonrasında yön değiştirir. Kısakürek, AP lideri Demirel’i, iktidarda olduğu süre boyunca vatanın kurtuluş ümidini bağlayacak bir “fedai” (2015f, s. 86) olarak niteler ve destekler.

Kısakürek’in Türkiye’de gerçekleşen diğer ordu müdahalelerine karşı nasıl bir tavrı aldığına bakmak, hem Kısakürek’in 12 Eylül darbesini destekleme saik(ler) ini açıklama hem de genel anlamda darbeye karşı bakış açısını anlama noktasında bize önemli ipuçları sunabilir. Daha önce de değinildiği üzere Kısakürek, 12 Eylül hareketini hem mahiyeti hem de hedefi üzerinden diğer darbelerden ayırmaktadır. 27 Mayıs 1960 darbesinin millî iradeye karşı yapıldığını belirten Kısakürek buna karşın 12 Eylül hareketinin ise millî bir ihtiyaç sonucu ortaya çıktığını düşünerek destekler (2015h, s. 111). Bu noktadan hareketle Kısakürek’in darbeye bakışının çelişkili olduğu düşünülebilir (Beyaz, 2012, s. 51). Ancak bu düşüncenin ve Kısakürek’in yukarıdaki ifadelerinin aksine, 1960 darbesi döneminde Malatya’da hapisanede olan yazar, “tank palet sesleriyle gelecek bir ihtilali beklemekte ve özlemektedir.” Başlangıçta darbenin Adnan Menderes tarafından yapıldığını zanneden Kısakürek, bundan dolayı darbeyi desteklediğini beyan etmiş ve kendi deyimiyle “sevincinden uçmuştur” (2015a, ss. 320-321). Ancak darbenin Menderes tarafından yapılmadığını ortaya çıkması ve rengini belli etmesi Kısakürek’i hayal kırıklığına uğratar. Bu noktadan hareketle belirtebiliriz ki, darbeyi kimin yaptığı¹⁸ Kısakürek’in darbeye karşı alacağı tavrı belirleyen ana etken olarak gözükmektedir.

¹⁸Darbeyi kimin yaptığı noktasındaki önem sadece Kısakürek’e özgü bir durum değildir. 12 Eylül darbesi esnasında Bülent Ecevit de aynı tavrı sergiler. Sokağına giren tanklarla bir darbenin geldiğini anlayan Ecevit’in ilk sorduğu soru “darbeyi kim yaptı” olmuştur. Zira Ecevit, Alparslan Türkeş’in desteklediği bir darbe olduğunu zannetmektedir. Buna karşın darbenin Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yapıldığını duyan Ecevit, bu cevap karşısında rahat bir nefes alır. (Birand, 1984, s. 285)

4. Sonuç

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının ve düşüncesinin önemli isimlerinden biri olarak bugün hâlâ belirli ölçüde etkisini koruyan Necip Fazıl Kısakürek, birçok alanda olduğu gibi dergicilik alanında da önemli bir miras bırakmıştır. Bu çalışma, Kısakürek'in çıkardığı dergiler arasında literatürde pek ele alınmayan *Rapor* dergi-kitapları odağına taşınmaktadır. *Rapor* dergi-kitaplara bakıldığında Kısakürek'in 13 sayı boyunca çok farklı konulara temas ettiği ancak üç tema üzerinde özellikle yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi ve Türkeş vurgusu, komünizm ve anarşizm karşıtlığı ile militarist ordu anlayışı yazarın en çok üzerinde durduğu temalardır. Yazarın bu dönemde MHP ve Türkeş ile sıcak temas kurması, aslında siyasi bir çıkar ilişkisine dayanmaktadır. Bu dönem Büyük Doğu davasına ihanet ettiği gerekçesiyle MSP'den uzaklaşan Kısakürek, bir süre sonra MHP'ye yanaşmak zorunda kalır ve aradığı koşulsuz saygıyı bu partideki genç ve radikal kadrolarda bulmak için çabalar (Özdalga, 1997, s. 180). İlgili dönemde Kısakürek'in ülkücü camiaya yanaşmasında, ülkücülerin komünizm ile mücadelede aktif bir gücü ellerinde buldurmalarının (Beyaz, 2012) da etkisinin olabileceği göz ardı edilmemelidir. Daha önce de değinildiği üzere Kısakürek sıkı bir komünizm ve anarşizm karşıtıdır ki bu karşıtlık çoğu zaman düşmanlık söylemleriyle pekiştirilir. Yukarıda ortaya çıkan çerçeveden hareketle *Rapor* kitap-dergilerde öne çıkan temaların birbiriyle yakından ilişkili olduğu, bir yapbozun parçaları misali birbirlerini tamamladığı söylenebilir.

Rapor dergi-kitaplar üzerinden Kısakürek'in 12 Eylül Darbesi'ne bakışımı ortaya çıkarmanın yanı sıra bu tutumun arkasından yatan nedenleri açıklama çabası bu çalışmanın ana odak noktasıdır. Kısakürek'in 12 Eylül Darbesi'ne yönelik tavrına bakıldığında, *Rapor* 9'un ilk basıldığı Haziran 1980 tarihine, yani darbeden üç ay öncesine kadar bir ordu müdahalesine pek de sıcak bakmadığı görülmektedir. Haziran-Temmuz 1980 döneminde, Kısakürek'in asıl beklentisi ordu tarafından siyasete müdahale edilerek erken seçim yolunun açılmasıdır. Temmuz 1980'de yayımlanan *Rapor 10*'da ise erken seçim isteği, yazar tarafından daha gür bir sesle tekrarlanır.

Ağustos 1980 tarihli *Rapor 11*'den itibaren bir darbe çağrısında bulunan Kısakürek, ordu müdahalesini tek çare olarak görmektedir. Bu dönem komünist ve anarşist hareketlerden rahatsızlığını dile getiren Kısakürek, politik şiddet ile özdeşleşen 1970'lerin sonunda bu hareketlere düşman kesilir. Esasında Kısakürek'in 1980 Darbesi'ni desteklemesinin en büyük nedenlerinden bir tanesi darbenin komünist ve anarşist hareketlere karşı duracağına dair olan inancıdır. Öyle ki, Kenan Evren'in 12 Eylül Darbesi'nden sonra yaptığı bir konuşmada anarşiyi kökünden kazıma sözüne karşılık Kısakürek'in cevabı "Dediklerinizi yapın da, başımızdan hiçbir an eksik olmayın" (Kısakürek, 2015h, s. 120) olacaktır. Kenan Evren'in darbe sonrası yaptığı başka bir konuşma ve Necip Fazıl Kısakürek'in bu konuşmaya tepkisi, Kısakürek'in darbeye bakışımı anlama noktasında önemli ipuçları taşır. O dönem sağ ve sola eşit davranılmadığı tarzında söylentilerin olduğunu belirten Evren, bu söylentilerin hiçbirini kabul etmez. Hem sağa hem sola eşit davranmakla beraber eşit uzaklıkta olduklarını vurgular. Kısakürek, o güne kadar çoğu söylemini desteklediği Evren'in sağ cepheye yüklendiği sözleri kabul edemeyeceğini belirtir (2015h, s. 130). Zira Kısakürek'in ordu müdahalesini takdir ve teşvik etmesi temelde komünizmin ve anarşizmin süpürülmesi, sağ siyasetin ise önünün açılması imasını taşımaktadır. Kısakürek'in darbe çağrısından bir ay sonra, Eylül 1980'de ordu idareye el koyar. Ordu idareye el koyduktan sonra *Rapor* sadece bir sayı çıkar ve Aralık 1980 tarihinde yayın

hayatına veda eder. *Rapor*, darbeden sonra yayın hayatına devam etseydi, Kısakürek'in darbe öncesi, sırası ve sonrasına dair değerlendirmelerini daha bütüncül bir çerçevede okuyabilme imkânı oluşabilirdi.

Bu noktada, çalışmamızın Kısakürek'in özelde 12 Eylül Darbesi, genelde ise Türk siyaseti ve toplumsal gerilimler hususundaki görüşlerini *Rapor* dergi-kitaplar merkezinde incelediğini tekrar hatırlatmak gerekmektedir. Söz konusu yayın süreci Şubat 1976-Aralık 1980 gibi kısa bir zaman aralığında gerçekleşmiş olmakla beraber, *Rapor* dergi-kitaplarının aylık periyoda geçişinin Nisan 1980'de başlaması ve yine Kısakürek'in ordunun siyasete müdahalesini teşvikinin ise ancak darbenin hemen öncesindeki aylarda netleştiği göz önüne alındığında bu aralık daha da kısalmaktadır. Burada iki hususun altı çizilebilir: Bir taraftan, *Rapor*'da Kısakürek'in Türk siyaseti ve toplumsal gerilimlere dair düşüncelerinin *Rapor*ların öncesindeki yaklaşımları ile paralellik taşıdığı düşünülebilir. Toplumsal düzeni sarsıcı olduğunu düşündüğü (komünizm-anarşizm) akımlar karşısında Müslüman ve Türk kimliğini vurgulayan bir siyaseti yeri geldiğinde militarist bir hüviyete bürünecek şekilde savunmaktadır. Fakat Kısakürek'in militarizm beklentisi toplumun şiddete başvurmasından ziyade, toplumla özdeşleştiğini düşündüğü devletin (ordunun) bu rolü üstlenmesi yönündedir. Kısakürek, öncelikli olarak siyasetin üreteceği çareleri öne çıkarsa da, siyasetin tıkandığı noktada ordunun toplum ve siyasete müdahalesini kategorik olarak reddetmez aksine tabii karşılar. Bu da bizi ikinci hususa götürmektedir. Kısakürek, darbenin öncesindeki dönemde siyaset içinde bir yön arayışında görünür. Bu yön arayışının önemli bir adresi MHP'dir. Kısakürek-MHP ilişkisinin, Kısakürek'in saf anlamda bir yeni pozisyon almaktan ziyade MHP'yi de kendi pozisyonuna doğru kaydırma anlamı içerdiği görülebilmektedir. Bununla birlikte yine çok kısa bir zaman aralığına sıkışan bu ilişkide, Türkiye'deki toplumsal gerilimler ve şiddet ortamı arttıkça Kısakürek'in siyasetin sunduğu imkânları sorgulayıcı bir pozisyona geldiği düşünülebilir. Bu da Mayıs 1980'den Ağustos-Eylül 1980'e doğru kısa bir zaman içinde Kısakürek'in erken seçim vurgusundan ordunun başını çekeceği bir iç hamleye doğru kaymasına yol açmış görünmektedir. Tüm bu hususların 1950'lerden 1980'lere Necip Fazıl Kısakürek'in düşüncesi ve siyasetle aktif ilişkisi çerçevesinde daha ayrıntılı incelenmesi bize Kısakürek'in yaklaşımına dair daha geniş bir perspektif sunacaktır.

MAKALE BİLGİ FORMU

Yazarların Katkıları: Yazar çalışmaya %50, %50 katkı sunmuştur.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: "Necip Fazıl Kısakürek ve 12 Eylül Darbesi'ne Giden Süreç: *Rapor* Dergisi Örneği" başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir

Kaynakça

- Akça, İ. (2006). *Militarism, capitalism and the state: Putting the military in its place in Turkey* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi. İstanbul, Türkiye. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/324809>
- Akın, M. H. (2018). İslamcılığın Fetret Devri Büyük Doğu Dergisi ve Necip Fazıl Kısakürek. İçinde L. Sunar (Ed.), “İslam’ı uyandırmak” çok partili yaşama geçilirken İslamcı düşünce ve dergiler (1. basım, ss. 103-120). İstanbul: İlem Yayınları
- Aslan, İ. (2020). 1930’lar Türkiye’sinin kültürel hareketlerine genel bir bakış: Necip Fazıl Kısakürek ve Ağaç Dergisi örneği. *İmgelem*, 4(6), 107-129 https://dergipark.org.tr/tr/pub/imgelem/issue/55950/697896#article_cite.
- Beyaz, Y. (2012). *Nesir yazılarına göre Necip Fazıl’ın düşünce dünyası* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Trakya Üniversitesi, Trakya, Türkiye. <http://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/handle/trakya/1273>
- Birand, M. A. (1984). *12 Eylül saat: 04.00 kod:11-C-6*. İstanbul: Karacan Yayınları.
- Birand, M. A., Bila, H., & Akar, R. (1999). *12 Eylül/Türkiye’nin miladı* (1.). İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Çetin, M., & Şahin, M. N. (2004). *Doğumunun 100. yılında Necip Fazıl Kısakürek*. Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çetin, Ş. (2016). *Bir edebiyat dergisi olarak Büyük Doğu* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/170903>
- Çifçi, E. (2019, Mayıs 28). Necip Fazıl ve yeni dostları. *Fikirname Dergi*. <https://fikirnamedergi.com/2019/05/necip-fazil-ve-yeni-dostlari/>
- Çirim, B. (2019). *Necip Fazıl Kısakürek’in siyasal ve ideolojik kimliği (1923-1950)* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/551292>
- Gökçek, F. (2015). Bâbü’lî’den Büyük Doğu’ya yansıyanlar. İçinde A. Öz, İ. Kara, & A. Ertuğrul (Ed.), *Necip Fazıl el kitabı* (1. baskı, ss. 123-131). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Günaydın, Y. T. (2015). Necip Fazıl’ın eserleri için bir kronoloji-oluşum denemesi 1922-2014 (İlk Baskı, Sonraki Baskı, Birleşik Yahut Ayrı Basım ve İlaveler). İçinde A. Öz, İ. Kara, & A. Ertuğrul (Ed.), *Necip Fazıl el kitabı* (1. baskı, ss. 57-81). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Hale, W. (2014). *Türkiye’de ordu ve siyaset* (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- İslamcı Dergiler Projesi*. (ty). https://katalog.idp.org.tr/arama?author_name=necip+fazl+k%C4%B1l+k%C4%B1sak%C3%BCrek&order_by=match. Son erişim tarihi: 19 Ekim 2023.
- Kısakürek, N. F. (2010). *Çerçeve I*. Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2015a). *Babü’lî* (19. basım). Büyük Doğu Yayınları.

- Kısakürek, N. F. (2015b). *O ve Ben* (37. basım). Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2015c). *Rapor 1-2* (6. basım). Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2015d). *Rapor 3/4* (6. basım). Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2015e). *Rapor 5-6* (7. basım). Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2015f). *Rapor 7-8* (6. basım). Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2015g). *Rapor 9-10* (6. baskı). Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2015h). *Rapor 11/13* (6. baskı). Büyük Doğu Yayınları.
- Küpçük, S. (2019). Metin Celal ile yayınladığı dergiler ve dergiciliği üzerine. *Okuduğum Kitaplar*. <https://okudugumkitaplar.blogspot.com/2019/02/metin-celal-ile-yayinldigi-dergiler-ve.html>
- Oğur, Y. (2010). Gün Sazak'ı kim öldürdü. *T24*. <https://t24.com.tr/haber/yildiray-ogur-gun-sazaki-kim-oldurdu,119375>
- Okay, O. (1998). *Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Okay, O. (2014). *Necip Fazıl: Sıcak yarada kezzap* (1. baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Özdağ, E. (1997). Tasavvuf bahçelerinde dolaşan bir milli kahraman: Necip Fazıl Kısakürek. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (74), 176-180. <https://iletisim.com.tr/dergiler/toplum-ve-bilim/3/sayi-74-1997/9944/bu-sayida/11002>
- Özer, A. (2001). Projelerin adamı. *Okuduğum Kitaplar*. <https://okudugumkitaplar.blogspot.com/2001/09/projelerin-adami.html>
- Salimoğlu, M. (2020). *Ötekilerin cumhuriyeti: Necip Fazıl Kısakürek'in başyücelik devlet tasarımı (1943-1952)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/73086>
- Savaş, H. (2023). Necip Fazıl Kısakürek'in komünizmle söylem ve eylem pratiği. *İmgelem*, 7(12), 1-24. doi.org/10.53791/imgelem.1317995
- Sönmezer, B. (2014). *Necip Fazıl Kısakürek'in düşünsel hayatı (1923 -1950)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/70539>
- Toker, M. Ş. (2018). *An Islamist intellectual in turkish political life: An intellectual and political biography of Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/341212>
- Uçman, A. (2015). Necip Fazıl'ın yayınladığı dergiler. İçinde A. Öz, İ. Kara, & A. Ertuğrul (Ed.), *Necip Fazıl el kitabı* (1. baskı, ss. 83-91). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Araştırma Makalesi

Sözlü Kültür Döneminden Başlayarak Dijital Döneme Kadar Uzanan Süreçte Dil Kültür Etkileşiminin İletişim Süreçlerine Etkisi*

Öz

Emine Hilal KORUCU**

İletişim, dil ve kültür gibi, durağan değil tarihsel süreçteki sosyolojik ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak sürekli form değiştiren dinamik bir olgudur. Sözlü kültür döneminden dijital kültür dönemine uzanan süreçte dil ve kültür alanındaki gelişmelerle birlikte iletişim, yeni araçlar ve formlar kazanarak dönüşümünü sürdürmektedir. Dil ve kültür alanındaki yeniliklerin etkileriyle şekillenen binlerce yıllık iletişim tarihi, iletişimin toplumsal ve bireysel yaşamdaki rolüne dair bilgiler vermektedir. Bu çerçevede ortaya çıkan yeni araçlar, iletişim biçimlerine yenilikler getirmekte ve iletişim süreçlerini dönüştürmektedir. Dilin sözlü formunun bireysel etkileşim ve anlam aktarımı için kullanıldığı sözlü kültür döneminden, mobil akıllı telefonlar aracılığı ile sözlü, görüntülü, sesli ve yazılı iletişime olanak sağlayan dijital kültür dönemine kadar iletişimin temel işlevi biçimsel ve içerik olarak farklılaşmıştır. Bu bağlamda iletişim araçları ve kullanılan yöntemlerindeki farklılık, iletişimin temel amacı olan anlam aktarımını da değiştirmiştir. Teknolojik gelişmelerin tüm alanlarda olduğu gibi iletişimde yaratmış olduğu hızlı dönüşüm günlük yaşamda iletişim, dil ve kültür pratiklerinde de yenilikleri beraberinde getirmektedir. Bu betimsel çalışmada, literatür taraması yöntemi ile, sözlü kültür döneminden dijital kültür dönemine kadar geçen süreçte, iletişim alanının değişimi tarihsel olarak ele alınacaktır. Son teknolojik gelişmeler çerçevesinde iletişim, artık zaman ve mekândan bağımsız hale gelmiştir. İletişimdeki fiziksel gerçeklik sanal gerçekliğe evrilmiş ve yapay zekânın da sürece dahil olmasıyla, iletişim, dil ve kültürün tarihsel süreçte olduğu gibi, bugün de birbirini şekillendirdiği ortaya çıkmıştır.

*Bu makale İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü Medya ve İletişim Çalışmaları ABD'da danışmanlığını Prof. Dr. Füsun Alver'in üstlendiği "Mobil Akıllı Telefon Mesajlaşma Uygulamalarının Dil Pratiklerine Getirdiği Yeniliklerin İletişim Kültürüne Etkisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

**Dr.,
Bağımsız Araştırmacı,
E-mail:eminehilal@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-6662-1318

Anahtar kelimeler: İletişim, Dijital Kültür, Sözlü Kültür, İletişimin Gelişimi.

Geliş Tarihi: 03.11.2023
Kabul Tarihi: 19.12.2023

Korucu, E. H. (2023). Sözlü kültür döneminden başlayarak dijital döneme kadar uzanan süreçte dil kültür etkileşiminin iletişim süreçlerine etkisi. *Medya ve Kültür*, 3(2), 228-255. doi: 10.60077/medkul.1385832.

Research Article

The Effect of the Interaction of Language and Culture on Communication Processes in the Process Starting from the Oral Culture Era and Extending to the Digital Era*

Abstract

Emine Hilal KORUCU**

Communication, like language and culture, is a dynamic phenomenon, which is not static but continuously undergoes transformation depending on the sociological and technological advancements in historical processes. Throughout the transition from the oral culture period to the digital culture era, communication has continued its transformation alongside developments in language and culture, acquiring new tools and forms. The millennia-long history of communication, shaped by the effects of innovations in language and culture, provides insights into the societal and individual roles of communication. The emergence of new tools within this framework brings innovations to communication forms, transforming communication processes. From the oral culture period, where the spoken form of language was used for individual interaction and meaning conveyance, to the digital culture era facilitated by mobile smartphones, communication's fundamental function has evolved both in form and content. In this context, the changes in communication tools and methods have also altered the fundamental purpose of communication, which is the conveyance of meaning. Technological advancements, pervasive across all fields, have brought about rapid transformations in communication, introducing innovations in daily communication, language, and cultural practices. This descriptive study employs a literature review method to historically examine the changes in the field of communication from the oral culture period to the digital culture era. In the framework of the latest technological developments, communication has become independent of time and space. The physical reality in communication has evolved into virtual reality, and with the inclusion of artificial intelligence in the process, communication, language, and culture continue to shape each other today, just as they have in historical processes.

*This article is produced from the doctoral thesis titled "The Effect of Innovations Brought by Mobile Smartphone Messaging Applications to Language Practices on Communication Culture", supervised by Prof. Dr. Füsün Alver in the Department of Media and Communication Studies at Istanbul Ticaret University, Institute of Communication Science and Internet.

**Dr.,
Independent Researcher,
E-mail: eminehilal@gmail.com.
ORCID: 0000-0001-6662-1318

Received: 03.11.2023
Accepted: 19.12. 2023

Keywords: Communication, Digital Culture, Oral Culture, Development of Communication.

Extended Abstract

Communication, which mediates language as a carrier force, has been in mutual interaction with culture throughout the period from the oral culture period to today. However, it is the field of science and technology where innovations that contribute to interaction are created. The emergence of writing, fire, paper, printing, electricity, telephone, photography, radio, television and the internet, which are the most important turning points in the history of communication, are the outcome of technological and scientific studies. In everyday life, which is driven by many other developments, each new knowledge and experience is combined with the previous one.

All kinds of structures that make up culture tend to emerge on the social level together with the meaning they contain. Culture is the product of a system that is born in life and develops, changes and transforms with life practices. During the transmission of cultural contents by language, interaction takes place between these two phenomena. As language semiotically encodes cultural elements, cultural structures gain new meanings. While there may be interaction of language and culture within the same structure, there may also be interaction of language and cultural structures at different levels. Throughout the historical process of communication, the interaction of language and culture takes place within the memory where information is stored. During the oral culture period, when communication took place through the vocal form of the language, the area where information was stored became human memory. Memory is an environment where culture is preserved, developed and transmitted through language. In this respect, it is of vital importance for all cultural periods. The need to preserve the ever-increasing knowledge in social life during the written period was one of the main reasons for the invention of writing. The regulation of the outputs of social and economic life, which became increasingly diversified and complex, also enabled the regulation of social life. In this way, while the objective approach to the transmission of data developed, the objective approach of human memory in the oral period in transmitting information inherent in culture began to lose its effect in the written period.

In the written culture period, the interaction of language and culture allowed the development of visual forms. Along with writing, which is essentially a visual code, symbolic communication elements began to emerge. Symbols, motifs and signs with cultural meaning added diversity to the language. In the period between the oral period and the written period, communication forms that emerged as oral and written languages began to be used together, making the language a more comprehensive means of transmission. This increase in capacity, created by the literary and intellectual productions that developed with writing, enabled new cultural productions. The richness of meaning of the imaginary world in the mythological narratives of the oral period has gained new dimensions through written form and concepts.

With the widespread use of the printing press, the manuscript production of the written period began to be replaced by the printing industry with mass production. With the increase in the volume and diversity of books, intellectual and literary movements developed. Especially the duplication of holy books and the meeting of these books with cultures living in different geographies led to the emergence of new

social structures. Languages borrowed words from each other and cultural transfers took place.

While writing mediates the transfer of cultural knowledge through linguistic codes, communication processes gained a new dimension with the emergence of image and sound technology. Along with the telegraph, telephone, photography, video, radio and television, sound and image become suitable for recording and transmitting. After this process, the mass dimension of communication become even stronger. The limiting effect of time and space began to decrease. This also increased the speed of cultural production and emphasized the function of language in transmitting culture. Culture has become an industry, and language has become a perception management tool beyond the mere transfer of meaning and information. The interaction of language and culture has given birth to new movements and created a large social impact. From the perspective of structuralism, the interaction of language and communication has given birth to new discourses in the context of cinema, fashion, literature, press, broadcasting and social movements.

Digital technology has emerged as a new era over the accumulation of the electronic era. With the increasing development of computer, internet and artificial intelligence technologies, digital communication technology, which started at the corporate level, spread to individual users in a short time. The use of computers and the internet, which started in homes, and with the internet and artificial intelligence hardware of mobile phones, the era of smart mobile communication began. Mobile communication has radically changed the form and dimension of the relationship between the human and the communication tool from the oral to the digital era. With smart mobile phones, people have entered an uninterrupted communication process where time and space are not limited. For this reason, mobile communication has opened up a wide field of interaction for language and culture. The diversity of communication methods, language translations, ease of use of devices, and network technology that eliminates geographical boundaries have made mobile communication a platform where different cultures and languages converge. In terms of this sphere of influence, it has been effective in the natural processes of communication.

Giriş

Dil ve kültür arasındaki etkileşim bağlamında iletişim, sözlü kültür döneminden dijital kültür dönemine kadar sürekli olarak değişim gösteren ve canlılığını koruyan bir süreç olagelmıştır. Dil, içinde yaşadığı ve kullanıldığı toplumun kültürünü yansıtır. Bu ilişki, dili kültürün bir parçası haline getirir. Strauss'un (2012, s. 107) Antropolog Edward Burnet Tylor Primitive Culture-I eserinden aktarmış olduğu tanımında da kültür, toplumsal araçları, yapıları, inanışları, gelenek ve dili kapsayan bir bütün olarak açıklanır. Dil hem bireysel hem de toplumsal olarak kültürün yaşamasında bir koşul olarak belirlemektedir. Bu koşulu sağlayan esas ise, dil ve kültürün yapısal olarak uyumudur. Birey içinde bulunduğu kültürü dil aracılığıyla algılamaktadır. İnsanlığın medeniyet aşamalarında birbiri ile etkileşime giren önemli üç olgu iletişim, dil ve kültür olarak ortaya çıkmaktadır. Bu üç olgu arasında, birbirini doğuran, değiştiren, geliştiren bir etkileşimden de söz edilebilir.

Bu bağlamda makalemizde tarihsel süreç çerçevesinde etkileşim odaklı literatüre dayalı süreç analizi yapılmaktadır. Yapısalcı yöntem temel alınarak, literatür taramasıyla elde edilen veriler yorumsamacı bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Yaklaşım olarak yapısalcılığın esas alınmasının nedeni yapının bir dönüşümler sistemi olmasıdır. Bu dönüşümler yasaları içermektedir. Yapı, sistemin dışında sonuç vermeyen ve onun dışında olan unsurları asla çalıştıramayan, dönüşüm yasalarının etkileşimiyle korunmaktadır veya zenginleştirilmektedir. Kısacası, yapı kavramı üç temel fikirden oluşur: Bütünlük, dönüşüm ve öz-düzenleme (Piaget, 2007, s. 5). Bu üçlü kategori yapıyı oluşturan bütünlüğün evrimselliği ve doğal dönüşümü içerisinde kendini yapılandırma düşüncesine dayanmaktadır. Dil ve kültürün etkileşiminin bir sonucu olarak, dönüşüm ve yeniden üretim ilkesi doğrultusunda iletişimin ortaya koyduğu çıktılar dil ve kültüre etki ederek yapısal bir düzenlemeye olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, dil ve kültürün tarihsel süreç içerisindeki etkileşiminin, iletişim açısından ortaya koymuş olduğu yeni durumlara odaklanmaktır. Araştırmanın sorunsalı sözlüden dijital kültür dönemine kadar dilin kültür ile etkileşiminin ortaya koymuş olduğu yeni iletişim koşullarının insan iletişiminin doğal akışındaki yerini görünür kılmaktır.

Renan'a (2015, s. 67) göre dilin kökeni tıpkı düşünce yetisin de olduğu gibi doğuştan gelen bir özellik gösterir. Bu sebeple dilin doğuşu için bir başlangıç belirlemek, düşünce için bir başlangıç belirlemek anlamına gelmektedir. Burada "dil mi düşünceyi oluşturur, yoksa düşünce mi dili?" sorusu başka bir yaklaşım potansiyeli taşımaktadır. Bilişsel bir sistem ile bilginin depolanması bu bilginin süreç içerisinde değişimini de mümkün kılmaktadır. Bu değişim dil ve iletişim bağlamında belleğin gelişimini anlamaya da yol açmaktadır. Tarihsellik bağlamında gündelik hayatın çıktıları bir dil ile veriye dönüşmektedir. Bilgi bir bakıma toplumsal pratiklerin odağında yer almaktadır. Bilgilenme gerçekliğin nesnel olarak duyular aracılığıyla algılanması şeklinde gerçekleşmektedir (Hançerlioğlu, 1999, s. 343). Algının oluştuğu süreç iletişim eyleminde mesajın kaynaktan hedefe ulaştığı aşamaya karşılık gelmektedir. Bu veriler dış çevreye doğru çıktı, kaynağın kendi bilişsel yapısında da girdi olarak yer almaktadır. Toplumsal düzleme yayılan bilgiler kültürel bağlamda, bireysel düzlemde yayılan bilgiler ise bilişsel bağlamda biriktirmektedir. Bu birikim eski verilerle etkileşim içine girerek toplumsal ve kültürel olana dair yeni anlamlar yaratarak normların oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Dili ses ve yazı formuyla insan medeniyetinin oluşum sürecinde etken bir olgu olarak ele aldığımızda, insanı diğer canlılardan ayıran başat özellik niteliğindedir. Fakat iletişim evreninde dili kaynaklar arasındaki mesajların iletirme sürecinin bir aracı olarak ele alındığımızda dilin formu ve kapsamı genişlemektedir. Her türlü mesaj kodunun kaynaklar arasında işleyişi sonucu meydana gelen davranış ve algı değişikliği bir iletişim eylemi niteliği taşımaktadır. Dilbilimci Fisher (2013, s. 1) dili “bilgi alışveriş aracı” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda ele alındığında beden dili, işaretler, semboller, görseller, matematik dili gibi bilgiyi işleyen ve anlamı aktaran tüm formlar dil niteliği taşımaktadır. İletişim için çizilen bu çerçevede kimyasal, biyolojik, fiziksel ya da mekanik olarak gerçekleşen tüm etkileşimin yarattığı yeni durumu, iletişim eyleminin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkün olmaktadır. Bu yaklaşımı referans olarak toplumsal bağlamda meydana gelen olayları ve kültürel yapıları da iletişimsel eylem özelliği taşıyan oluşumlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Dil, yapısı itibarıyla anlam ve gösterge olarak bir dizge özelliği taşımaktadır. Gösterge dizgeleri içerisinde en karmaşık yapıya sahip olan dil, aynı zamanda en işlevsel dizge olma özelliğine sahiptir. Bir anlam dizgesi olarak dilin toplumsal, biyolojik ve fiziksel değişim süreçleri bulunmaktadır. Anlam, yapılanmasını toplum içinde tamamlamakta, biyolojik olarak beyinde etkin hale gelmekte ve fiziki koşullarda değişime uğramaktadır (Yaylagül, 2015, s. 58). Bu bağlamda dil yapı itibarıyla bireysel ve toplumsal yapıya da referans olma özelliği taşımaktadır. Dilsel olan aynı zamanda bireysel ve toplumsaldır. Bir başka ifade ile dilin içerdiği gösterge ve anlam dizgeleri bireyin ve toplumun içerdiği kültürel ve zihinsel birikimin yansımaları olma özelliği taşımaktadır.

Dilin de içinde bulunduğu etkileşimin olduğu tüm toplumsal sistemlerin yaşaması için Williams’ın ‘yeniden üretilebilirlik’ olarak kavramsallaştırdığı bir işleve sahip olması gerekmektedir (1993, s. 184). Bu yeniden üretim sürecinde kültür, dilin gösterge ve anlam dizgesi ile yeni yapılar yaratmaktadır. Yaratılan dilsel ve iletişimsel yeni yapılar kültürü etkilenen ve etkileyen bir yapı olarak dönüştürmektedir. Bu durum, aynı zamanda bireyin düşünce dünyasındaki dönüşümün toplumsal düzlemde yeni alanlar meydana getirmesinin de etkeni olarak ortaya çıkmaktadır. Güvenç’in (2003, s. 101) Sosyolog Sorokin’den aktardığı kavramsal yaklaşımda kültür, sosyokültürel çevrede belirgin olarak ortaya çıkan fiillerin ve araçların süreç içerisinde ortaya koymuş oldukları nesnel gerçeklik olarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda kültür aynı zamanda bir değerler ve normlar bütünü içinde gerçekleşen, etkileşimli ilişkiler etrafında toplanmış toplumsal yapılar olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak, dil ve iletişim etki ettiği tüm yapıları kültürel olarak yeniden üretim ve dönüşüm sürecinin etki alanına sokmaktadır. Bu üç olguyu ele almak ancak birbirinin etki alanına girmekle; dili kültürle, kültürü iletişimle, iletişimi dil ile olan etkileşim alanlarındaki üretim ve dönüşümlerle açıklamak mümkün olmaktadır.

Söz ile kültürel bir aktarım aracına dönüşen dil, teknolojik, sanatsal, düşünsel, sosyal, siyasal, coğrafi etkiler altında şekillenmiş ve form olarak dönüşmüştür. Bu çerçevede kültürel olarak dilin sözlü formundan başlayarak dijital formuna kadar geçen süreci dönüm noktaları ile sınıflandırmak geçiş süreçlerini daha iyi aktarmaya yardımcı olacaktır. Bu çalışmada dilin kültür ile etkileşimi kültürel bağlamda sözlü, yazılı, tipografik, elektronik ve dijital dönemler çerçevesinde iletişim biçimlerindeki dönüşüm bağlamında yapısal olarak açıklanmaya çalışılmaktadır.

1. Araştırmanın Metodu, Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları

Dil, iletişim ve kültürün çözümlenmesine dair, tarihsel sürecin başlangıcından beri çeşitli yaklaşımlar ortaya koyulmuştur. Bu yaklaşımlar felsefi çerçevede ya da bilimsel sistematik dâhilinde olmuştur. Dili sistematik yapı içerisinde ele alan yapısalcılık yaklaşımı aynı zamanda felsefenin de olguları ele alma biçimi üzerinde devrimsel bir dönüşüm yaratmıştır. Bu yönüyle çıkış kaynağı dil felsefesi olan yapısalcılık dil ile başlayarak iletişim ve kültürün de içinde olduğu birçok alan için çözümlenici bir yaklaşım olarak gelişmiştir. Yapısalcılığın ve dilbilimin sistematik olarak ele alınması dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün (1998) çalışmaları ile başlamıştır. İlk dilbilimciler dili yazılı ve sözlü olarak ayırmamış olmasına rağmen, Saussure (1998, s. 53) yazının konuşma dilini temsil etme özelliği üzerinde durmuştur. Toplumsal yapı ile dilsel yapının kültür düzleminde yer aldığı söyleyen yapısalcı sosyal antropolog Claude Levi Strauss (2012, s. 106) dilin kültürün bir ürünü olarak ele alınabileceğini ifade ederek, saha çalışmaları ve yazmış olduğu eserleriyle yapısalcılığa kavramsal bir çerçeve çizmiştir. Kendinden sonra yapılan çalışmalara da büyük katkılar sağlayan Strauss (Eriksen & Nielsen, 2013, s. 130) antropoloji disiplini ile yapılar arasındaki ilişkiyi toplumdaki akrabalık ilişkileri ile benzer bağlamda ele almış, bu ilişkilerin yaratmış olduğu üretimleri toplumu yeniden yapılandıran unsurlar olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda araştırmamızda iletişim, dil ve kültürü etkileşim odaklı ele almamıza olanak tanıyan yapısalcı yaklaşım esas alınmıştır. Verilerin elde edilmesi için literatür taraması yöntemi tercih edilmiştir. Elde edilen veriler yorumsamacı bir yaklaşım ile analize tabi tutulmuştur. Dil ve kültürün teknolojik yeniliklerden etkilenme süreçleri, neden sonuç ilişkisi içinde ele alınmış ve yapısalcılığın temel prensibi olan sistem içinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, küresel ölçekte yapılan araştırma sonuçları güncel durumu açıklamak için kullanılmıştır. Dijital dönemin dil ve kültür pratiklerinde zaman ve mekân bağlamında önemli dönüşümler yaratan mobil iletişim teknolojilerine odaklanılmıştır. Mobil iletişim süreçlerini makalenin sorunsal ve amacı doğrultusunda değerlendirebilmek için kullanıcı istatistiklerinin yer aldığı küresel ölçekte yapılmış olan saha araştırma verilerine yer verilmiştir. Böylelikle sözlü kültürden başlayarak dijital döneme kadarki süreçte dil ve kültürün etkileşiminin iletişim süreçlerine etkisine ilişkin çıkarımlara ulaşılması hedeflenmiştir. Bu sebeple mobil iletişim kullanımındaki kategoriler, eğilimler, ülkeler arası kullanıcı davranışlarındaki farklılıklara odaklanılmaktadır. Mobil iletişim zaman ve mekân önceki dönemlerden farklılaşmakla birlikte dilin sözlü, yazılı, simgesel, görsel, işitsel formlarına aynı ortam içinde olanak tanımaktadır. Bu sebeple dijital iletişim döneminde yeni bir aşama özelliği taşımakla birlikte dil, kültür ve iletişimin geçmişten bugüne kadar taşınmış olduğu temel yapıları içermektedir.

Araştırmanın amacı dil ve kültürün içinde bulunduğu yapısal sistemin önemli bir unsuru olarak iletişimin önemini vurgulamaktır. Araştırma, dil ve kültürün etkileşimi ile şekillenen iletişim olgusunun, döngüsel bir yapı içinde dil ve kültürü etkileme kapasitesine ilişkin veriler ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Dil ve kültür alanındaki değişim, iletişim teknolojilerine kıyasla daha uzun sürmektedir. Bu sebeple eş zamanlı olarak dil ve kültürün etkileşiminin sonuçlarını güncel verilerde bulmak konusunda araştırmamızın sınırlılığı bulunmaktadır. Bu sebeple literatür taraması yöntemi ile tarihsel süreç çerçevesindeki veriler araştırmamıza temel teşkil etmektedir.

2. Sözlü Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Sözlü kültür olarak ele alınan dönem, yazının icadına kadar olan süreyi tanımlamaktadır. Sözlü kültür toplumların üretim ilişkileri, iş bölümü, toplumsallaşma, aktarımlı bellek inşasının insan iletişiminin konuşma edimi ile gerçekleştiği koşullara karşılık gelmektedir. Dil, sözlü kültür döneminin en önemli iletişim aracıdır. Dilin sözel ve görsel formları sözlü kültür döneminin bilgi aktarım ve kayıt teknolojileridir. Diller zaman içinde değişip, dönüşmekte, bazıları ise o dili konuşan insan kalmaması nedeniyle kaybolabilmektedir. Konuşulmasına rağmen yazıya geçmemiş diller mevcuttur. Bu sebeple dili var eden yapı ve dilin kökeni söze dayanmaktadır. Yazı, ifade ediliş biçimi itibarıyla söze bağımlıdır. Yazıya aktarılmış bir düşünce veya söz ister sesli ister sessiz olarak okunsun, metin sese dönüşme özelliğine sahiptir. Bu sebeple dilde söz esastır (Ong, 2015, ss.19-20). Bu özellikleri biyolojik ve zihinsel olarak bir iletişim aracına dönüşmektedir.

Dilin sınırlarını belirleyen bir etken olarak kabul edilen bilişsel süreçlerin izleri, geç paleolitik çağa ait insan eseri görsel kalıntılarda ve bazı ritüellerde görülmektedir. Kültürel antropolojinin ortaya koyduğu insanın kültürel üretimine dair kanıtlar, dönemin insanların konuşma işlevini yerine getirirken işitme ve hafıza kapasitelerinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Dillerin gelişmişlik seviyelerine göre sergilemiş oldukları farklılıklar, ait oldukları toplumların değişiminde bir etken değildir. Dil, tüm toplumsal örgütlerin kabul görmüş davranışlarına temel teşkil etmektedir (Goody, 2011, s. 22). Bu da dili hem bilişsel sürecin işleyişinde hem de toplumsal yapılar arasındaki etkileşimde etkili bir konuma yükseltmektedir. Bu durum dilin kültür ile temelde birbirine bağlılığını göstermektedir. Sözlü kültür döneminde dil, toplumsal yapıların üretimsel dönüşümünde iletişimi bir araç olarak kullanmıştır.

Ses ile işlevselleşen dil, durağan ve yazıdan ayrılmış bir geleneğe sahiptir. Görselliğin yaratmış olduğu sembolik nitelik dilin sesli biçimine baskın hale gelmiştir (Saussure, 1998, s. 53). Sözlü kültür döneminde baskın hale gelen dilin kullanım formları aynı zamanda kültürel üretimlerin fiziki ve soyut özelliklerine etki etmiştir.

Söz, dilin konuşulabilme düzeyinde anlık olarak gerçekleşen bir eylem biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Gündelik hayatın pratiklerine aracılık eden söz, ses ya da yazı olarak form kazanır. Biçimsel olarak sözlü dil ve yazılı dil büyük oranda birbirinden farklıdır (Vardar, 2002, ss.180-183). Bu farklılıklar aynı zamanda toplumsal değişimlere yön verebilme ve bu değişimlerden etkilenmeye açık bir durum yaratır. Bu bağlamda dil düşünceye aracılık eder. Dil ile düşüncenin birbirinden ayrılması söz konusu olmadığı gibi bu iki öğenin bir araya geldiği noktada işlevsellik doğmakta ve biçimsel bir gerçeklik yaratmaktadır (Saussure, 1998, ss. 167-168). Yazılı anlatımı yüzeysel bulan Platon'a göre yaşam ve düşünce arasındaki boşluk, dilin söyleme eylemini gerçekleştirilmesiyle kapanabilmektedir (Feyerabend, 1995, s. 185). Bu yaklaşıma göre, sözlü iletişim mesajı iletme kapasitesi ve biçim olarak, yazılı iletişimden üst seviyededir.

Sözlü kültür dönemi gündelik dil pratiklerinin yaratmış olduğu sözlü iletişim biçimi, arkaik kültürün belirleyici bir özelliğini teşkil etmektedir (Baudrillard, 1974, s. 215). Sözlü kültür döneminin yazıdan yoksun olması, bu dönemi tarihsel disiplinin dışında bırakmamaktadır. Mitolojinin yerini tarihe bıraktığı bir dönüşümden bahsedilmesine rağmen, tarih öncesinde bir dönemden söz edilmektedir (Strauss, 2013, s. 70). Dünyanın farklı toplumlarının eseri olan sözlü anlatılar birbiri ile benzer

özellikler göstermektedir. Homeros destanları kuşaklar arasında aktarılırken, belirli bir dize ölçüsü ve deyişler kullanılmıştır. Bu özellik yapısal bir şablon olarak içerdiği kültür ve dilsel unsurları iletişimin temeli olarak belirlemiştir (Ong, 2015, s.37). Bu dönemde üretilen sözlü kültür kalıntılarının biyolojik ve jeolojik kalıntılarla bağlantılı olarak değerlendirilmesi, tarihsel açıdan ne kadar geriye gidebileceği konusunda veriler sunmaktadır. Mit ya da efsanede geçen bir hayvan ya da coğrafi bir şekil üzerinden dönemin tarihselliği hakkında bilgi ortaya koymak mümkün olmaktadır.

Dilin değişmeyen ve temel unsuru olarak öne çıkan biçimi sözlü iletişimdir. Sözlü kültür döneminin iletişim ve dil için önceliğinde sesin hâkimiyeti baskınlığına, doğmuş olan tüm dillerin konuşulmasına rağmen sadece bir kısmı için alfabe geliştirilebilmiştir. Sözlü kültür tarihi boyunca binlerce farklı dil doğmuş olmasına rağmen, bunların tamamının alfabe geliştirmedeği ve yazılı iletişime geçmediği bilinmektedir. Günümüzde 3 bin farklı dilin konuşulmasına rağmen, bunlardan sadece 78'inin alfabesi ve yazı üretimi bulunmaktadır (Ong, 2015, s.19). Söz ve yazı arasındaki bu farklılaşmadan yola çıkarak dilin sözlü iletişimi bir icat ya da keşif, yazı iletişimi ise bir teknoloji geliştirme aşaması olarak değerlendirmek mümkündür. Yazılı kültür sonrası dönemlerde bu geliştirme aşamaları giderek kitlesel ve karmaşık bir seyir izlemiştir. Sözlü kültür döneminde dilin kültür ile etkileşiminin bir sonucu olarak iletişim süreçlerinin dönüşüm yaşadığı görülmektedir.

3. Yazılı Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Yazılı kültür dönemini başlatan en önemli gelişmenin alfabenin icadı olduğu kabul edilmektedir. Batı uygarlığının bilim ve felsefedeki gelişiminin başlangıcı olarak görülen alfabe MÖ 700 yıllarındaki keşfedilmiş kavramsal bir teknoloji olarak nitelendirilmektedir. Dilin söz ile tamamlanamayan kavramsal söylem açığı, yazı ile kapatılmıştır. Kendinden önceki yaklaşık 3 bin yıllık sözlü geleneğin yaratmış olduğu zihinsel yapı, alfabetik zihin olarak dönüşüm sürecine girmiştir. Yazılı kültür döneminde, iletişim altyapısını oluşturan temel unsur alfabetik bilgidir (Castells, 2005, s. 439). Alfabenin yazı aracılığıyla bilgiye dayalı bir iletişim disiplini yaratmasının nedeni, kayıt altına alınan verilerin anlam ve gerçekliği bakımından nesnel yorumlanmasına imkân sağlamasıdır. Gelişmişlik düzeyine göre zengin ya da sınırlı sayıda göstergelerle iletişim kurulmuş olsa da tüm uygarlıkların geçmişinde yazının var olduğu kabul edilmektedir. Harf sistemine dayalı yazı ilk olarak Mısır uygarlığında kullanılmış ve sonrasında diğer uygarlıklara yayılmıştır. Yazıyı ortaya çıkaran nedenler çok yönlü özellik taşıyarak birlikte toplumdaki topluma değişmektedir. Gündelik yaşamı düzenleyecek sistemler kurulurken yazı önemli bir işlev görmüştür. Her uygarlığın ve toplumun gündelik hayatlarındaki ihtiyaçlar farklı olduğundan, alfabeler de ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Faulmann'a göre uygarlıklar arasındaki etkileşimden, yazılı kültürün göstergesi olan alfabeler de etkilenmiştir (2001, s. 77). Toplumsal ve iktisadi hayatın düzen içinde yürütmesini sağlamak için yazının bilgiyi sistematik hale getirme niteliği tüm toplumlar için önemli olmuştur.

Bu bağlamda yazının ortaya çıkmasını sağlayan etkenlerin en önemlilerinde biri de toplumların ticari ve sosyal olarak gelişmesi ve çeşitlenmesidir. Toplumsal yaşamda artan hareketliliğin yarattığı veriler insan belleğinin kapasitesini aşmıştır. Kalıcı ve güvenilir olarak ticari bilgilerin kayıt altına alınması toplumsal yaşamdaki düzenlemenin gereği olarak doğmuştur (Crowley & Heyer, 2014, s. 69). Bu yönü ile yazı, rasyonel bir toplumsal düzen sağlama aracı niteliğindedir. Toplumsal düzenin

temeli olan hukuk kuralları da yazılı olarak kayıt altına alınarak bağlayıcı metinlere dönüşmüştür. Yazı dili ve hukuki normlarla birey ve toplum ilişkilerinin sınırları belirginleştirilmiştir. Dil ve kültür etkileşiminin sonucu olarak toplumsal verilerin aktarılmasında yazının etkin olarak kullanılması iletişim süreçlerini de dönüşüme uğramıştır.

Günümüzde kullanılan yazının biçimsel olarak kökeni her kültürün kendi tarihselliği içinde geçmişe uzanmakta, değişimlere rağmen bir sistem ve yapı olarak temel özelliklerini korumaya devam etmektedir. Yazılı kültür döneminin başlangıcında dilin evrimini etkileyen üç temel yazı formu Mısır ve Sümer, Asya ile Mezoamerika olmuştur. Bu üç yazı sistemi tarihin başlangıcından bugüne kadar oluşan eski kültürlerin ve o kültürlerin anlatımları olan yeni yazı biçimlerinin tohumları niteliğini taşımaktadır (Fischer, 2013, s. 84). Sümer dilinin modern dillerin yapısı ile bağının olmadığını belirtmektedir (Lerner, 2007, s. 1). Bu veriler, eski dillerinin yazılı formunun, modern diller ile karşılaştırıldığında, yapısal etkileşim ve dönüşümlerine dair veriler sunmaktadır.

Yazılı kültür tarihsel olayları nesnel olarak kayıt altına alma imkânı sunmaktadır. Bu sebeple tarihsel gerçekler ortadan kaldırılmak istendiğinde kitaplar yakılmak istenmiştir (Thompson, 1999, s. 96). Yazılı kültürde üretilen bilgiler, hâkim erkler tarafından kontrol altına alınmak istenmesine rağmen, bireyler bilginin gücünü fark etmiş ve yeniliklerin icadı sürecindeki etkisini kavramıştır (Goody, 2011, s. 27). Tarihsel süreç içerisinde yaşanan siyasi iktidar mücadeleleri ve uluslararası düzeydeki değişimler beraberinde bilginin ve kültürün aktarım sürecini de etkilemiştir. Dilbilim, yeniçağ Avrupası'nda sözlü kültür yerine yazılı metinleri inceleme alanı olarak benimsenmiştir. Sömürgeleşme sürecinin bitmeye başlamasıyla birlikte Afrika ve Güney Amerika kültürlerinin birikimlerinin sözlü ve yazılı gelenekler çerçevesinde ele alınma imkânı da ortaya çıkmıştır (Wimmer, 2009, s. 53). Bu sebeple yazılı kültürün politik ve siyasi bir etkisi de bulunmaktadır. Böylelikle kültür dil aracılığı ile yeni kültürlerle etkileşime girmiştir. Bu etkileşim aynı zamanda farklı diller arasında da gerçekleşmiştir. Kültürel veriler diller arası aktarımla farklı kültürlerle ulaşmıştır.

Dilin, doğası gereği söz olarak doğması ve yazıya yönelik olarak insan üretimi olması sebebiyle bazı düşünürler tarafından ikincil olarak görülmüştür. Platon (2015, s. 79) Yedinci Mektup eserinde yazıyı dilin donmuş biçimi olarak nitelendirerek düşüncelerin bu forma emanet edilemeyeceğini savunmuştur. Platon'un dile yüklediği esas işlev düşünce olarak belirlemektedir. Bu yaklaşım düşüncenin özelliğinin söz ile canlılık kazandığı yazının ise görsel boyutu sebebiyle nesnel bir yapı olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bununla birlikte dönüştürücü etkisi nedeniyle yazıya önem atfedilmiştir. Rousseau (2011, s. 21) yazının farklı uygarlıklar arasındaki etkileşimle başka dillerin bünyesinde o dile has bir form ile oluştuğunu ifade etmekte, Freire ve Macedo (1998, ss. 44-100) ise dili kültürün 'gerçek kumaşı' olarak nitelemektedir. Bu açıdan dilin hâkimiyet kurma ve fırsatlar yaratma gücüne de vurgu yapmaktadır. Dil kültüre eşdeğerdir ve kültürün ürettiklerinin bilgi içeriğine aracılık etmesi bakımından bir güç niteliği taşımaktadır. Dil, iletişim ve kültür içerisinde düşünürler, edebiyatçılar, bilim insanları tarafından yöneltilen eleştiri ve övgülerle farklı açılardan yazının işlevlerinin ortaya koyulmasına katkı sağlamıştır. Bu alanda tarihsel sürece, toplumlara, coğrafi konuma göre değişim ve dönüşümlerle birlikte iletişim, dil ve kültür yeni aşamalar kaydetmeye devam etmiştir. Bu değişimlerin öncüsü ise

teknolojik gelişmeler olmuştur. Yazı bu süreçte sanatsal boyutu da bulunan el ile yazma (kaligrafi) döneminden endüstriyel bir alana doğru evrilmiştir.

4. Tipografik Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Kültüre ilişkin tüm alanlar tipografik dönemin yaratmış olduğu yeniliklerden etkilenmiş ve dönüşüme uğramıştır. Yazılı kültür döneminin yaratmış olduğu kültürel miras ve bunun etrafında gelişen sosyal, iktisadi ve politik ağlar yeni iletişim kanalları açmıştır. Fakat bilim ve teknolojideki gelişmelerin önlenemez doğası tüm alanlarda olduğu gibi iletişim, dil ve kültürde de dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Yazma tekniğindeki ilerlemelerle birlikte bilginin ürüne dönüştürülmesi hız kazanmış ve daha geniş insan topluluklarına erişim sağlanmaya başlanmıştır. Bunu ortaya koyan tekniğin adı ise tipografik baskı olmuştur.

Tipografi kelime kökeni olarak Yunanca kalıp ve yazmak kelimelerin birleşimi olan “*typography*”dir. Tipografi görünür bir dil olarak düşünce ve verileri iletişim aracılığıyla aktaran etkili bir görsel iletişim biçimi özelliği taşımaktadır (Carter, Meggs & Day, 2012, s.1). Tipografi tekniği antik döneme kadar uzanan mühür ve paralar üzerindeki baskılarda görülmektedir. Tipografik dönem seri üretim teknolojisiyle başlatılsa da tipografi kullanım olarak yazılı kültür dönemine kadar uzanmaktadır. Tipografik dönem Avrupa’da seri matbu üretimle başlasa da matbaanın ahşap kalıplar ile gerçekleşen ilkel halinin kökeni Çin’e dayanmaktadır. Bu ilk matbaa tekniğinin kullanıldığı dönem aynı zamanda en önemli baskı malzemesi olan kâğıdın da keşfedilerek geliştirildiği bir dönem niteliği taşımaktadır. Çin’de matbaa ve kâğıdın kullanılmaya başlanmasıyla birlikte çok sayıda kitap basılmıştır. Çin’de başlayan bu basılı kültür, ticaret yollarının gelişmesiyle birlikte Avrupa’ya ulaşmıştır. Bu sebeple tipografik kültürün temelleri Gutenberg’in 1450’de geliştirdiği dönemden çok öncesine dayanmaktadır (Crowley & Heyer, 2014, s. 129). Sınırlı harf ya da simge içeren bu dönemin baskılı materyallerinin MÖ 15. ve 17. yüzyıllarda tam bir metin baskısını içeren örnekleri Girit Adası’nda bulunmuştur (Erdal, 2015, s. 99). Baskı teknolojisinin daha erken dönemlerde ortaya çıkmasına rağmen tarihsel süreçte kültürel bir dönemin başlangıcı olarak Avrupa’daki gelişme esas alınmıştır. Bunun sebebi yeni baskı teknolojisinin sonraki dönemleri de etkileyecek ölçekte bir etki alanı yaratmış olmasıdır.

Yüzyıllar boyunca yazının kullanım tekniklerinde meydana gelen minimal değişiklikler, süreç içerisinde biçimsel ve kullanım olarak yazıda önemli dönüşümler yaratmıştır. Bu bağlamda yazı sistemindeki değişimler konuşma dilindeki biçimsel ve işlevsel dönüşümlere etki etmektedir (Fischer, 2013, s. 83). Tipografik kültür döneminde kelimeler nesne özelliği kazanmıştır. Matbaanın yarattığı baskı tekniği ile kelimenin sözlü niteliği zayıflamıştır (Ong, 2015, s. 48). Kelimeler görünür düşünceler ve dondurulmuş sesler olarak tipografik kültür döneminde yazıya yeni bir işlev ve form kazandırmıştır (Carter vd., 2012, s. 2). Yazılı materyallerin üretiminin seri olma özelliği kazandığı tipografik dönemde el üretiminin taşıdığı özgünlük özelliği nicelik olarak etkisini yitirmeye başlamıştır. Bununla birlikte matbaadan önceki dönemde baskı tekniklerinin bu alandaki ilerlemeye zemin teşkil ettiği görülmektedir.

Kültürün temel aktarıcı unsurunun insan olması, teknolojinin yaratmış olduğu araçların insan ile kültür arasında bir konuma sahip olduğuna dair bir gösterge niteliği taşımaktadır. İlk kâğıt ve baskı tekniğinin Çin’de bulunmasına rağmen Avrupa’dakine benzer bir toplumsal dönüşüme sebep olamamasının nedeni, Castells’e

göre okuryazarlık oranının düşük olmasıdır (2005, s. 39). Gutenberg'in 15. yüzyılın ikinci yarısında geliştirdiği modern matbaa makinesinde bastığı ilk kitap İncil olmuştur. 16. yüzyılın başlarında o dönem koşulları için devrim sayılabilecek nitelikte en az otuz beş bin farklı kitap basılmıştır. Matbaada basılan bu ilk ürün kitaplara 'incunabula' ismi verilmiştir. Matbaa Hristiyanlık dininin yayılması için bir araç olmuş ve aynı zamanda Avrupa kültürünün farklı coğrafyaları etkilemesine hizmet etmiştir (Roberts, 2015, s. 274). Matbaa ortaya koymuş olduğu ürünler itibariyle bir iletişim aracı niteliği taşımaktadır. Matbaanın doğuşunun arkasındaki ekonomi politikası belirleyen unsur, ekonomi, siyasi ve dini otoritelerin bu konudaki talepleri olmuştur (Poe, 2019, s. 159). Matbaayla birlikte yaygınlaşan edebi eserler ve kutsal metinler okuma kültürünü toplumsal bir ritüelden bireysel bir eyleme dönüştürmeye başlamıştır (Armstrong, 2005, s. 86). Tipografik kültür döneminin yaratmış olduğu en önemli devrimsel etki kutsal metinlerin seri olarak basılarak halkın okumasına daha açık hale getirilmesidir. Tipografik baskı ile kutsal metinlerin halk arasında okunur hale gelmesi, kurumsallaşmış dinlerin kutsal metinleri ve din adamlarının toplumsal konumunda değişimler başlatmıştır. Kutsal metinlere karşı fikirlerle üretilen metinlerin karşılaştırmalı okumasının yapılması eleştirel yaklaşımı geliştirmiştir.

İletişime aracılık eden tüm sistemler beraberinde bir ağ yaratmaktadır. Tipografik kültür döneminde iletişim materyallerinin üretimini ve devamlılığını sağlayan matbaanın da bir ağ oluşturması mümkündür (Poe, 2019, s. 32). Ağ olgusu içinde tipografik kültür dönemindeki bilginin çoğalması ve dağıtımında matbaanın farklı rolleri bulunmaktadır. Gazeteciliğin mesleki bir alan olarak doğuşu ve gelişmesinde tipografi kültürün teknolojik unsurlarının etkisi belirleyici olmuştur. Matbaanın 17. yüzyılda seri baskı yapmaya başlamasıyla birlikte toplumsal bilgi talep edilen bir unsur haline gelmiştir (Alver, 2007, s. 27). Matbaa ile bilimsel bilgi endüstriyel bir biçim almış, seri üretim teknolojisi ve kitle iletişimlerinin bir parçası olmuştur. Böylece bilgi haber niteliği ile toplumsal ve endüstriyel alan olarak belirleme başlamıştır

Litografi baskı teknolojisiyle, görüntüleme teknolojilerinin gelişmesi yazının hâkimiyetini fotoğrafa devretmiştir (Benjamin, 2013, s. 46). Bu baskı tekniği tüm teknolojik yenilikler gibi bir altyapı olarak yeniliklere zemin hazırlamıştır. Bilginin, görüntünün, edebiyatın geniş kitlelere aktarılmak üzere yeniden üretilebilir hale gelmesi, bu alandaki gelişmelerin iletişimin alanını genişletmesine imkân sağlamıştır. Kültürel ürünlerin tüm çıktılarını endüstriyel ürünlere dönüştüren modernizmin yeni görsel dili olarak konumlanan fotoğraf, dil kurgusu ve iletişim yönetimindeki önemini giderek artırmıştır. Elektronik dönemde dil ve kültür iletişim eylemi içerisindeki etkileşimini artırmış ve bu etkileşimin ortaya koyduğu yenilikler iletişim süreçlerini dönüştürmüştür.

5. Elektronik Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Elektronik iletişim araçlarının doğuşuyla birlikte dil ve kültürün etkileşimi yeni bir aşamaya evrilmiştir. Tipografik dönem ile elektronik dönemin yayın teknikleri arasındaki ayrım, sözlü ve yazılı kültür arasındaki farkları belirgin hale getirmiştir. Ong (2015, s. 15) tarafından "ikincil sözlü kültür" çağı olarak kavramsallaştırılan elektronik kültür dönemi telefon, radyo ve televizyonun kullanımına sunulmasıyla birlikte iletişime yeni boyutlar kazandırmıştır. Tipografik kültür dönemi ve sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler yeni iletişim araçlarını ortaya çıkarmıştır. Bu araçların ilki ses kayıt cihazı fonografıdır (Thompson, 1999, s. 48). Elektronik kültür döneminde

bilginin kayıt altına alınması ile ilgili olarak yaşanan bu dönüşüm tipografik kültür döneminde kâğıdın bulunmasına benzer nitelikte bir gelişme özelliği taşımaktadır.

Castells'in (2005, s. 441) elektronik kültürün geleceğine ilişkin yapmış olduğu öngörüye göre; dünya çapında erişime olanak veren, tüm iletişim araçlarını birleştiren, interaktif bir iletişim modeli sunan yeni iletişim teknolojisi ortaya çıkacak, bu teknoloji kültürel yapıyı kökten ve kalıcı biçimde değiştirecektir. Elektronik çağa dair Castells'in (2005) tespitleri ile örtüşen yeni iletişim modelinde televizyon ön plana çıkarken, bu süreçte kitleselleşen ve küreselleşen elektronik kültür süreci etkisinde bir iletişim modeli gelişmeye devam etmiştir.

Elektriğin bulunmasıyla birlikte radyonun bir iletişim aracı olarak kültüre dâhil olması sesli anlatı ve iletişim kültürünün günlük yaşamda yoğun olarak deneyimlenmesi sonucunu doğurmuştur (McLuhan 2020, s. 44). McLuhan'a göre yazılı kültürü gelişmiş toplumların elektronik kültürün bu yeni aracı radyonun yaratmış olduğu işitsel aktarıma karşı direnci daha güçlüdür (2020, s. 44). Elektronik kültürde iletişim teknolojisi ses uzamının yerini almıştır. Ardından sesi de içine alan görsel uzam etkili hale gelmiştir (McLuhan & Powers, 2001, s. 49). Kitle iletişim aracı olarak matbu gazete yayıncılığı ile faaliyetlerini sürdüren kuruluşlar, radyo ve televizyon yayıncılığına yönelmiştir. Medya sahipliği açısından da önemli dönüşümlerin yaşandığı elektronik kültür döneminde basın kuruluşları medya kuruluşu ismini alarak başka alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır. Aynı şekilde medya dışı faaliyet gösteren kurumsal yapılar, medyada yeni oluşumlar yaratmıştır. Elektronik kültür dönemi iletişim araçlarının konumlanma şekli medya olgusu içinde ekonomi politikasını doğurmuştur (Herman & Chomsky, 2012, s. 82). İletişim, halkla ilişkiler ya da kamuoyu yönetiminin yapıldığı bir araç rolünü üstlenmiştir. Böylece iletişim araçları işlev de kazanmıştır.

İletişim teknolojilerinin toplumsal yaşam üzerindeki etkilere ilişkin iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Innis'e (akt. Lull, 2001, s. 43) göre iletişim teknolojilerinin zaman ve uzamsal olarak kazanmış olduğu yeni boyutlar sebebiyle bu teknolojiler toplum üzerinde egemen olma tehlikesine sahiptir. McLuhan'a (akt. Lull, 2001, s. 43) göre ise yeni iletişim teknolojileri, zaman ve uzamsal olarak yeni özellikleriyle sınırların ortadan kalktığı, insan algısı ve toplumsal örgütlenmenin yeni boyutlar kazandığı bir dönemi başlatmıştır. Elektronik kültür dönemiyle birlikte kitle iletişimin kültürler arası ve coğrafi sınırların dışına taşan etkisi ile küreselleşme tezi güçlenmiştir. İletişimin yaygınlığı, kültürlerin daha geçirgen bir temas içinde olmaları küreselleşmeye etki eden bir unsur olarak yorumlanmıştır.

Elektronik kültür döneminde dil ve kültürün etkileşimine zemin teşkil eden önemli gelişmelerden biri de görüntü teknolojilerinin başlangıcı kabul edilebilecek olan fotoğraf çekim tekniğinin geliştirilmesi olmuştur. İlk kalıcı fotoğraf 1822 yılında Joseph Nicéphore Niepce tarafından kaydedilmiştir (Asimov, 2006, s. 279). Başlangıçta resmin yerini alacağı düşünülen fotoğraf verinin aktarıldığı bir araca dönüşmüştür. Fotoğraf belge niteliğiyle medya ve iletişim alanında çok önemli bir işlevi üstlenmiş, haber alma hakkı çerçevesinde yazının ötesine geçen bilgi aktarma aracı olarak görülmüştür. Daily News gazetesinin kendini 'New York'un Resimli Gazetesi' olarak nitelendirilmesi fotoğrafın kitle iletişimdeki rolünü anlatan önemli bir örnektir. Fotoğrafın medya mecralarında etkin rol oynaması sosyolojik olarak okumayı tercih etmeyen kitleye yönelik bir tercih olarak görülmektedir. Bunun karşılığı olarak Le Monde Gazetesi'nin haber metinlerinde az fotoğrafa yer vermesi fotoğrafı ikincil ve

metinsel analizleri destekleyici konuma taşımaktadır (Sontag, 2008, s. 27). Temelinde görüntü teknolojisinin bulunduğu fotoğraf, hareketli görüntü tekniği ile sinemanın da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Fotoğraf gibi siyah beyaz olarak başlayan video teknolojisi ilerleyen süreçte sesli ve renkli bir niteliğe kavuşmuştur. Televizyonun gelişmesiyle birlikte video teknolojisi kitle iletişimin ve haberciliğin alanına girmeye başlamıştır. Başlangıçta sadece devlet tarafından yürütülen televizyon yayıncılığı, eğitim, bilgilendirme ve eğlence amacı gütmüştür. Bu dönemde ekran aracılığıyla toplumun karşı karşıya kaldığı medya aktarımlarının kültürel sonuçlarına yönelik eleştirel yaklaşımlar gelişmeye başlamıştır (Jacquinot-Deleunay, 2016, s. 65). Sinema ve televizyon yapımlarıyla yeni bir kültürel üretim alanı açılmış, endüstriyel alanda da fotoğraf ve sinema teknolojisinin reklam aracı olarak kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır.

Elektronik dönemin etkileri bakımından en önemli teknolojik icat televizyon olmuştur. Elektronik kültür dönemindeki medya araçları, yaşam alanlarının yeniden düzenlenmesini derinden etkilemiştir. Televizyon ve radyoyla birlikte ev içi yeni sosyalleşme alanları yaratılmıştır (Lull, 2001, s. 46). Televizyon kültürel olarak birçok alanda gündelik yaşamdaki yerleşik alışkanlıkları değiştirmiş, haberleşme, iletişim, eğlence kültürünü dönüştürücü etki yapmıştır (Williams, 2003, s. 11). Böylece birlikte izleme kültürü doğmuş, ev mekânsal olarak yeni form ve işleviyle bireysel iletişime de yeni boyutlar kazandırmıştır. Castells (2005, s. 443) toplumsal, politik ve ekonomik dinamiklerin etkisinde gelişen *'gerçek sanallığın kültürü'* olarak tanımladığı yeni bir kültürel yapının ortaya çıktığını söylemektedir. Bu bağlamda elektronik kültürün yaratmış olduğu bir izleme kültüründen bahsetmek mümkün olmaktadır.

Televizyon aynı zamanda sosyolojik olarak boş zamanların değerlendirildiği bir alan yaratmıştır. Bu alan giderek bireylerin boş olmayan zamanlarını da ele geçirmeye başlamıştır. Oskay (2000, s. 333) bireyin kitle iletişimine katılımı bağlamında ele aldığı televizyonun etkisini toplumsallaşmayı yaratan bir inanç alanı olarak açıklamaktadır. Televizyon toplumsal ve bireysel olarak bellek inşa etmek üzere bilgi aktaran bir araç olmaktan çok izleyicinin kendi gerçek yaşamını haklılaştırdığı bir eğlence işlevine sahiptir. Televizyonun içerik olarak farklı kültürel yaşamları film, dizi ve eğlence programları aracılığı ile sunması kültürler arası etkileşim ve iletişimi güçlendirmiştir. Televizyon görüntü ve sesin aynı kanaldan aktarımı ile toplumsal düzlemde iletişim dilinin sınırlarını belirlemiş ve özel bir alan yaratmıştır.

Fotoğrafın hızlı gelişimiyle birlikte sanatsal ve kültürel değerlerin yeniden üretim tekniği ile çoğaltılması hedef kitlelerle iletişim kurmak için etkili bir yöntem haline gelmiştir. Sinemada da fotoğraf ile paralel gelişen dönüşüm ve seri üretim mekanizması hakikilik tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Benjamin, 2013, s. 56). Yeniden üretimin kiteselleşen hedef kitleleri, fotoğraf ve sinemayı iletişim, dil ve kültür bağlamında etkileşim içine sokmuştur. Postman (1994, s. 24) *'dillerimiz bizim medyamız, iletişim araçlarımızdır. Medyamız metaforlarımızdır. Kültürümüzün içeriğini metaforlarımız yaratır'* diyerek, yeni teknoloji ile üretilen söylemin ve anlam üretiminin iletişim, dil ve kültür ilişkisini vurgulamıştır.

Elektronik kültür döneminde iletişim teknolojilerindeki gelişmeler giderek ses, görüntü, yazı ve fotoğrafın bir arada kullanılmasını mümkün kılmıştır. İletişimin görsel ve sözlü formunun kaynaştığı ve anlamın yeni göstergeler üzerinden aktarıldığı bir dönem başlamıştır (Meggs & Purvis, 2012, s. 403). Görüntü teknolojilerindeki hızlı

değişim sürmekte ve elektronik kültür dönemi zemin teşkil ettiği dijital dünyaya doğru ilerleyişini sürdürmektedir. Bu geçişi kesin hatlarla ayırmak tüm kültürel dönemlerde olduğu gibi mümkün olmamaktadır. Fakat internet teknolojisinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte iletişim, dil ve kültür alanında yeni bir döneme girildiğini söylemek mümkündür.

6. Dijital Kültür Döneminde Dil ve Kültürün Etkileşimi

Dijitalleşmeyi kültüre içkin bir olgu olarak ele almamızı sağlayan unsur yaşamı çerçeveleyen ve yönlendiren araçları üretme işlevine sahip olmasıdır. Bu araçlar vasıtasıyla toplumsal olanı anlamlandırmak ve iletişimin gerçekleşmesini sağlayan yapıları oluşturmak beraberinde kültürel oluşumları getirmektedir. Dijital kültürün ele alındığı araştırmalar, bilimsel çalışmalar ve düşünsel yazınlar iletişim teknolojisi ve internet bağlamında ortaya koyulmaktadır (Gere, 2018, s. 18). Dijital kültür kavramsal açılımı itibarıyla metin ve görsel olanı sayısal düzlemde sunan yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital işleyişte maddesel gerçekliği olan sadece donanım araçlarıdır.

Dijital kültür; sözlü kültür döneminden başlayarak gelişen iletişim teknolojilerinin yarattığı dijital çağ olarak da adlandırılan ve kendine özgü bir kültürel yapıyı ihtiva eden bir döneme karşılık gelmektedir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte internetin bir ağ olarak gelişiminin başlangıcı, bilgi aktarım hacminin ve kapasitesinin artmasına yönelik olarak yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Bilginin dünya çapında aktarılabilmesine olanak sağlayacak iletişim ağının teknolojik olarak tasarımı 1973 yılında Vinton Cerf ve Robert Kahn tarafından geliştirilmiştir. Bu çalışma ile internete temel teşkil edecek olan ve geniş bir bilgisayar ağında bilgi akışını sağlayacak ve tüm bilgisayarlar tarafından kabul gören bir yazılım dili doğmuştur (Castells, 2016, s. 60). Bilgi iletim teknolojilerinin başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülke tarafından geliştirilmesine paralel olarak, bu yeni teknolojinin kamusal alanda da kullanımı yönünde karşıt bir bilgisayar kültürü gelişmeye başlamıştır. Şikago'da Hacker olarak bilinen Ward Christensen ve Randy Suess isimli öğrenciler dönemin üzerinde uzlaşmış kullanım standartlarının dışına çıkarak yeni bir bilgi aktarım sistemi kurmuştur. Bugün modem olarak bildiğimiz bu buluş ile internet iletişim teknolojisinde yeni ve önemli bir aşama kaydedilmiştir. Daha sonra bu alandaki bilim insanlarının yeni katkıları ile modem ağ teknolojisi daha da gelişerek bilgisayarlar arası çevrimiçi tartışma platformu olan Usenet'i (kullanım ağı) başlatmıştır (Castells, 2005, s. 63). Dönemin yeni iletişim teknolojisinin karakteristiği olarak ele alınacak bu yenilikler, beraberinde yeni bir iletişim kültürünün de temelini atmıştır. İletişim bu yeni teknoloji çerçevesinde fiziksel gerçeklikten sanal gerçekliğe doğru ilk adımını atmıştır. Bununla birlikte telefon teknolojisi sesli konuşmanın ötesinde anlık veri aktarımını sağlayan işleve dönüşmüştür. Elektronik dönemin bir iletişim aracı olan telefon, aynı zamanda elektronik olan ile dijital olanın melez bir birleşimi olmuştur. Elektrik kabloları ile gelen bilgi yeni bilgisayar teknolojisinin yaratmış olduğu dijital dil ile mesajı açan kodları yaratmıştır.

Başlangıçta iletişim teknolojilerinin geniş kitleler tarafından kullanımı konusunda kısıtlılıklar olmuştur. Bu durumun yaratmış olduğu eleştirel kültür, bağımsız bilgisayar yazılımcıları tarafından halkın kullanımına olanak sağlayan yeni bir alan açmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde yaygınlaşan bilgisayar kullanımı, özellikle yoksul ülkelerde internet ağlarının gelişmesine ivme katmıştır. Bilgisayarların bireysel kullanıcılar

arasında yaygınlaşmaya başlaması ve kullanıcıların yetkinliklerinin artmasıyla birlikte BBS (Bülten tahtası sistemi) olarak ifade edilen dijital ortamlar doğmuştur. BBS ile internet aracılığıyla açılan kullanıcı hesapları ile çevrimiçi topluluklar oluşmuştur. Bu ortamlarda bilgisayar kullanıcıları tarafından internet aracılığı ile kişisel ilgi alanları ya da görüşleri doğrultusunda paylaşımlar yapılmıştır. BBS çevrimiçi kültürün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu paylaşımlar beraberinde toplumsal bir yapılanmanın doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Daha önce fiziksel ortamlarda bir araya gelen insanlar artık bilgisayar ve internet teknolojisinin tasarladığı ortamlarda buluşmaya başlamıştır. Bu yeni toplumsal yapı sanal cemaat olarak adlandırılmıştır (Castells, 2005, s. 64). Dijital kültür döneminin en belirgin özelliklerinden biri olan değişim hızı, etki ettiği alanlara da yansımıştır. Kültürün mekânsal dönüşümü dijital çağın en önemli göstergelerinden biri olmuştur.

Bilgi iletim esası bu yeni iletişim teknolojilerinin ilerleme motivasyonu, internet aracılığıyla daha fazla insanın sisteme dâhil olacağı koşulları yaratma yönünde olmuştur. Tıpkı 1970'li yıllarda ilk çıkışı yapan eleştirel bilgisayar kültürünün yaratmış olduğu yeni teknolojiler gibi, 1990'lı yıllarda da kullanıcılara kolaylık sağlayacak WWW (world wide web) teknolojisi internet kullanımına yeni bir boyut kazandırmıştır. Dünya çapında ağ olgusunu temsil eden WWW sisteminin mucidi Tim Berners-Lee ve birlikte çalıştığı ekip aynı zamanda çoklu medyayı olanaklı kılan teknolojileri de bu yeni sistem ile bütünleşmiştir. Böylece internet teknolojisi ses ve görüntü özellikleri kazanmaya başlamıştır. İnternetin esnekliğini artıran bu teknolojik yaklaşımlara ilaveten yine Berners-Lee ve ekibi kullanıcıların bağlanmış olduğu ağ, sunucular arasında iletişim sağlayacak hipertex iletim protokolünü (http) oluşturmuşlardır (Castells, 2005, s. 64). Dijital iletişim teknolojilerinin önceki dönem iletişim sistemlerinden ayrılan en önemli özelliği, mesajın aktarıldığı araçların da kendi aralarında bir iletişim diline sahip olmasıdır. İletişim, özneler arasında bir akışa aracı olmasının yanı sıra, bu akışı sağlayan araçların da birbiriyle bağ kurabilmesi için ortak bir dil gereksinimini doğurmuştur. Bu da bugün yazılım olarak tanımlayabileceğimiz inorganik bir dilin temelini teşkil etmektedir.

Dijital dönemde, dil ve kültürün etkileşiminin iletişimi dönüştürmesindeki etken olarak teknolojik ve bilimsel gelişmeler ön plana çıkarmaktadır (Gere, 2018, s. 16). Bir üretim biçimi olarak örgütlenen dijital üretim süreci, zihin, medya ve iletişimin örgütlü çalışmasıyla birlikte bir deneyim olarak ortaya çıkmakta ve bu deneyim ise bir ürüne dönüşmektedir. Bu ürün karşımıza anlam, ilişki, yapıt ya da sosyal sistem olarak çıkabilmektedir (Fuchs, 2015, s. 365). Dijital üretime konu olan toplumsal, düşünsel, sanatsal, yazınsal, bilimsel çıktılar, dil ve iletişim marifetiyle organize olmakta ve teknolojinin olanaklarıyla veriye dönüşmektedir. Veriye dönüşen dijital ürün ya da durumlar ağ sistemi içerisinde aktarılarak günlük yaşam da dâhil olmak üzere, bireysel ve toplumsal işleyişe etki etmektedir. Toplumun ortak kabulleri çerçevesinde değer, inanç, eğlence, kutsala ilişkin semboller, davranış kalıpları ve normlar ele alındığında, dijital sistemin yarattığı yeni durumun kültür üzerindeki etkileri görülmektedir.

Dijital kültürü tanımlarken önceki dönemlerden farklı olarak öne çıkan özellikler; çevrimiçi iletişim, çok işlevli medya kullanımı, teknolojik araçlar ile üretim, sanal sosyalleşme, kişisel gizliliğin sınırlarının teknoloji evreninde genişlemesi, bağlantısallık, mekân ve zamanın sınırlarının genişlemesi, dil çevirileri ile farklı lisan konuşan insanların doğrudan iletişim kurabilmeleri olarak sayılmaktadır. Dijital

kültür bir üretim alanı olarak dijital medya aracılığıyla ortaya koyulan yaratıcı bir süreç ve ürünler olarak belirmektedir. Dijital kültür, modern kültürün üzerinde gelişen ve modern kültürü şekillendiren bir etkiye sahiptir. Bu yeni sistem özellikle hız ve ekran kullanımının artışı ile birlikte kültüre dair yapıları bir araya getirme özelliği kazanmıştır (Dijk, 2018, s. 323). Dijital kültürdeki hız ve ekran aracılığıyla kurulan iletişim, kültürel normların toplumu ve bireyi sınırlandıran etkisini azaltmıştır. Görsel ve metin olarak artan veri ve bilgi akışının hızla değişmesiyle birlikte, yeni kültürel normlar oluşmaya başlamıştır. Bu normların içinde dilin kullanım pratikleri ve iletişimdeki toplumsal kurallar da dönüşüme uğramaya başlamıştır. Dil ve iletişim, sözlü kültür döneminden bugüne yapısal olarak temel bileşenlerini korumakla, birlikte günlük kullanımda yeniden üretimin etkisiyle nitelik ve nicelik olarak farklılaşmıştır.

Dil ve kültürün etkileşiminden doğan medeniyet birikimini, aynı zamanda belleğin birikimi olarak ele almak da mümkündür. İlk çağlarda bilginin depolandığı bir alan olarak insan hafızasının yanı sıra, ekstrasomatik olarak kavramlaştırılan beden dışı bilgi depolamanın ilkel formları bulunmaktadır. Bugün iletişimi organize eden bir temel kaynak olarak geliştirilen mikroçiplerin ilk tasarımlarının çentik çubuklar, işaret taşları gibi tasarımlar olduğu varsayılmaktadır (Crowley & Heyer, 2014, s. 18). Yaşamın işleyişi daha detaylı ve karmaşık hale geldikçe artan düzenleme ve organize etme ihtiyacı teknolojik olarak yeni araçların geliştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Dijital kültürün veri üretme potansiyelinin yüksek olması, belleği dijital kültür için çok önemli bir yere konumlandırmaktadır.

Dijital kültürü önceki dönemlerden ayıran önemli özelliklerden biri de teknoloji ve tasarım olarak yüksek bir değişim hızına sahip olmasıdır. Bu sebeple koşulların yaratmış olduğu değişime uyum sağlama gereksinimi yaşam boyu öğrenme kültürünü zorunlu kılmıştır. Dijital iletişim sistemlerinin ve uygulamalarının cihazlar aracılığı ile kullanımını konusunda yeteneklerin geliştirilmesi kadar dijital medyanın içerik okumalarının yapılabilmesi de önem taşımaktadır. Bu sebeple medya okuryazarlığı ya da daha geniş çerçevede dijital okuryazarlık önemli hale gelmektedir. Kurumsal, bireysel ya da sosyal iletişimde teknolojik olanakları yüksek kapasite ile kullanmak ve içeriklerin doğru metin ya da görsellerle oluşturulabilmesi için dijital okuryazarlık yetkinliği önem taşımaktadır (Hobbs, 2017, s. 3). Dijital donanım ve yazılımın kısa zaman aralıkları ile değişmesi, insanın da teknoloji kadar kendini yenilemesini zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple teknolojik yenilikler iletişim alanında değişimin kesintisiz devam etmesini ve kullanıcıların da bu değişimi takip etmesini zorunlu kılmaktadır.

Dijital alanda teknolojik gelişmelerin iletişim süreçlerini dönüştürmesi, kültürel yapıların oluşumlarını da etkilemektedir (Castells, 2016, s. 1). Dijital olanı kültür bağlamında ele almanın ölçütü sadece teknolojik yenilikler değildir. Bu teknolojinin toplumsallaşmasını sağlayan düşünsel ve eylemsel gelişmeler, dijital olanın kültürel olanla bütünleşmesini sağlamaktadır. Dilin sözlü ve yazılı niteliği, dijital olanı kültürel bir olguya dönüştürmede önemli bir işleve sahiptir (Gere, 2018, s. 19). Dijitalleşme, oluşturduğu yeni toplumsal alanlar ile kendine özgü sistem yaratmıştır. Sayısal nitelikte olan bilginin ekran düzleminde bireyle buluşması, bilginin işlevini de dijital alana taşımıştır. Taşındığı bu yeni alanda bilgi, artık dijital öncesi koşullardan çok farklı değerler dizisi ile hareket etmektedir. Bireysellik ve kitesellik sosyolojik ve psikolojik olarak yeni davranış kalıplarının gelişmesine neden olmuştur.

Dijital teknolojinin, verilerin çoğaltılmasına imkân tanıyan özelliği yeni bir kopyalama kültürü doğurmuştur. İnternetin ilk dönemlerindeki özgür kullanım koşullarında bilimsel, akademik, sanatsal, finansal verilerin internet ortamında bedel ödemeksizin kullanılması, internet kullanıcıları tarafından doğal bir hak olarak görülmüştür (Carroll, 2017, s. 387). Dijital çağda dönüşümün hızı, yasal düzenlemelerin de önüne geçmiştir. Bu sebeple hakların ihlaline yönelik sorunlar yaşandıkça, yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Böylece dijital kültürün başlangıç dönemindeki sınırsız özgürlük algısı, kişisel hak ve özgürlüklerin sınırlarına yaklaştırmıştır.

Yeni iletişim teknolojilerinin yaratmış olduğu dijital dilin coğrafi ve kültürel sınırları aşan özelliği, yatay olarak şekillenmiş bir iletişim ağının doğuşunu hazırlamıştır (Castells, 2005, s. 58). Yeni şekillenen iletişim ağı, erişilebilirliği artırmakla birlikte, sosyalleşmenin doğasını değiştirmeye başlamıştır. Teknolojinin iletişime kazandırmış olduğu olağanüstü genişlikteki boyutlar, kitlesel olarak yakınlık yaratırken, bireysel anlamda sınırlı bir durum geliştirmiştir. Teknolojinin araçsal olarak ağırlığının arttığı koşullarda insan yalnızlaşmaya başlamaktadır (Günay, 2004, s. 244). Dijital kültür dönemin yaratmış olduğu yeni iletişim modelleri, karşılıkları içinde barındıran paradoksal bir yapı özelliği taşımaktadır.

Dijital kültür döneminin yaratmış olduğu yeni iletişim biçimleri ve teknolojik olanaklar eleştirel yaklaşımları doğurmuştur. Elektronik kültür döneminin kitle iletişim araçlarının tek yönlü bilgi aktarımı kişilerarası olacak biçimde evrilmiştir. Kültürel normların sınırlamış olduğu kişisel mahremiyetin sınırları değişmiş, bireyler sosyal medya alanlarında içerik üreten ve tüketen bir işleve sahip olmuştur. İletişim kültürünün en önemli unsurlarından biri olan iletişim hiyerarşisi dönüşüme uğramıştır.

Yeni iletişim teknolojileri kullanıcı profili bakımından kuşaklar arası kategoriler yaratmıştır. Bu ayırımın yapılmasının temel ölçüsü, internet tabanlı iletişim teknolojilerinin kullanılma becerisidir. Bilgisayar teknolojilerinin etkisiyle yaşanan iletişimdeki dönüşümde, 1980'li yılların başı milat olarak kabul edilmektedir (Palfrey & Gasser, 2008, s. 346). Dijital kültür döneminde doğan ve 'dijital yerli' olarak tanımlanan neslin yaratmış olduğu günlük iletişim kurma biçimleri ve kullanılan dil, yeni bir kültürel yapı oluşturmaya başlamıştır. 1980 sonrası doğan bu kuşak, çevrimiçi ağ sistemlerini kullanma becerisi edinmiş ve dijital teknolojilere erişim olanağı bulmuştur (Palfrey & Gasser, 2008, s. 1). Dijital yerlilerin temel özellikleri, gündelik hayat ile bağlantılı olma, bireysel olarak kendini sunma önceliği ve bu bağlamda kendi kendini ifşa etme, kişisel bilgi ve özelliklerini erişime açık olarak paylaşma, katılımcı kültür doğrultusunda sosyal, kurumsal ve bireysel medyada yer alma eğilimidir (Dijk, 2018, s. 312). Göçmenlik ve yerlilik kavramları kuşaklar arası ve kuşaklar içi iletişimin düzeyi ve gerçekleşme biçimine de yeni boyutlar getirmiştir. Yeni teknolojiler ile iletişim artık zaman ve uzam olarak yeni boyutlar kazanmıştır.

Kitle iletişiminin doğrudan tek yönlü bilgi akışı, internetle birlikte interaktif özellik kazanmıştır. Dijital sistem içerisinde fiziki gerçekliğin olmadığı iletişim ortamı kendine özgü bir sanal kültür yaratmıştır. Bu sanal kültürü yaratan etken küresel ağlar içerisinde farklı kültür ve dile sahip insanların bir araya gelmeleridir. Çağlar'ın (2017, s. 20) '*net-daşlar*' olarak kavramlaştırdığı bu yeni ilişki biçimi, farklılıkların etkileşimi ile kültürel değişime etki etmektedir. Dijital dönem öncesinde farklı kültür ve dillere sahip bireylerin iletişim kurması, kültürel normlar ve ana dilin farklılığı sebebiyle daha

kısıtlı koşullarda gerçekleşmiştir. Yapay zekâ teknolojilerinin web ve uygulama tabanlı yazılımlar ile dil çevrilerindeki sağladığı gelişmeler, bu kısıtlılığın giderek azaltmıştır. Dijital kültür döneminde dil ve iletişim küresel bir boyut kazanmıştır.

Dijital kültür, sanal olmayan koşullardaki kültürel yapılara benzer katmanlar ve kavramlar oluşturmuştur. Kültürel normlar ile şekillenen iletişimin hiyerarşik yapısı, sanal iletişimde anti hiyerarşik bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Dijital iletişim teknolojilerinin yaratmış olduğu medya ve araçlar sanat ve yazın üretimlerinin hayat bulduğu bir alan niteliği kazanmıştır.

7. Yeni İletişim ve Medya Teknolojilerinin Dil ve Kültür ile Etkileşimi

Yeni tanımlaması, sözlü kültürden dijital kültür dönemine kadar iletişimin gerçekleşmesine aracılık eden sistem ya da gündelik pratiklerdeki değişimler için kullanılmıştır. Tipografik dönemden elektronik döneme geçerken radyo ve televizyon, yeni medya araçları özelliği taşımıştır. Radyo, televizyon ve sinemayı yeni medya olarak tanımlayan ve kültürel olarak büyük önem atfeden Raymond Williams (1993, s. 52), medyanın yapısal dönüşümünü de bu dönemdeki medyanın kurum kültürü oluşumu bağlamında ele almıştır. Dijital kültür döneminde iletişimi ve medyayı yeni yapının ne olduğu, bu dönemi bir önceki dönemden ayırmaktadır. Jenkins (2018, s. 19) yeni medyayı, yaratmış olduğu yakınsama kültürü, katılımcılık ve kolektif akıl ekseninde ele almaktadır. Yeni medyanın çeşitlenen araçlarının yaratmış olduğu dağınık veriler arasında, kullanıcının bağlantı yolları geliştirmesi, teknolojinin bir sonucu olmakla birlikte, kültürel bir dönüşümü ifade etmektedir. Bununla birlikte elektronik dönemden farklı olarak interaktif bir kullanıcı modeli, katılımcı bir kültür yaratmıştır. Sosyal etkileşimi de beraberinde getiren katılımcı ortam, bireysel olarak yeni üretilere kaynaklık eden bir üretim alanı özelliği de kazanmıştır. Bireysel ya da kurumsal olarak üretilen tüm içeriğin yaratmış olduğu veri ortamı ise ortak bir aklı ve bilgisi doğurmuştur.

Medya, iletişim ve kültür, birbiri içine geçmiş olmakla birlikte, *etkileşim içinde karşılık yaratma* özelliğine de sahiptir. Bu üç olgunun değerlendirilmesinde, üzerinde durulması gereken işlevsel bazı özellikler bulunmaktadır. Medya, iletişim ve kültürün birlikteliği, dinamik, çoklu ve çeşitli anlam üretme özelliğine sahip olmaları gerekliliğini doğurmaktadır. Bu üç olguya toplumsal hayat içinde işlevsellik katan ise, bireylerin öznel yorumlar geliştirmelerine olanak sağlayacak yazılım ve tasarım özellikleridir. Esas olarak iletişim, kültüre kendini yenilemesi için ortam yaratan bir yapı özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte iletişim özelliği sebebiyle kültürel etkileşimde karşılıkları ve melezlikleri yaratırken, anlamayı güçleştiren bir etki de ortaya çıkarmaktadır (Lull, 2001, s. 232). Kültürel yapıların dilin gösterilen unsuruna yüklediği anlamın çoğulluğu, anlamayı güçleştiren unsurlardan biridir. Yeni iletişim teknolojileri ve medyanın yaratmış olduğu mekânı aşan yeni etkileşim, kendi habitusunun karakteristik özellikleri ile şekillenmektedir. Bourdieu'nün (2015) kavramsallaştırdığı kültürel ve simgesel sermaye, dijital teknolojinin yaratmış olduğu bu yeni iletişim alanında, gerçek dışı bir üretimle yeniden inşa edilebilmektedir. Toplumsal olarak kabul edilen şablonları, anlamları ve yerleşik eylemleri var olanın ötesine taşıyan ve yeni bir başlangıç noktası yaratarak yeni anlamlar, kabuller ve eylemler meydana getiren hakikat sonrası üretimler, aynı zamanda yeni bir gerçekliğin de kaynağı olma özelliği taşımaktadır (Rommetveit & Dijk, 2022, s. 4). Dijital medyanın içerik üretiminde ulaşılmış olduğu hız ve çeşitlilik ile birlikte yapay

zekâ uygulamalarının dijital olarak gerçek ile yarışabilecek üretimleri, hiper gerçeklik ile hakikat sonrasını yeni bir evreye taşımıştır (Rommetveit & Dijk, 2022, s. 25). Bu yönü ile yeni medya ve iletişim araçlarının bilgi yayma ve iletişim sağlama işlevinin çıktıları, dijital kültür dönemi öncesinden farklı bir aşamaya ulaşmıştır. Kültürün dil ve normlar aracılığı ile meydana getirmiş olduğu göstergelerine denk düşen gerçeklik, iletişimin doğasını ve işlevini, sorgulanan bir araca dönüştürmeye başlamıştır.

Bireylerin iletişim kurarken kullandıkları semboller, tarihsel süreç içerisinde belirli alanlarda yoğunlaşarak özel bir yapı niteliğine kavuşmaktadır. Bu yeni formlar ise zamanla kültürleri ve ortak kimlikleri yaratmaktadır. Bu süreçte biyolojik ve kültürel kimlikler sürekli etkileşim halinde olmaktadır (Castells, 2005, s. 18). Kültürü, iletişimi, medyayı ve dili oluşturan yapıların kendi içindeki sistemsel etkileşiminin sonuçları, bir çıktı olarak birbiri ile de etkileşime girmektedir. Yapısalcı yaklaşımın sistemler arasındaki etkileşimden doğan sonuçları iletişim, kültür, dil alanında yeni temas noktaları yakalayarak yeni yapılar oluşturmaktadır. Bu yeni yapılar medyanın teknolojik, tasarım ve işlev olarak çeşitlenmesine etki etmektedir.

8. Mobil İletişim ve Yapay Zekâ Teknolojisinin Dil ve Kültüre Etkisi

Mobil telefonların internet ile buluşması yapay zekâ ile tasarlanmış uygulamaların kullanımına olanak vermiştir. Bu uygulamaların gelişmesiyle birlikte telefonlar bir iletişim aracı olmasının yanı sıra medya aracına dönüşmeye başlamıştır. Bu durum medya ve iletişim teknolojileri kullanım alanlarını sürekli olarak genişletmiştir. Reklam, pazarlama, ulusal güvenlik ve altyapı iletişiminde de dijital teknolojiler rol oynamaya başlamıştır. Akıllı sistemler olarak kavramsallaştırılan bu teknolojiler temelde veri alışverişine dayanmaktadır. Bu yönüyle yeni iletişim ve medya teknolojilerinin gelişimi sosyo-ekonomik bakımdan da toplumsal dönüşümde önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Törenli, 2005, s. 15). Bu bağlamda bilgisayar teknolojisinin gelişimi dilin kullanımı için bir dönüşüm alanı olmuştur. İnternetin iletişim teknolojilerinde aktif olmasıyla birlikte doğal iletişim süreçlerindeki dil pratikleri araştırmalar için veriler sunmaya başlamıştır. Derlem bilimi yöntemi kullanılarak, milyonlarca kelime yapısal ve etkileşim özellikleri ile incelenmiştir (Aksan & Atasoy, 2021, s. 2). Bu şekilde doğal dil işleme teknolojileri ile elde edilen veriler dil çevirileri ve sesli yanıt sistemlerinin gelişimine olanak sağlamıştır.

Dilsel dağılım modeli olarak ele alınan bu yönteme göre işlenen veriler dilin doğal yapısına uygun bir model oluşturmak için yapılar arasındaki ilişkiden yola çıkarak tahminler ile ilerlemektedir. Dilin yapısal ağın yayılmış olan bilginin, bilme süreçlerinin tüm aşamalarında ve kavramların işlenmesinde çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Dilsel verilerin oluşturduğu yapı farklı erişimlere olanak veren zengin bir kaynak özelliği taşımaktadır (Wingfiel & Connell, 2022). Yeni iletişim teknolojilerinin meydana getirmiş olduğu dijital düzlem dil ve iletişim deneyimlerinin biriktiği bir alandır. Dil ve iletişim kültürün kapsadığı geniş bir alanda etkiye sahiptir. Aynı dili konuşmayan fakat iletişim kurmak zorunda kalan insanlar karma dil olarak kavramsallaştırılan bir dil formu inşa etmektedir (Bickerton, 2016, s. 40). Bu dil formu beden dili olarak iletişime konu olacağı gibi, kültürel semboller üzerinden de kişilerarası iletişim ya da kitle iletişim inşa edilebilmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle iletişimin kazanmış olduğu yeni boyutlar mekânın ve zamanın sınırlarını genişletmiştir. Farklı coğrafyalarda, farklı kültürlere sahip ve farklı dilleri konuşan insanların iletişim kurma imkânı bulmasıyla küresel bir iletişim ağı doğmuştur.

Dijital çağda kültürel dönüşümü en çok etkileyen teknolojik donanımlar mobil iletişim araçları olmuştur (Çakmak, 2018, s. 309). Yeni iletişim teknolojisinde öne çıkan en önemli olgu ekrandır. Mobil iletişim araçlarıyla ekranlar işlev olarak çeşitlenmiş ve kişiselleşmiştir. Ağ toplumu olarak kavramlaştırılan yeni toplumsal yapı içerisinde ekranlar çok geniş bir kullanım çerçevesine ulaşmıştır. Bu durum görselleşmenin etkisinin arttığı bir dijital kültür yaratmıştır. Bu kültür içinde yaşayan bireyler zamanlarının büyük kısmını ekran ile bağlantılı olarak geçirmektedir. Mobil iletişim araçlarındaki ekranlar yoğun bir bilgi içermektedir (Dijk, 2018, s. 298). Mobil iletişim araçları içine dijital sosyal ağları da alarak kullanım alanını genişletmesi bilgi ve anlam üretiminin hacmini artırmaktadır. Dijitalleşme toplumsal hayatta daha çok etkili olarak yeni sosyal yapıları, eylem alanlarını ve gündelik yaşam pratiklerini doğurmaktadır (Alver, 2016, s. 801). Dijital iletişim mobil hale geldikçe kullanıcıya eklenme ve kullanıcısının dijital dünya ile etkileşiminin artmasına olanak sağlamaktadır.

We Are Social (Kemp, 2023) tarafından yapılan küresel ölçekli araştırmada yer alan verilere göre Ocak 2023 tarihi itibari ile mobil teknoloji kullanımının dünya ortalaması % 56.9 düzeyine ulaşmıştır. Bilgisayar teknolojisi daha eski dönemlere dayanmasına rağmen mobil cihazlar kullanım ağırlığını artırmıştır. Aynı araştırma verileri doğrultusunda mobil cihaz uygulamalarında geçirilen zaman ve bu zamanın dağılımı yeni iletişim ve medya teknolojilerinin dil ve kültür bağlamındaki etkisini yansıttığı görülmektedir. Mobil uygulamalarda geçirilen zaman dünya genelinde kişi başı 5 saat 1 dakika olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllara göre değişimin +7 dakika olduğu görülmektedir. Bu verilerde sosyal ve iletişim amaçlı uygulamaların kullanımının toplam kullanma oranının %42.4 olması dil ve kültürel pratiklerin yeni iletişim ve medya teknolojilerinde kendine yarattığı alanı yansıtmaktadır. Bununla birlikte verilerde yer alan %8 mobil oyunlar, %3.1 eğlence, %2.7 gündelik yaşamın pratikleri kültürel yapılar olarak yer almaktadır. Dijital iletişim sistemleri oyun, eğlence, alışveriş kültürünün yeniden şekillendiği bir alana dönüşmüştür.

İletişim ve medya teknolojilerinin yarattığı yakınsama kültürü beraberinde geniş iç içe geçmiş bir medya kullanımı pratiğini doğurmuştur. Yeni iletişim ve medya teknolojilerinin işleyişini sağlayan ve dijital olarak adlandırılan sistemin yarattığı tüm ürünler ve bu ürünlerin günlük yaşamdaki kullanım biçimleri yeni bir kültürel dönüşüme uğramıştır. Bu yeni medya ve iletişim koşullarını genel olarak içinde barındıran dijital sistem, egemen olduğu dönemi ile önceki dönem arasındaki sınırları çizebilecek kadar belirgin olması sebebi ile kültürel bir yapı özelliği taşımaktadır. Toplumsal yaşamı geliştiren ve dönüştüren içerik ve araçlar dijital olgu ve zeminde yorumlanmaya başlanmıştır (Gere, 2018, s. 18). Dijital kavramının yanı sıra siber kavramı da bu yeni kültürel yapı için kullanılmaktadır. Bu kültürün en belirgin özellikleri; programlayabilme, birimlere ayırabilme, birimleri birleştirme, kullanıcı tarafından üretebilme ve yayabilme olarak ön plana çıkmaktadır (Dijk, 2018, s. 293). Dijital yeni medya teknolojilerinin yaratmış olduğu olanaklar bilgiye ve görsel içeriklere erişimi kolaylaştırarak kültürel dönüşüme de etki etmektedir (Jenkins, 2018, s. 20). İletişim ve medya teknolojileri hızla gelişirken, kullanıcıları için yeni deneyimler ve alışkanlıklar kazandırmaktadır. Yaygınlaşan alışkanlıklar da bu kültüre yeni boyutlar katmaktadır.

Mobil iletişimi önceki dönem iletişim araçlarından ayıran en önemli özelliklerinden biri de kullanıcılar tarafından yanlarında taşınabilir olmasıdır. Bunun yaratmış olduğu en önemli sonuç, bireylerin her koşulda iletişime uygun bulunduğu

yönünde bir varsayımı yapılandırıyor olmasıdır. Bu durum bireyle birlikte toplumu da bu varsayım etrafında şekillendirmektedir. Açık iletişim olgusu etrafında şekillenen mobil iletişim teknolojisinde kullanıcıların kişiselleştirilmiş kullanım tercihler ortaya koymaları dönüşüme karşı tepki özelliği taşımaktadır. Mobil iletişim teknolojilerini kullanma biçimindeki farklılıklar dil ve kültürün taşınmış olduğu farklılıkları ortaya koymaktadır (Campbell, 2013, s. 11). Mobil iletişimde kullanılan yazılı, görüntülü, sesli kullanım özellikleri mesajın kapasitesi ve içeriğine göre değişim göstermekle birlikte, toplumsal normlar, değerler ve kişisel tercihler etrafında da iletişim kurma modelleri farklılık göstermektedir.

Gallup tarafından 2022’de 142 ülkede yetişkinler arasında yapılan araştırmada, başkaları ile bağlantı halinde olma duygusu yoğun olarak ifade edilmektedir. Bağlantı halinde olunan insanlar; aile, arkadaş, iş arkadaşı, komşu olarak kategorize edilmiştir. 142 ülkeden 138’inde nüfusun büyük bir bölümü iletişim olarak bağlantı halinde olduğunu ifade etmesine rağmen bunun oranı ülkelere göre değişmektedir. Örneğin Kanada’da kadınlar %81 yoğun bağlantı halinde iken %4 tamamen bağlantısız olarak yer almaktadır. Aynı ülkede erkekler %76 yoğun bağlantı halinde olmakla birlikte %6 tamamen bağlantısız özellik taşımaktadır (Stevens, 2023). Araştırmada gelişmiş ülkeler arasında yer alan Kanada örneğinde de görüldüğü üzere toplumun büyük bir bölümü bağlantı halinde olma özelliği taşıyor. Bu durum bireysel bir ihtiyacın yansımaları olarak değerlendirmek mümkündür. İhtiyaçlar doğrultusunda kullanım şekilleri ve kapasiteleri şekillenen iletişim araçları içerisinde, mobil araçlar önemli bir etki alanına sahip bulunmaktadır.

Telefonun internet ve yapay zekâ eklentisiyle birlikte mobil hale gelmesi kullanıcılar üzerinde bağımlılık etkisi yaratmaktadır. Mobil telefon ile bağlantının koptuğu durumlarda gelişen telefonsuz kalma korkusu ‘nomofobi’ olarak kavramsallaşmıştır. Bu korkuyu yaşayan bireylerde hayatlarını kontrol etmek ile ilgili endişeler doğmaktadır. Bununla birlikte telefonun olmadığı bir yaşamı tercih eden insanlar bulunmaktadır (Wei, 2022, s. 3) Dünyanın büyük bir bölümünün bağlantı halinde olmayı önemseydiği ve bunun için mobil iletişimi tercih ettiği koşullarda dil ve kültürün teknolojinin yaratmış olduğu koşullar içinde etkileşim halinde olması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı dili konuşan ve homojen kültürel yapı özelliği taşıyan toplumsal yapılarda mobil iletişim araçlarının kullanım tercihleri üzerinden yeni yapılar oluşmaktadır. İletişim süreçlerini doğuran dil ve kültürün etkileşimi dijital dönemde toplumsal dönüşüme etki etmekle birlikte, bu etkiye karşı tepki gösteren nispeten az sayıda insan direnç sergilemektedir. Bu direnci, teknolojiye erişim koşulları şeklinde düşünmekle birlikte iletişim süreçlerinin doğal yapısının korunması olarak da açıklayabiliriz.

9. Sonuç

Sözlü kültür döneminden başlayarak dijital kültür dönemine uzanan süreçte iletişim kurma biçimlerini şekillendiren dilsel ve kültürel formlar teknolojinin de etkisi ile yeni biçimler kazanmıştır. Yazının icadından başlayarak yeni buluşlarla toplumsal düzlemde de insanlık tarihine yön veren gelişmeler ortaya çıkmıştır. Kâğıdın, matbaanın, telgrafın, fotoğrafın, televizyonun, radyonun, bilgisayarın, yapay zekânın, mobil cihazların ortaya çıkmasıyla birlikte iletişim araçları ve biçimleri de çeşitlenmiştir. Yazılı kültür döneminden dijital iletişim dönemine geçişte, iletişim araçlarındaki yeniliklerin etki ettiği en önemli olgular zaman ve mekân olmuştur.

Dijital döneme gelindiğinde bu iki olgudaki dönüşüm önceki tüm dönemlerden çok daha büyük oranda gerçekleşmiştir. Özellikle mobil cihazlar ve internetin etkisi ile iletişim, zaman ve mekândan bağımsız olarak bireysel ve kitlesel ölçekte tüm dünyayı bir ağ içerisinde birbirine bağlayan bir araca dönüşmüştür. Mobil telefonların, yapay zekâ ve internet ile akıllı (smart) olma özelliği kazanması, telefona iletişim aracı olarak icadından öte çok farklı işlevler kazanmıştır. İletişim kurmanın zamanlama ölçüsü olarak anlık hale geldiği mobil iletişimde, mobil uygulamaların da etkisi ile birebir iletişim de yeni boyutlar kazanmıştır. Özellikle akıllı telefonlarda yer alan mobil mesajlaşma uygulamaları ile geniş bir kullanım alanı içerisinde iletişim, sözlü, yazılı, görüntülü ve sesli özellikleri ile çeşitlenmiştir. Grup iletişimi ve ticari iletişime de olanak sağlayan akıllı mobil telefon mesajlaşma uygulamalarıyla dijital iletişim, sosyal ve endüstriyel olarak da yaşamın merkezine oturmuştur. Bu çerçevede, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler dil ve kültürün etkileşimiyle yeni iletişim formları yaratmakta ve bu formlar da iletişim kültürüne yeni boyutlar kazandırmaktadır.

Araştırmanın sorunsalı olarak 'dijital kültür döneminde dilin kültür ile etkileşiminin ortaya koymuş olduğu yeni iletişim koşullarının insan iletişiminin doğal akışını değiştirmesi'ne dair veriler elde edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda, ele alınan süreç boyunca dil ve kültürün etkileşiminin yaratmış olduğu yeni yapının teknoloji olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Yapısalcı yöntemin temel işleyiş biçimine uygun olarak döngüsel bir sistem içerisinde dil ve kültürün etkileşimi yeni teknolojileri doğurmuş, yeni teknolojiler ise dil ve kültürün etkileşimi için yeni alanlar açmıştır. Yazının icadından mobil iletişim teknolojisine kadar uzanan süreçte etkileşim odaklı gelişim devam etmektedir. Gelinek noktada dijital iletişim teknolojilerinin yaratmış olduğu yeni koşulların 'iletişimin doğal akışı içerisinde' gerçekleşmesine tesir ettiği görülmektedir. Yüz yüze iletişimden farklı olarak, dijital iletişim teknolojileri zaman ve mekânın sınırlayıcı etkisini ortadan kaldırmakla birlikte, yoğun veri akışı içerisinde iletişimde bilgi ve anlamın aktarım sürecini kısıtlamaktadır. Bu kısıtlılık insanlığın dil ve kültürün taşıyıcısı olduğu medeniyet birikiminin yeni kuşaklara aktarılmasında sorunlar yaratacağı çıkarımına ulaşılmıştır. İletişim araçlarının mobilite kazanmasıyla birlikte insanın fiziksel ve zihinsel olarak sürekli olarak yakınında olması teknolojiyi araç olmaktan iletişimin öznesi konumuna taşımaktadır. Bu da insan iletişiminin doğasını tehdit edecek bir sürece işaret etmektedir.

Bilgisayarın ve internetin bireysel kullanıcılar tarafından bir iletişim aracı olarak kullanılmasının ardında mobil iletişim teknolojileri ile dijital çağda yeni bir dönem başlamıştır. Mobil iletişimi dijital dönem içinde ayrı bir değerlendirme konusu yapan hususların en önemlisi anlık mesajlaşma uygulamalarının hızla kullanıcılar arasında yaygınlaşması olmuştur. Kullanıcı ile iletişim aracı arasındaki mesafe büyük ölçüde azalmış ve yoğun bir veri akışı trafiği doğmuştur. Bu yeni durum yeni bir iletişim kültürünün oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Özel alan ve mahremiyetin sınırları giderek genişlemiştir. Bununla birlikte mobil iletişim araçlarının kullanımı iş, eğitim, özel hayat, bürokrasi gibi alanlara da yayılmıştır. İletişimin eylemsel ve içerik olarak hızla dönüştüğü koşullarda kültürel oluşumlar doğası gereği daha yavaş şekillenmektedir. Bu durum bireysel ve toplumsal olarak adaptasyonu ve iletişim süreçlerindeki anlam aktarımını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple sözlü dönemden bugüne kadar dil ve kültürün etkileşimi ile dönüşüme uğrayan ve dönüştüğü yeni hali ile dili ve kültürü etkileyen iletişim, önceki dönemlerden farklı bir seyir izlemektedir. Makalemizde bu farklılığın yaratacağı sorunlar üzerine düşünülmesi ve politikalar üretilmesi için bir tartışma alanı oluşturulması amaçlanmaktadır.

MAKALE BİLGİ FORMU

Yazar (lar)ın Katkıları: Yazarlar çalışmaya %100 katkı sunmuştur.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Sözlü Kültür Döneminden Başlayarak Dijital Döneme Kadar Uzanan Süreçte Dil Kültür Etkileşiminin İletişim Süreçlerine Etkisi” başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir.

Kaynakça

- Aksan, M., & Atasoy, G. (2021). *Derlembilim ve sözcük anlambilim*. Mersin: Toros Üniversitesi Yayınları.
- Alver, F. (2007). *Gazeteciliğin kuramsal temelleri*. İstanbul: Beta.
- Alver, F. (2016). Eleştirel eylem teorisi, sembolik etkileşimcilik ve kültürel çalışmalar perspektifinden, dijital sosyal ağların iletişim pratiklerini dönüştürme ve demokratikleştirme potansiyelinin belirlenmesi üzerine bir deneme. B. Arık (Ed.), *Yeni medya ve görsel kültür II. Uluslararası Medya Çalışmaları Kongresi bildiri kitabı* (ss. 801-818). Antalya: ICMS
- Armstrong, K. (2005). *Mitlerin kısa tarihi* (D. Şendil, Çev.). İstanbul: Merkez Kitapçılık Yayıncılık.
- Asimov, I. (2006). *Bilim ve Buluşlar tarihi* (E. Topçuoğlu, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Baudrillard, J. (1974). *Tüketim toplumu*. (H. Deliceçaylı & F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Benjamin, W. (2013). *Fotoğrafın kısa tarihi* (2.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Bickerton, D. (2016). *Adem'in dili insan lisanı nasıl yarattı lisan insanı nasıl yarattı* (3. bs; M. Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım* (1. bs; D. Fırat & G. Berkkurt, Çev.). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Campbell, S. W. (2013). Mobile media and communication: A new field, or just a new journal? *Mobil Media & Communication*. 1(1),8-13. <https://doi.org/10.1177/2050157912459495>
- Carter, R., Meggs, P. B., & Day, B. (2012). *Typographic design: Form and communication* (5th ed). Hoboken, N.J: John Wiley & Sons.
- Carroll, B. (2017). *Writing and editing for digital media (Third edition)*. New York: Routledge.
- Castells, M. (2005). *Ağ toplumunun yükselişi* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Castells, M. (2016). *İletişim gücü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Crowley, D. J., & Heyer, P. (2014). *İletişim tarihi: Teknoloji, kültür, toplum* (4. bs; S. Öztürk, Ed.; B. Ersöz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlar, Ş. (2017). *Şövalyelik mesleği gazeteciliğe sosyal medya etkisi*. İstanbul: Literatürk Academia.
- Çakmak, V. (2018). Mobil iletişim bağlamında mobil oyunlar:Yürü, keşfet, yakala, biriktir, Pokemon GO! İçinde V. Çakmak & S. Çavuş (Ed.). *Dijital kültür ve iletişim*. (ss. 309-333) İstanbul: Literatürk Academia.
- Dijk, J. V. (2018). *Ağ toplumu* (Ö. Sakin, Çev.). İstanbul: Kafka Yayınevi.
- Erdal, G. (2015). *İletişim ve tipografi*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Eriksen, T. H., & Nielsen, F. S. (2013). *A history of anthropology* (2. edition). London: Pluto Press

- Faulmann, K. (2001). *Yazı kitabı: Tüm yerkürenin, tüm zamanların yazı göstergeleri ve alfabeleri* (I. Arda, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (1995). *Bilgi üzerine üç söyleşi* (C. Güzel & L. Kavas, Çev.). İstanbul: Metis.
- Fischer, S. R. (2013). *Dilin tarihi* (M. Güvenç, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Freire, P., & Macedo, D. (1998). *Okuryazarlık: Sözcükleri ve dünyayı okuma* (S. Ayhan, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Fuchs, C. (2015). *Dijital emek ve Karl Marks*. Ankara: NotaBende Yayınları.
- Gere, C. (2018). *Dijital kültür* (2. bs; A. Akın, Çev.). Konya: Salon Yayınları.
- Goody, J. (2011). *Yaban aklın evcilleştirilmesi* (K. Değirmenci, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Günay, M. (2004). *Metinlerle felsefeye giriş*. Adana: Karahan Yayınları.
- Güvenç, B. (2003). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1999). *Düşünce tarihi* (8. bs). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Herman, E. S., & Chomsky, N. (2012). *Rızanın imalatı: Kitle medyasının ekonomi politiği* (2. bs; E. Abadoğlu, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Hobbs, R. (2017). *Create to learn: Introduction to digital literacy*. Hoboken, NJ, USA: Wiley, Blackwell. https://www.google.com.tr/books/edition/Create_to_Learn/jU8nDwAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=digital+literacy&printsec=frontcover
- Jacquinot-Deleunay, G. (2016). Eğitim ve iletişim arasındaki ilişkiler. İçinde J. Perriault (Ed.), & H. Köse (Çev.), *İletişim biliminin unutulmuş kökenleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jenkins, H. (2018). *Cesur yeni medya teknolojiler ve hayran kültürü* (2. bs). İstanbul: İletişim.
- Kemp, S. (2023, Mayıs 27). Digital 2023: Global overview report. *Datareportal*. https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overviewreport?utm_campaign=Digital_2023&utm_content=Article_Hyperlink&utm_medium=Article&utm_source=DataReportal
- Lerner, F. A. (2007). *Kütüphanelerin hikayesi: Yazının icadından bilgisayar çağına* (D. Çenkciler, Çev.). İstanbul: Bileşim Yayınevi.
- Lull, J. (2001). *Medya, iletişim, kültür* (N. Güngör, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
- McLuhan, M. (2020). *Gutenberg galaksisi-tipografik insanın oluşumu* (5. bs; G. Çağal Güven, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- McLuhan, M., & Powers, B. R. (2001). *Global köy* (B. Ö. Düzgören, Çev.). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Meggs, P. B., & Purvis, A. W. (2012). *Meggs' history of graphic design* (5th ed). Hoboken, N.J: John Wiley & Sons.

- Ong, W. J. (2015). *Sözlü ve yazılı kültür: Sözüün teknolojileşmesi* (5. bs; S. P. Banon, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Oskay, Ü. (2000). *XIX. yüzyıldan günümüze kitle iletişimin kültürel işlevleri* (3. bs). İstanbul: Der Yayınları.
- Palfrey, J., & Gasser, U. (2008). *Born digital-understanding the first generation of digital natives*. New York: Basic Books Inc.
- Piaget, J. (2007). *Yapısalcılık*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Platon. (2015). *Mektuplar* (2. bs; F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say.
- Poe, M. T. (2019). *İletişim tarihi: Konuşmanın evriminden internete medya ve toplum* (2. bs; U. Y. Kara, Çev.). İstanbul: Işık Yayınları.
- Postman, N. (1994). *Televizyon: Öldüren eğlence / gösteri çağında kamusal söylem* (O. Akınbay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Renan, E. (2015). *Dilin kökeni üzerine* (2. bs; S. A. Atınörs, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Roberts, J. M. (2015). *Avrupa tarihi* (F. Aytuna, Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Rommetveit, K., & Dijk, N. V. (2022). Post-truth-another fork in modernity's path. İçinde K. Rommetveit (Ed.), *Post-truth imaginations-new starting points for critique of politics and technoscience*. (pp.1-30). New York: Routledge.
- Rousseau, J. J. (2011). *Dillerin kökeni üstüne deneme: Melodi ve müziksel taklit ile ilişki*. İçinde (Ö. Albayrak, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Saussure, F. D. (1998). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual.
- Sontag, S. (2008). *Fotoğraf üzerine*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Stevens, L. (2023). How strong are the world's social connections?. *Gallup*. <https://news.gallup.com/opinion/gallup/513650/strong-world-social-connections.aspx>
- Strauss, L. C. (2012). *Yapısal antropoloji* (A. Kahiloğulları, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Strauss, L. C. (2013). *Mit ve anlam*. İstanbul: İthaki.
- Thompson, P. (1999). *Geçmişin sesi: Sözlü tarih* (Ş. Layıkel, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Törenli, N. (2005). *Yeni medya yeni iletişim ortamı: Bilişim teknolojileri temelinde haber medyasının yeniden biçimlenişi*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Wei, R. (2022). Evolving mobile media: Changing technology and transforming behavior. İn. *Mobil Media & Communication* (pp. 1-5). New York: Sage
- Williams, R. (1993). *Kültür* (S. Aydın, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Williams, R. (2003). *Televizyon teknoloji ve kültürel biçim* (2. bs; A. U. Türkbağ, Çev.). Ankara: Dost.

- Wimmer, F. M. (2009). *Kültürlerarası felsefe* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Wingfiel, C., & Connell, L. (2022). Understanding the role of linguistic distributional knowledge in cognition. *Language, cognition and neuroscience*. 37(10), 1220-1270, DOI:10.1080/23273798.2022.2069278
- Yaylagül, Ö. (2015). *Göstergebilim ve dil*. Ankara: Hece Yayınları.

Kitap Değerlendirmesi

“Punklar İçeri Girdi”: Türkiye’de Bağımsız Müzik Üzerine

Hüseyin SERBES*

Türkiye’de bağımsız müzik denildiğinde ilk aklan gelen isimlerden Tayfun Polat, otuz yıllık müzik birikimini bir araya getirdiği *Türkiye’de Bağımsız Müzik* adlı yapıtında toplumsal dönüşüm hızla ilerlerken odak noktasını müzik hafızasına çevirmektedir. Böylece *Benjaminvari* bir şekilde koleksiyonculuğunu ve biriktirdiği anılarını tarihsel bir anlatı ile ortaya koymaktadır. Benjamin’e bakarsak, “onun en kalıcı şahsi tutkusu” (Sontag, 2022, s. 131) birçok ilk basım nadir bulunan kitapların da olduğu kütüphanesidir. Polat, dijital ağların içimize mihlanıp kaldığı çağda tıpkı Walter Benjamin gibi “kendi muhafızlarıyla” okuru geçmişten günümüze bir yolculuğa çıkarır. Türkiye’nin yakın tarihine ısrarlı bir araştırma yaparak dergi, fanzin, kaset ve plak koleksiyonundan ilgili tanıklara hakkını teslim eder: Ne de olsa, “müzik müzisyenlere bırakılmayacak kadar ciddi bir konudur”.¹

Kùltürel dönüşümün iz sürümü niteliğindeki *Türkiye’de Bağımsız Müzik*, 2021 yılında Tayfun Polat tarafından yazılmış ve Kara Plak Yayınları tarafından müzik tarihine ilgi duyanlara sunulmuştur. Kitap, *Nedir Bu Bağımsız Müzik?* ve *Türkiye’de Bağımsız Müzik* başlıklı iki bölümden oluşmaktadır. Geleneksel kanona eğilerek ortaya çıkışından paradigma değişimine bağımsız müziğin tarif edildiği ilk bölüm ve 1950’lerden başlayarak günümüze uzanan kùltürel dönüşüm etrafında şekillenen ikinci bölüm, anılarla öğrenme fırsatı sunmaktadır. Altı yıl kadar Tarih Vakfı’nda çalışan Polat, biriktirdiği bilgiyi ve arşivi her daim paylaşsa da “geriye bir belge bırakmak ihtiyacı” belirince kitabı yazmaya karar verir.

* Doktorant,
Sakarya Üniversitesi
SBE, İletişim Bilimleri ABD.
E-mail: hserbes@yahoo.com,
ORCID: 0000-0001-7913-6178

Bağımsız müziğin doğuşuna ve tanınımının değişiklik uğramasına tanıklık edebileceğimiz ilk bölüm, Punk'ın etkisini gözler öne serer. Yazar, özellikle 1970'lerin ikinci yarısında Birleşik Krallık'ta doğan Punk'ın müzik yapmak, müziği sunmak, paylaşmak ve dağıtmak için bir zihniyet değişikliği ortaya çıkardığını hatırlar.² Bilindiği gibi Punk bir öfkeler demetidir: “düzene karşı bir öfke ve hippie karşı kültürünün sözde yumuşak isyanına karşı bir öfkedir; rock'n roll'un metalaştırılmasına karşı da bir öfkedir” (Cullen, 1996, s. 249). Bu öfke, Clark'a göre (2003, s. 224) metalaşmanın tüm hızıyla devam ettiği, bazı sanatçıların zengin yıldızlar hâline gelerek bütünlüklerinden ödün verdikleri ve Rock'ın ana akıma entegre edildiği bir dönemde bazı insanlar, gençlik alt kültürlerinin tüketim toplumunun bir parçası olduğunu düşünmeye başlar ve işte tam da burada punk öfkesi, zevkleri ve çirkinliği ile ele geçirilemeyecek bir sahne (*scene*) inşa etmeyi vaat edecektir. Polat, bağımsız müziğin doğuşunda Punk'ın müziğe en büyük etkisinin “do-it-yourself” (*kendin yap*) etiğini ortaya koyması olduğu görüşündedir. “Kendin-yap” ilkesi, daha çok kendi imkânlarıyla üretim ve onarma fikridir. Punk'ın baş kıskırtıcıları *Sex Pistols* grubunun menajerliğini üstlenen Malcolm McLaren ve moda tasarımlarıyla tanınan Vivienne Westwood'un butikindeki ürünlerinden McLaren'in kolejden arkadaşı Jamie Reid'in Sitüasyonist düşüncelerle ortaya koyduğu kolajlardan meydana gelmiş şok taktikleri, Punk'ın görsel dilini oluşturacaktır. Görsel estetik ve müzik kolaylığı ile Punk'ın “kendin-yap” ilkesi, herkesin her şeyi yapabileceğini savunarak yeni bir alt kültür oluşturur. Buradaki iletişim organları ise fanzinlerdir. Fanzinler bize “tüm amatör ruhları ve düşük bütçeleriyle herhangi bir şeyin ortaya çıkarılmasının kolay olduğunu anlatır” (Serbes & Güzel, 2020, s. 693). Nitekim Londra'da üretilen *Sniffin' Glue*, bir banka memuru olan Mark Perry'nin Punklara kolay bir şekilde eldekilerden bir yayın çıkarabileceğini cüretkâr bir şekilde gösterir. Burada herkesin müzik yapabileceğine olan inançla, Punk'ın birkaç yıl sürecek kasırgasından onlarca Punk grubu doğar. Bu gruplar arasında kendi konser organizasyonları ile kendi müzik dükkânları da yeşerir. Böylece, ilk bağımsız plak şirketleri ve müzik firmaları da kurulmaya başlar.³

²Punk'ın arketipine Amerika'da rastlansa da orada görülen bu erken dönem hareketinin, daha çok ana akım kültürünün sıkıcılığına bir tepki olan gençlik hareketi olduğunu hatırlatmak gerekir. Günümüzde kendini 'anarko-punk' olarak tanımlayan bir yapılanmanın öncülüğünü yapan İngiliz Punk grubu Crass'ın kurucu üyelerinden Penny Rimbaud, “Punk'ın New York Dolls gibi gruplardan doğduğunu ve sonra Sex Pistols'da gerçek ifadesini bulduğunu iddia eden uzmanlar, asıl noktayı tamamen kaçırmışlardır: Gruplar bir tavırın, Tin Pan Alley'de üretilmekten ziyade sokakta doğan bir tavırın ikincisiydi” diyerek Punk'ın toplumsal olanla savaşına vurgu yapar. Punk'ın İngiltere'de “ahlaki panik” yarattığı ve tüm müzik listelerini alt üst ettiği bu dönemde bu hareket tüketime, kraliyete ve sosyalliğe bir savaş açar. Bu konudaki detaylı bir çalışma için bkz. (Clark, 2003).

³Bağımsız müzik firmaları denilince Tony Wilson'a ayrı bir parantez açmak gerekir ki kitabın yazarı Tayfun Polat, Wilson'ı anmadan geçmez. Tony Wilson (1950-2017), Factory Records isimli müzik firmasının ve Hacienda gece kulübünün kurucusu olarak Manchester'la özdeşleşen post-punk müzik sahnesinin adeta elebaşısıdır. Varlığı birçok müzisyene ve müzik grubuna kapı açan Wilson, esasında kültür muhabiri olarak görev yapar. 1976 yılında katılacağı Manchester'daki Lesser Free Trade Hall'da gerçekleşen ve yaklaşık kırk kişinin olduğu bir *Sex Pistols* konserinin ardından Factory Records plak şirketini kurar. Joy Division (daha sonra New Order) ile anlaşması ve Factory etiketiyle yayınladıkları 'Blue Monday' albümü Birleşik Krallık'ta ses getirir. 'Madchester' olarak adlandırılacak müzik sahnesinde 'clubbing katedrali' olarak anılacak ve popüler müzik kültüründe yeni bir alt türün merkez üssünü, Hacienda adlı gece kulübünü açar. Wilson, bir yandan kaotik TV ve radyo programlarını sürdürmeye devam eder. Doksanlı yıllarda ise önce Factory imparatorluğu çöker, sonra Hacienda uyuşturucu, gangster ve silah kültüründen ötürü kapatılır. Ancak Wilson'ın 'Mr Manchester'a dönüşmesi kaçınılmazdır. 2002 yılında çekilen '24 Hour Party People' (Yön. Michael Winterbottom) onun başarısını belgeleyen yarı kurgusal bir filmidir. Filmde, Wilson'ın 80'ler ve 90'ların Manchester'ında Factory Records ve Hacienda gece kulübünün kurmasına yer verilir. Şehriyle özdeşleşen bir adama yer verilen bir diğer yapıt ise Tony Wilson'ın biyografik anlatısı olan 'From Manchester With Love'dır (Faber, 2022). Paul Morley tarafından yazılan bu kitap, Manchester'ın kültürel sahnesindeki Wilson'ı anlatır.

“Punklar İçeri Girdi”: Türkiye’de Bağımsız Müzik Üzerine

İkinci bölüm, Türkiye’deki bağımsız müzik tarihine odaklanır. O vakitler müzik dinlemeyi fazlasıyla seven, meraklı bir genç olan yazar, 1992 yılında Göztepe Parkı’nda bir bankanın gençlik festivali konserine katılır. Konser, adeta zehirler Polat’ı. ZeN⁴’in melodisi ve ritmine kendini kaptırır ve bundan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır onun için. Kitabın bu bölümü, ilk bölümün literatür zenginliğine Türkiye penceresinden bakarak anlatılan yıllara tanıklık eden anılarla desteklenmektedir. Siyasi ve sosyal mesajlı şarkıların bir anda kesildiği, müzisyenlerin hapse atıldığı ya da yurtdışına kaçmak zorunda kaldığı bir dönemde üretimler kısıtlanır. Artık yeni bir nüfus yoğunluğu vardır karşımızda ve “ne köylü ne de kentli olan bu yeni nüfus” için yeraltında gelişen arabesk damarı, “memleket tarihinin ilk bağımsız müzik hareketi olarak değerlendirilebilir” (Polat, 2021, s. 112). Siyasi aktörlerden Turgut Özal, bu arabesk damarından beslenir ve seçim propagandasında kullanacağı arabesk müzikle ülkeye getirdiği serbest piyasa ekonomisinin politik zeminini inşa eder.⁵ Bu zamanlarda dikkat çeken şeyse, Punk tavrının kendin-yap etiğini sonuna dek yansıtacak olan kasettir. Her eve girer kaset ama en çok ucuzluğu ve kolaylığıyla üretmek üzere olanların gizli hazinesi olmuştur. Bu gizli hazinede “kaset çekmek” ve istediğin müzikleri ya da grupları tek bir kasette bir araya getirebilmenin mutluluğu vardır. Yazarı, *Sex Pistols* dinlemeye götürecek yol da bu kasetlerden geçer: Bağımsız müziğin oluşumuna hız ve anlam katan mekânlardan Teşvikiye’de yer alan *Zihni*’de bulduğu “God Save the Queen”⁶ albümü, onu Punk ile tanıştır. Bu dönemde Tayfun Polat’ın altını çizdiği üzere, piyasa koşullarını değil kendi müzikal düşkünlüklerini ön plana alarak basacağı albümlerden zevk alan, üretim, dağıtım ve tanıtımda kendi olanaklarını kullanan Ankara’nın ünlü kitabevi Dost’tan Ada Müzik’e, Ezginin Günlüğü Müzik’ten Örümcek ve Ses Plak’a müzik firmaları dikkat çeker. Bu dönemde, medya bir hayli kısırır: Magazin üzerinden yürüyen müzik medyasında daha çok *Ses* ve *Hey* dergilerinden söz edilebilir. Alternatif medyada ise *Stüdyo İmge* dergisi ile pop çizgisinde yayın yapan *Boom* ve *Blue Jean* dergileri dikkat çeker. Radyo ve televizyonda TRT başı çekerken Polis Radyosu, arabeskten heavy metal’e uzanan bir çizgide kaset kaydediciler için göz bebeğidir.

Türkiye’de 1990’lı yıllarda her kesimi esir alacak alan neo-liberalizm, adeta tüketimle özdeş hâle gelir. Şarkı ve şarkıcıların hızlı bir şekilde hayatımıza girdiği bu dönemde, bağımsız müzik bir direniş biçimi sağlayarak bizi Dick Hebdige’in düşünceyi somutlaştırmak için kullandığı “tarzın anlamı”na götürür: “Genet’nin romanlarında olduğu gibi, bu süreç doğal düzene karşı işlenen bir suçla başlar ancak bu durumda sapma gerçekten de küçük görünebilir bir saç tıraşı, bir scooter veya bir plak ya da belirli bir takım elbise edinmek” (Hebdige, 1979, s. 3). Bu durumda, “tarzın anlamını” ifade etmek için sokaklar vazgeçilmez bir alan sunar. Sokaklarda giyimlerinden dolayı şiddeti hisseden gençlerin direniş biçimleri tutkuyu ateşlendirir. Ancak İstanbul’un pasajlarında yükselen bağımsız müzik hareketlenmelerine bir darbe ise Satanist

⁴Seksenlerin sonunda kurulan ZeN’in önceleri isimsiz olarak sürdürdüğü müzik girişimi, Boğaziçi Üniversitesi’nde şekillenir. İlk konserlerini Boğaziçi Üniversitesi’ndeki Taş Oda’da veren grubun müziklerinde doğaçlama tarzı dikkat çeker.

⁵ANAP’lı yılların Türkiye’sinde özellikle 1983 yılında yapılan seçimlerde Anavatan Partisi ile bütünleşecek olan “*Arım, Balım, Peteğim*” şarkısının öne çıkan seçim müziği olduğunu anmak gerekir. Şarkının sözleri, ANAP’a uyarlanmış haldedir. Bu siyasal iletişimin en gözde kişilerinden biri de Özal’ın Boğaz Köprüsü’nü geçerken kullanacağı “*hadı bir kaset koy da neşelenelim Semra*” söylemi olacaktır ki bu dönemde patlayan korsan kaset üretimi, popüler kültürün adeta kendisi olmuştur.

⁶Britanyalı punk grubu Sex Pistols’un 1977 yılındaki “*Never Mind the Bollocks, Here’s the Sex Pistols*” albümüne dâhil edilen single’i, çıktığı dönemde sözleri ve görsel bombardımanıyla infial uyandırır. BBC ve radyolardan yasaklanan şarkı, listelerde resmi olarak iki numaraya yükselir.

cinayeti⁷ olarak bilinen olaydan gelir. Ana akım medya tarafından ilişkilendirilen rock ve satanizm vurgusu, bu dönemi zor kılar. Sahneyi gençlerin tam kalbine yerleştiren mekânlar, böylece alelade bir yerden ibaret olmazlar. New York'tan Londra'ya alt kültürlerle bir kıvılcım sağlayan bu yerler, Türkiye'de de gençlerin ontolojik tartışmalarının kalbindedir. Buralardaki buluşmalara ikinci el plaklar, kasetler, fanzinler ve kitaplar eşlik eder. Bağımsız müziğin yazarının radarında İstanbul'da Sultanahmet, Bakırköy, Taksim, Teşvikiye, Kadıköy'ün postanesi ve Akmar Pasajı, Ankara'da Yüksel Caddesi vardır. Narmanlı Han'dan Atlas Pasajı'na taşınarak D-Tone'a dönüşecek olan Deniz Kitabevi'nden Kod Müzik, Mod ve Eloy Kafe'ye kadar birçok mekânın hakkını teslim edecektir. Bu dükkânlara ek olarak kitapta Ankara, İzmir ve Bursa'dan alternatif yerler anılmadan geçilmez. Birçoklarının kendi zihnine dair beslediği özlemlerin ev sahipliğini yapmış olan Kemancı ve Köprüaltı özel bir ilgiyi hak eder.

Bağımsız müzik sahnesine her zaman estetiği ile yıkıcı olmuş, toplumsal olana savaş açmış ve dileyen herkesin her şeyi yapabileceğini ortaya koymuş bir avangard pencere açıldı ve buradan Barış Çavma'nın söylemiyle "Punklar içeri girdi".⁸ 1989'un Mayıs'ında Gülhane Parkı Hayvanat Bahçesi'nde *Headbangers*'in meydan muhaberesine dönen etkinliği, umuma açık alandaki ilk Punk konseri olarak kayıtlara geçer. Buraya yakın bir alanda Sultanahmet Meydanı'ndaki ikinci konserse 1995 yılında yazarın bizâtihi olarak organize komitesinde yer almasıyla vuku bulacaktır:

"Sene 1995. Raife ve Dikmen'le Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) Gençlik Birimi olarak sanatı meydanlara taşımak üzere 'Bir-iki-m' adında bir etkinlik dizisi tasarlıyoruz. Sultanahmet, Kadıköy ve Beşiktaş meydanlarında üç hafta sonu üst üste ücretsiz konserler, dans gösterileri, performanslar gerçekleştirilecek. *Rashit*'i de programa ekliyorum tabii. (...) İlk defa bu kadar insanın karşısında çalışıyorlar. E hâliyle gaza geliyorlar. Bir iki şarkı sonra Tolga Özbey kafası önde 'Serbest Kalmış Anarşist'in ilk riff'ini giriyor: 21 Mayıs 1995'te Punk bağımsızlığımı ilan ediyör" (Polat, 2021, ss. 184-185).

Kitap boyunca karşımızda dünyanın dört bir yanından müzik, fanzin, albüm, demo⁹ ya da flyer¹⁰ üreten kişilerle bir iletişim içerisinde olma özlemi içindeki bir alt kültürün oluşmasına tanıklık ettiğimiz bir kuşağın yarı resmi bir tarihi vardır. Kitabın öznelere üretimleri ile göz kamaştırıcı bir üretim ağı içerisinde bir direniş biçimi gerçekleştirmiştir: Toplumsal olana, yabancılaşmaya, var olan düzene ve nihayetinde kendilerine. Bu direniş yolunda kimileri bağımsızlık ve varoluş beyanını bir müzik grubu ya da firması içerisinde olarak gösterecek, kimileri bir fanzin üreterek gerçekleştirecektir. Yazar, bu üretimlerin hakkını teslim etmek üzere tarihe

⁷Türkiye'de ilk kez kamusal gündeme konu olan "satanist cinayet" kavramı 17 yaşındaki Şehriban Coşkunfırat'ın kendilerini satanist olarak adlandıran üç kişi tarafından öldürülmesiyle gündeme gelir. Bu üç 'satanist' gencin ifadelerinde cinayeti Akmar Pasajı'nda planladıklarını söylemesiyle Pasaj'a baskınlar düzenlenmiş ve 'şüpheli' görünen hemen herkes gözaltına alınmıştır. Burada satılan kaset ve fanzinlerde satanizm delili aranmıştır. Basının özellikle burayı hedef haline getirmesi sonucu gözaltına alınanlardan Ayhan Çetiner (Akmar Pasajı müdavimlerince Apaçi Ayhan olarak biliniyor) yaşamını müziğe adanmıştır. Murat Beşer'in ifadesiyle "kuşaklararası kült figürüdür". Çetiner'in fanzinleri, resimli romanları ve plakları toplanarak götürülmüştür. Pasaj, bu olaydan sonra kültürel çekimini kaybetmiştir.

⁸"Punklar içeri girdi" ifadesi kitabın bu bölümüne başlık olacaktır. Bu söylem, trajik bir olayın kahramanı Barış Çavma'nın yazdığı şarkı sözlerinde geçer. Pearl Jam Barış olarak tanınan Çavma, 18 yaşında başka dünyalara gitmeye karar verdiğinde walkman'inde ise Alice in Chains'in "got me wrong" şarkısı dönmektedir.

⁹Müzik üreten birey ya da grupların kendi imkanları ile gerçekleştirmiş olduğu şarkının kaba taslak ya da örnek versiyonudur.

¹⁰El ilanı veya broşür olarak bilinen flyer'lar fotokopi ile çoğaltılarak elden ya da posta ile dağıtılan bir bilgilendirme biçimidir. Kimi zaman fanzin, konser, plak ya da kaset gibi üretimlerin tanıtımlarını yapmak için tasarlanmıştır.

“Punklar İçeri Girdi”: Türkiye’de Bağımsız Müzik Üzerine

notlar düşecektir. Bu notlarda alternatif ve deneysel müzik denilince ilk akla gelen müzik firması Kod Müzik’ten Teşvikiye’den Akmar’a açtığı tezgâh ve dükkânlarıyla müzik kaynağı Zihni’ye kadar birçok kanonik alt kültürel isim yer alır. Sekiz numaralı kopyasını edindiği kasetin üzerinde yazan “Opua Dışın” onu üretimlerini 2/5BZ ile gerçekleştiren Serhat Köksal’a götürür. Kitlesele medyanın geliştiği doksanlarda ise kitabın yazarını *Stüdyo İmge* dergisi etkileyecektir. Murat Beşer editörlüğünde üçüncü kez yayın hayatına geçen dergi 1992-1993 yılları arasında incelediği konularla ilham katar. Bu dönemde dikkat çekense fanzinlerdir. Mayıs 1991’de yayınlanmaya başlayan *Laneth* ve *Mondo Trasho*, ürettikleriyle çıkmış olduğu zamanların hafızaları olmuştur.¹¹ Bir anlamda, tıpkı Birleşik Krallık’ta yaygın olarak 1970’lerin ortalarından sonlarına dek “ilk dönem Punk Rock’ının, o zamanlar uzun yıllardır baskın olan progresif Rock’ta bulunan yüksek müzikal beceri ve göreceli yapısal karmaşıklık seviyelerine bir alternatif sunduğu herkes yapabilir” (Dale, 2010, s. ix) sloganındaki gibi herkesin üretebileceğine bir kanıt sundular ve böylece Türkiye’de bir fanzin furyası başlattılar.¹² Bu furya öylesine aşk ile örülmüştür ki, yazarın son sözlerinde değindiği gibi “aşkla yapılan işlerdir” bunlar: “Sonunda bir sosyal statü inşası var ama bilginin iktidarıyla oluşan bir kast sistemi yok” (Polat, 2021, s. 290).

Türkiye’de Bağımsız Müzik, henüz bağımsız müzik kavramının olmadığı bir dönemde bağımsız müziğin kazıcılığını yaparak oto-etnografik bir iz sürmeye çabalar ve bu yönüyle üretimin peşine düşerek insan ve mekân üzerinde bir dönemin tanıklığını sunar. Günümüzdeki ilişkilerin iktidar boyutuna dikkat çekerek literatüre el yordamı ve içgüdülerle ilerleyen sürecin tarihsel bir kanıtını ulaştırır. Bu yapıt, yazarın otuz yıllık deneyimini içeriden bir bakışla temsil ettiği dönemi güçlü tez ve anılar yumağıyla gün yüzüne çıkararak oldukça sağlam bir iz bırakır.

Kaynakça

- Clark, D. (2003). The death and life of Punk, the last subculture. Muggleton, D. & Weinzierl, R. (Eds.). *The post-subcultures reader*. (pp. 223-236). Oxford: Berg.
- Cullen, J. (1996). *The art of democracy: A concise history of popular culture in the United States*. New York: Monthly Review Press.
- Dale, P. (2010). Anyone can do it: Empowerment, tradition and the Punk underground. (PhD Thesis). Newcastle University, Newcastle, UK.
- Hebdige, D. (1979). *Subculture: The meaning of style*. London and New York: Routledge.
- Polat, T. (2021). *Türkiye’de bağımsız müzik ‘başlangıç’*. İstanbul: Kara Plak Yayınları.
- Serbes, H. & Güzel, M. (2020). Gençlik altkültürleri: Punk estetiğinin ikonografik fanzinleri. *TRT Akademi*, 5 (10), 686-713.
- Serbes, H. (2021). İletişimin avangard mecrası: Fanzin mitine fenomenolojik bir bakış. *Etkileşim*, (7), 236-241. DOI: 10.32739/etkilesim.2021.7.126.

¹¹İki üretim dehası *Laneth*’in baş mimarı Çağlan Tekil’i ve *Mondo Trasho*’nun yaratıcısı Esat Cavit Başak’ı da kaybettik. ¹²Bu dönemde yayınlanmış fanzinleri konu edinen iki çalışma için bkz. (Serbes & Güzel, 2020; Serbes, 2021).

Kitap Değerlendirmesi

Türk Sineması: Halkın Eğilimleriyle İç İçe Bir Yapı

Münevver SOFUOĞLU*

Türk Sineması ile ilgili yapılan ilk çalışmalara bakıldığında genel olarak dönemler üzerinden kronolojik bir sıralamaya göre yazıldıkları görülür. Nijat Özön'ün, Giovanni Scognomillo'nun, Alim Şerif Onaran'ın ve Agah Özgüç'ün Türk Sineması Tarihi ile ilgili kaleme aldıkları kitaplar tarihsel bir dizge doğrultusunda yazılmışlardır. Bu araştırmacıların belli bir sıralamayla dönemler üzerinden kaleme aldıkları Türk sineması tarihiyle ilgili çalışmalar, sistemli bir arşivleme ve düzenleme alışkanlığından yoksundur. Yakın zamanda Türk sinemasına bu yaklaşımın dışından bakma gayretiyle yazılan eserler düşülen bu hatalara ve eksikliklere eleştiri getirirler (Tunalı, 2006, ss. 173-174). Bu kaynaklardan farklı olarak alana sosyolojik bir gözlemlerle bakan Kurtuluş Kayalı'nın *Türk Sineması* kitabı Aralık 2022'de VakıfBank Kültür Yayınları tarafından yayımlandı. Yazarın yerli sinemaya dair yazılan makalelerinin derlenmesinden oluşan çalışmada, klasik sinema Türk insanın kodlarıyla, gündelik yaşamıyla ve kültürüyle kurduğu bağa odaklanarak tahlil edilmekte; yazın çevresinin ve akademik dünyanın menfi yargılarının Türk sinemasına olan etkileri üzerinde durulmaktadır.

Türkiye'deki toplumsal yaşamı ve kültürel gelişimi anlamada yerli sinemanın önemli bir yerde durduğuna inanan Kurtuluş Kayalı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde siyaset bilimi doktorasını yapar. Aynı sene içerisinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisi olarak akademik hayatına başlar. 2001'de profesör olan Kayalı, emekli olduktan sonra dikkatini temel uğraş alanları olan Türk düşünce tarihi, sosyoloji, tarih, Türk sineması ve edebiyatı konularına verir. Yazar mevcut kitabından önce *Sinema Bir Kültürdür*,

*Yüksek lisans öğrencisi,
İstanbul Ticaret Üniversitesi,
İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü,
Sinema ABD,
E-mail: muneversofuoglu@gmail.com,
ORCID: 0009-0008-4377-3667

Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması ve Metin Erksan Sineması adlı kitaplarıyla sinema alanında anılan isimlerden biri olur. Kurtuluş Kayalı, *Türk Sineması* kitabıyla bir yandan klasik sinemayı Türkiye'nin düşünsel ve kültürel zemininde değerlendirirken, diğer yandan yönetmenlerin temel eğilimlerini, entelektüel gelişimlerini de dikkate alır. Yazar, toplumsal yaşamı ve kültürü bünyesinde barındıran halkın her katmanına ulaşmış iz bırakan yerli sinema karşısında, aydın sınıfın ve akademi çevresinin içine düştükleri çelişkiyi, literatürdeki aksaklıkları, yetersizlikleri ve hakim olan ezberciliği masaya yatırır.

Türk sinemasının gelişim seyrini merkeze alan *Türk Sineması* kitabı, yedi bölümden oluşmaktadır. *Türk Sinemasının Ruhunu* başlıklı ilk bölüm halkın klasik filmlerle özdeşleşmesinin sebeplerine dair bir ön bilgilendirme sunar. *Sinemayı Aşan Kültür Eksenli Değerlendirme Denemesi* başlıklı ikinci bölümde ise Türkiye'deki kültürel gelenek, popüler kültür çalışmaları, düşünce geleneği ve Türk kültürünün yansıdığı alan olarak görülen 1950'li-1960'lı yıllara dair tartışmalara yer verilir.

Kayalı bu tartışmalara Türkiye'deki kültürel geleneğin Cumhuriyet elitleri eliyle şekillenen "büyük kültür", "küçük kültür" ayrımının tarihsel arka planına dair bilgi vererek başlar. Şerif Mardin'e referansla "büyük kültür" divan edebiyatını tanımlarken, "küçük kültür" halk edebiyatını karşılamaktadır. Kayalı, entelektüel kesimin kültüre yaklaşımının dönemlere göre değişkenlik gösterdiğini belirtir. 1930'lu yıllarda Cumhuriyet öncesi büyük kültürü eleştirmek caiz görülürken, buna tepki olarak halk kültürüne yaslanılır. Aydınlar tarafından Türk düşünce geleneğine uygun bulunan bu ayrım üst kültürün ulusallıktan uzak bulunması tezine dayandırılır.

Kayalı 1980 sonrası sinemanın başat eğiliminin elitistleşmesiyle entelektüellerin 1950 öncesine yoğun bir ilgi gösterip 50'ler ve 60'lar sinemasına karşı kayıtsız kalışlarını eleştirir. Bu kesimin dönemin kültürel gerçekçi sinemasıyla ilgili yaptığı değerlendirmeleri de gerçeklikten uzak bulur. Yazara göre Akad'ın *Gelin-Düğün-Diyet* üçlemesi gerici bulunurken, *Umut* filmi övgülere boğulur. Ya da *Arkadaş* filmi diyalektik olarak nitelenirken, *Düğün* filmi gerici özellikler taşıyan bir film olarak görülür. Kayalı'ya göre *Arkadaş* filmi ile *Düğün* filmi arasındaki bakışın farklılığı ideolojik bir tavır yansıtmaktadır. Ortaya çıkan tabloda devrimci bir yönetmenin neden kültürel boyutu da öne çıkan bir gecekondu filmi çekmediğini, çekemediğini araştırılmaya muhtaç bulur. Yazar mahalle kültürüyle gecekondu hayatı arasında paralellik olduğunu düşünerek bundan yoksun olan elitist anlayışın bu bağlantıyı kuramadığını belirtir ve *Üç Tekerlekli Bisiklet* ile *Gelin-Düğün-Diyet* arasında bu bağlantı noktalarını kurar. Yazara göre, "Mahalle kültürü üzerine düşünmeyen bir zihnin gecekondu temalı bir film çekmesi kolay değildir." (2022, s.59).

Türk sinemasının gelişim seyrinin ana noktalarını irdeleyen kitap, devlet destekli sinema sektörüne sahip ülkelerden farklı olarak yerli sinemanın gelişim dinamiğinin ağırlıklı olarak sosyal yaşamdan aktarımla meydana geldiğini vurgular. Yazar, Üçüncü bölümde *Türk Sinemasının Gelişim Dinamiği* konusuna mevcut şartların belirleyici olmasıyla eldeki imkânlarla yol alan sinemanın bağımsız bir kimlik kazanmasını değerlendirerek başlar. İlk olarak 1950'lerde ülkede siyasal iktidarın değişmesiyle gündelik hayatın sinemaya yansımalarını ele alır. Ülkedeki

Türk Sineması: Halkın Eğilimleriyle İç İçe Bir Yapı

iklime bağlı olarak seyircisi şekillenen sinemanın sosyal içeriği de böylece belirlenmiş olur. Kayalı bu çift yönlü etkileşimi ülke sinemasının evrimi olarak görür. Sinemanın dayandığı dinamikleri göremeyen entelektüel kesimin bu sosyolojiyi çalışmalarına taşıyamamasını eleştirir. Bu eksikliği iki nedene bağlayan Kayalı, en temel sorun olarak sektörün canlı olduğu 50'li ve 60'lı yıllarda entelektüel çevrenin başından beri Türk sineması üzerine yazmayı gereksiz görmesine bağlar. 1980'lerde yazım camiasında görülmeye başlanan hareketlenmede ise ya toplumsal gerçekçi olarak görülen filmler analiz edilmeye değer bulunur ya da konu daraltılarak bütünlüklü bir değerlendirme yapılmaz. Gelişimin önünde görülen bir diğer engel ise işin kültür boyutunun doğru bir şekilde yorumlanmamasıdır.

Türk sinemasını ülke kültürünün önemli bir taşıyıcısı olarak gören yazara göre Lütfi Akad, Metin Erksan ve Yılmaz Güney bu kültürün üst taşıyıcısıydılar. Özellikle ilk iki yönetmeni Türkiye'nin kültürel atmosferini aşan bir yerde konumlandırırlar. *Türk Sinemasından Öte Türk Kültürünün Dorukları Olan Yönetmenlerin Entelektüel Kimliği* başlığı altında üç yönetmenin ürün verdikleri dönemde de sonraki süreçte de bilinçli bir şekilde önemsenmediğinin altı çizilir. Yönetmenlerin sinemayla, kültürle, edebiyatla ve aydın çevreyle ilişkilerinin irdelendiği bu bölümde onların ortak noktalarına ve aralarındaki farklılıklara dair genel bir değerlendirme yapılır. Yılmaz Güney'i yaşadığı dönemde politik filmlerinin etkisiyle öven metinleri abartılı bulan yazar, yönetmenin yazdığı senaryoları ve çektiği filmleri bu kaynaklardan ve etrafında oluşturulan efsaneden daha samimi bulur. Yazar için ülke meselelerine bir sosyolog gözüyle yaklaşan Akad'ın filmleri Erksan ve Güney gibi aykırı karakterleri barındırmaz, yalın bir öyküye ve sade bir dile sahiptirler. Kitap, Akad'ın yapımlarının bu sadeliğini yönetmenin gündelik yaşam içerisinde düşüncelerini bağırmanın ifade etmesine bağlar. Akad'ın bir diğer farkı siyasete mesafeli oluşudur. Kayalı'ya göre Akad, "Adeta İstanbul filmini, İstanbul'a gelen insanın filmini çekmek için sinemaya girmiş, çektikten sonra da çekip gitmiştir."

Kayalı'ya göre, Metin Erksan'ın sektörde bağımsız bir şekilde yol alması hem kendi döneminde hem de Türk sineması içerisinde ayrıksı bir yerde durmasından kaynaklanır. Erksan için "deli" ve "dahi" tanımlaması yapan yazar, yönetmenin bu özelliğiyle kendisi için film çekerek halk için film çeken yönetmenlerden farkını ortaya koyar. İlk toplumsal gerçekçi film çeken, kadın temalı yapımlar veren Erksan Türk sinemasında birçok ilki gerçekleştirir. Lütfi Akad'ın ve Yılmaz Güney'in kadın temalı filmlerinin muhafazakâr bir tonu barındırdığını düşünen Kayalı, Erksan'ın yorumunda buna rastlanmamasını özgünlük olarak değerlendirir. Dördüncü bölümde tartışılan bu meselede ayrıca Erksan'ın toplumsal gerçekçi temayla sosyal, kültürel ve tarihsel çerçevedeki yorumuna, Kemal Tahir romanlarıyla kıyaslama yapılarak değer atfedilir. A. Hamdi Tanpınar ile aralarındaki benzerlikler, ayrıştıkları noktalar ve Türk sinemasında bir düşünce odağı olduğu düşünülen Erksan'ın yerli sinema için önemi üzerinde genişçe durulur.

Zeki Ökten ve Şerif Gören sinemasını Yılmaz Güney'in dünyasına yakın bulan yazar, Ökten ve Gören yapımlarını yeni sinemaya kıyasla geleneksel sinemayla daha iç içe olduğu yönünde bir değerlendirme yapar. Ökten ve Gören sinemasının sosyal meseleleri tema olarak filmlerine yedirmeleri başat özellikleri arasında olsa da iki yönetmen dil olarak kendi özgünlüklerini oluştururlar. Gören filmleri daha dinamik bir dünyaya sahipken Ökten filmlerinde bunu görmek olası değildir. Kayalı,

Gören sinemasında Güney'in renkli tarzının etkilerini görürken Ökten sinemasında Akad'ın yalın ve derinlikli izini bulur. Beşinci bölümde Zeki Ökten ve Şerif Gören sinemasını analiz eden yazar *Geleneksel Türk Sinemasına Sosyal içeriği Yediren Adam: Zeki Ökten* alt başlığıyla kritik eder. Ökten'in sosyal meseleleri melodrama yedirmesindeki başarısını komedi türüne de taşınması yönetmenin sinemasının ana damarını şekillendirir. Gören sinemasını iki döneme ayırarak gözlemlerini aktaran Kayalı yönetmenin filmlerinin görmezden gelinmesinin sebepleri hakkında bilgi verir. Yazar, yönetmenin klasik sinemanın dinamiğine uygun filmler çekmesini buna neden olarak gösterir. Ayrıca 1980'ler ülkede değişen siyasi ve sosyal yapıyla birlikte yönetmenler ve eleştirmenler de bu değişimden payına düşeni alırlar. Gören'in filmlerine bu değişimin gölgesi düşer. Türk sinemasının bittiği söyleminin olduğu bir zamanda yönetmenin sineması da sonlanır.

Türk sinemasının halkın gündelik hayat pratiğiyle belirgin uyum noktalarını tespit etmek Türk sinemasını ana hatlarıyla anlamamanın önemli noktalarından birisini oluşturur. Kitap, halkın kültürünü ve gündelik yaşamının görsel bir hafızası olarak gördüğü klasik filmleri bu doğrultuda anlamamanın ve anlamlandırmanın önemi üzerinde durur. Örneğin Lütfi Akad'ın elli yıllık birikiminden derin bir halk gözlemi yerli sinemaya yansır. Metin Erksan tarihsel ve kültürel düşünüyü sinemaya taşır. Bu noktada Kayalı için, Türk kültürü ve Türk halkının bilinçaltını yansıtan filmler çeken yönetmenlerin dünyasını anlamak önemli bir meseledir. Lütfi Akad, Metin Erksan, Halit Refik, Osman Seden ve Yılmaz Güney Türk halkının nabzını tutan yapımlarla toplumda iz bırakırlar. Yazar, özellikle bu yönetmenlerin tarihsel konuları kavrayış biçimini Türk entelektüelinin daha sonra geldiği aşamadan ileri noktada olduğunu düşünür.

Son dönem Türk sineması yapılanmasını ve seyrettiği mecrayı *Türk Sinemasında Yeni Yönelimlerin Değerlendirilmesi / Değişim mi, Süreklilik mi?* başlığı altında ele alan Kayalı, konuyla ilgili alandan ve aydın çevreden isimlerin sinemanın her dönem radikal bir değişim yaşadığı söylemini gerçekçi bulmaz. Yazar göre ancak belli bir derecede değişimden bahsetmek mümkündür. Değişimin büyük olduğu yorumunun her kuşağın yazdığı metinleri geçmişin eleştirisi üzerine temellendirmesi çıkışına bağlar. Kayalı için bu tartışmadaki temel sorun tanımlamadaki ve yaklaşımdaki istikrarsızlıktır. Tartışmayı Türkiye'deki düşünsel ortamın yerli sinemayla kurdukları ilişkinin nesnel ve eleştirel düşünmeden yoksun oluşu bağlamında analiz eder. Bu alanda istikrarlı bir üretimin oluşturulmaması ülkenin sinema anlayışını, beğenisini ve literatürünü şekillendirir. Kitapta bir dönem Erksan, Akad, Refik görmezden gelinirken, bir dönem politik ve gerçekçi kabul edilen eserleri kült filmler olarak değerlendirenlerin içine düştükleri çelişki masaya yatırılır. Yılmaz Güney'in *Umut* öncesi filmleri ile temas kurmayan bu çevre *Umut* filminin başyapıt olduğuna karar verir. Kayalı meseleyi halka ulaşan filmlerin *Umut* öncesi yapımlar olduğunu söyleyerek ideolojik bir yaklaşımla yerli filmlerin değerlendirmesini gerçekçi bulmaz. Yazara göre bu sınıfın mantalitesinde Akad'ın *Gelin-Düğün-Diyet* filmlerinin değer kazanması çok sonradır. Erksan'ın en çok analiz edilen filminin *Yılanların Öcü* olması politik bir bağlama sahip olmasındandır. Bu görme biçimini iktisat temelli siyasal yaklaşıma bağlayan yazar, Erksan ve Akad'ın filmlerinin ağırlıklı olarak tarih ve kültür temasını barındırduğuna dikkat çeker.

Türk Sineması: Halkın Eğilimleriyle İç İçe Bir Yapı

1990'lar yüksek eğitimli bir kuşağın sinemada sanat filmleri alanında ürün verdikleri bir dönemdir. Bu kuşağın sinema dilini irdelemeden önce Kayalı, İtalyan Yeni Gerçekçilik, Fransız Yeni Dalgası ve Cinema Novoya dönük Sinematek ve Yeni Sinema dergisinin benimseyici tutumlarının sektöre etkisine değinir. Yayınlarından beslenen kuşağın klasik sinema algısında benzer eğilimler göstermesi, kaynaklardaki tekrar problemine, hâkim anlayışın baskıcı oluşuna dayandırılır. Değişen zaman içinde kaynakların aynı kalması yerli sinema üzerine düşünülmemesine bağlanır, Kayalı'ya göre bunun sonucu olarak yeni bir Türk dalgası ve yeni gerçekçilik ortaya çıkamamıştır. Yazar konuyu analiz ederken bu yeni kuşağın Batı eksenli sinema söyleminin barındırdığı çıkmazlara da değinir. Bunun en tipik yansıması olarak yeni sinemaya klasik sinema yönetmenlerinden etkilenmeme ve geleneksel sinemayla bağ kurmama şeklinde yaklaşılır. Kayalı, ortaya çıkan bu yeni durumda yerli kültürün fon olarak egzotik bir görüntüye dönüştüğünü savunur. Ayrıca klasik sinema seyircisini yeni sinemayla buluşturan Eşkiya'dan sonra yeni kuşak yönetmenler çıktıkları bunalım filmleriyle seyirciye ulaşamayarak Amerikan sinemasının Türk sinemasını istila etmesinin önünü de açmışlardır.

Birçok sorunu bünyesinde barındıran Türk sinema yazınına son bölümde yer veren Kayalı, Türk sinemasının gelişim düzeyi ile Türk sineması hakkında yazılanlar arasında düşünce ve mecra farklılığının sebeplerine eğilir. Birincil sebep olarak eleştirmen çevresinin Türk sinemasına sempati duymaması ve müstehzi bir tavır takınmalarını öne sürer. İkincil sebep olarak ise Batı sinemasına ilgili olan eleştirmenlerin yazdıklarının içerik olarak bir nitelik taşımamasıdır. Kayalı Nejat Özön'ün *Sinema Tarihi* kitabının başyapıt olarak görülmesini mevcut vasat ortamdan kaynaklandığı görüşündedir. Diğer bir neden de sinemacıların entelektüeller ve edebiyatçılar karşısında kendilerini ikinci sınıf aydın olarak görmeleridir. Tam da bu noktada 1965'te kurulan Sinematek'in yerli sinemayı karalama kampanyası başlatması ve belli bir sinema anlayışını ve beğenesini dayatması ile iş "Türk sineması" yoktur noktasına kadar varır. Kitapta konuyla ilgili Sinematek ve çevresinin bugüne uzanan etkileri üzerinde durulur. Bu ortamın oluşmasında akademinin soğuk ve mesafeli tavrının da payına değinen yazar, yerli sinemayla olan sorunlu ilişki Batılı karakterde başyapıt arama takıntısına bağlanır. Yazar, sinema kaynaklarında Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve tarihi bir okumasının yapılmamasını temel bir sorun olarak görür. Kayalı, üzerinde yeterince düşünülmeden yazılan ve birbirinin tekrarı durumuna düşen kaynakların yeniden ele alınıp kritik edilmesini önerir. Ancak toplumsal bir okumayla ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihi ekseninde özgün tahlillerin mümkün olabileceğine inanır.

Türk sineması tarihsel kökeninde taşıdığı sorunların yanında yazım alanında barındırdığı bir dizi aksaklıkla üzerinde çalışılması çetrefilli bir konudur. Öte taraftan edebiyat, resim, tiyatro ve müzik gibi kültür sanat alanlarından göreceli olarak daha bağımsız bir kimlik geliştirmeyi başarmıştır. Bunda resmî olarak yukarıdan aşağıya doğru bir şekillendirmeye doğrudan maruz kalmamasının etkisi büyüktür. Bu da diğer alanlardan hiç olmadığı kadar Türk toplumunun kültürünün, sosyal yaşamının yerli sinemada karşılık bulmasını sağlamıştır. Bu anlamda kitapta öne çıkan konulardan biri klasik sinemayı anlamının halkın temel eğilimlerini anlamayı beraberinde getirmesidir. Kurtuluş Kayalı, çalışmasıyla "Türk sineması diye bir şey yoktur", "Türk sineması bitmiştir", ya da Avrupa sinemasının kodlarını barındıran örnekleri değerlendirilmeye layık gören anlayışa klasik sinemanın toplumsal bir

okumasını yaparak cevap verir. Yazar, halkın yaşam biçimiyle iç içe olan ve değişen toplumsal şartlarla birlikte güncellenerek yoluna devam eden bir sinema manzarası sunar. Doğal bir seyir içerisinde gelişimine devam ettiği görüşünü sosyolojik bir okumayla temellendiren eser Türk sinemasının kendine özgü yapılanmasını eleştirel bir yordamla anlamaya çalışan değerdedir. Bununla birlikte kitap eleştiriye tabi tuttuğu eğilimlere yönelik yer yer duygusal tepkilere kayarken, derleme bir eser olmasıyla da bazı konularda tekrara düşmüştür. Sonuç olarak yazarın yerli sinemaya yaklaşımında ve eleştirisinde kendi görüşlerini ortaya koyduğu kitabında hem Türk sineması alanında yapılacak çalışmalara perspektif kazandıracak bir dile sahiptir hem de sinema yazınında kaynak olarak yer alabilecek niteliktedir.

Kaynakça

- Kayalı, K. (2022). *Türk sineması: İliklerimize işlemiş, ruhumuza sinmiş bir sanat pratiği*. (1.Baskı) İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Tunalı, D. (2006). *Batıdan doğuya, Hollywood'dan Yeşilçam'a melodram*. Ankara: Aşına Yayınları.